

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AB ENTEGRASYON SÜRECİNDE
ETNİK SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ:
ÜYE ÜLKELER ÖRNEĞİ

Fırat BİLİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Murat ÇEMREK

Konya-2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Fırat BİLİR

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Fırat BİLİR tarafından hazırlanan *AB Entegrasyon Sürecinde Etnik Sorunların Çözümü: Üye Ülkeler Örneği* başlıklı bu çalışma 10/03/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şaban H. Çalış Başkan

Prof Dr. Birol Akgün Üye

Doç. Dr. Murat Çemrek Üye (Danışman)

ÖNSÖZ

Böylesine bir tezi yazmaktan dolayı duyduğum memnuniyeti paylaşmak isterim. 2004 yazında değerli hocam Prof. Dr. Şaban. H. Çalış ile birlikte kısa bir tartışma sonucunda bu konuda bir yüksek lisans tezi yazmamın sonucuna varmıştık. Lisans dönemindeki dikkat çekiciliği ile kendisini öğrencilerine hayran bırakırdı. Kendisinin bana güveni ve akademik anlamda yaşadığım ülkeye katkı yapacağıma olan inancından ve tez yazabilecek kapasiteye ulaşmamdaki en önemli etken olmasından dolayı kendisine şükranlarımı sunuyorum. Aynı zamanda şimdiki danışman hocam Doç Dr. Murat Çemrek'e de sabrı ve anlayışından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Kendisinin bana gösterdiği anlayış karşısında umuyorum ki bu tez kendisini mutlu edecektir. Sayesinde daha iyi akademik çalışmalar yapabileceğim.

Tez yazma sürecimde yanımda olan dostlarım ve yakın arkadaşlarım yaşadığım bazı sıkıntılı zamanlarda benim yanımda olarak, bana güç ve moral vererek tezi bitirmemde etkili oldular. Değerli öğretmen dostlarım Serhat Uğur, Özlem Kılıç ve Sabri Üstek ile Aytek Sever benim için vazgeçilmez insanlar olarak yüreğimdaki yerlerini çoktan aldılar bile.

Tezimi teslim edeceğim son ana kadar desteklerini, bilgilerini ve kaynaklarını esirgemeyen doktora mezunları Avdo Karataş'a ve Nilüfer Nahya'ya kucak dolusu selam gönderiyorum.

Yüreğimden gelen en büyük sevgi ve selamı Zeynep'e göndermeyi istiyorum. Onun elleriyle bana yaptığı yemekleri ve getirdiği çayı hiçbir zaman unutmayacağım. Asıl önemlisi bana hep güvenmiş olmasıydı. Her an yanımdaymış gibiydi, bundan sonra da öyle kalması için uğraş vereceğim.

Ve ailem; onların emeklerini ödeyemeyeceğimi biliyorum. Bana olan güven ve inançları beni ayakta tutan şeydir. Bunun karşılığını hiçbir şekilde ödeyemem. Onlar için çok şey söylemek mümkün değil. Annemin ve babamın ellerinden, kardeşim ve ablamın da yanaklarından öpüyorum.

Tezi yazmamda bana destek olan, burada adını zikredemediğim herkese tek tek saygı ve sevgilerimi sunuyorum. Tezimi çok sevdiğim babama ve anneme atfediyorum.

Saygılarımla. (28.01.2009)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fırat BİLİR	Numarası: 044229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç Dr. Murat Çemrek	
Tezin Adı		AB Entegrasyon Sürecinde Etnik Sorunların Çözümü: Üye Ülkeler Örneği	

ÖZET

Bu tez, Avrupa Birliği (AB)'nin etnik sorunların çözümündeki etkisini incelemektedir. AB'nin entegrasyon çabaları, etnisite ve ulus-devlet arasındaki çelişkiden kaynaklanan sorunlarla karşılaştırılmaktadır. AB, sahip olduğu düşünce biçimi ve bunun karşılığı olarak yeni ve karmaşık yapılanmasıyla ulus-devletin ötesinde/üstünde ancak ulus-devletleri de içinde barındıran bir pozisyona sahiptir. Dolayısıyla üye ülkelerdeki etnik sorunlar ve bunların çözümü konusunda yeterli potansiyele sahiptir.

Tezin temel amacı ise AB'nin etnik problemler karşısındaki tavrını değerlendirmektir. Bu bağlamda AB adayı Türkiye'nin entegrasyon sürecinde benzer konulara yönelik karşılaşacağı uygulamalar ve sonuçları hakkında bir öngörü elde etmek mümkün olacaktır.

Tez, entegrasyonu Avrupa'nın bütünlüğünü sağlamadaki işlev ve sonuçlar etrafında vazgeçilmemesi gereken bir araç olarak görmektedir. Böylece uzun bir barış dönemini yaşayan Avrupa, entegrasyon fikri ile etnik sorunların çözümüne ciddi katkılar sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Avrupa Birliği (AB), entegrasyon, ulus, ulus-devlet, etnisite, etnik sorunlar

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fırat BİLİR	Numarası: 044229001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Murat Çemrek	
Tezin İngilizce Adı		The Solution of The Ethnic Problems In Process of Integration of EU: Example of Member Countries	

SUMMARY

This Thesis is examine the effect of European Union (EU) on the solution of the ethnic problems. EU's integration efforts compared with the problems arising between ethnicity and nation-state. EU is beyond/above the nation-state as a result of having a way of thought and to be a new and complex structure bu also has a position that include the nation-states. So EU has sufficient potential on subject of ethnic problems and its solution that being in member states.

And the main aim of thesis that evaluate the attitude of EU towards ethnic problems. In this context it will be able to obtain a prudence on the applications and results against similar subjects in process of integration of Turkey that candidated EU.

Thesis take a bright view of integration that a tool that should not give up around function and consequences that providing Europe's integrity. Thus, it will be provided serious contributions about solution of the ethnic problems with integration idea in Europe that lived a long period of peace.

Key words:

European Union (EU), integration, nation, nation-state, ethnicity, ethnic problems

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
bkz.	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi [European Free Treaty Area]
EGI	Bask Gençlik Gücü [Euzko Gaztedi Indarra]
ETA	Bask Bağımsızlık Hareketi [Euskadi Ta Askatasuna]
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Kurumu [European Atomic Energy Community]
FLNC	Korsika Ulusal Hürriyet Cephesi [Front de Nationale Liberation Corse]
IMF	Uluslararası Para Fonu [International Monetary Fund]
IRA	İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu [Irish Republican Army]
GAL	Antiterörist Özgürlük Grubu [Group Antiterroriste de Liberation]
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması [General Agreement of Tarrifs and Trade]
MC	Milletler Cemiyeti
OEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü [Organisation for European Economic Cooperation]
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü [Organisation for Economic Cooperation and Development]

PNV	Bask Milliyetçi Partisi [Partido Nacionalista Vasco]
t.y.	tarih yok
vd.	ve diğlerleri
vb.	ve benzeri
WEU	Batı Avrupa Birliğı [West European Union]
WB	Dünya Bankası [World Bank]

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu.....	iii
Önsöz	iv
Özet.....	v
Summary	vi
Kısaltmalar.....	vii
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM – Avrupa Birliği’nin Tarihçesi.....	4
1.1. Birleşik Avrupa Hayali	11
1.2. Ekonomik ya da Siyasi Birlik: Roma’dan Lizbon’a	13
İKİNCİ BÖLÜM – Entegrasyon ve Birliğin Geleceği	19
2.1. Entegrasyon Fikrinin Kuramsal Yaklaşımları	20
2.1.1. Federalizm	21
2.1.2. Fonksiyonalizm.....	23
2.1.3. Neofonksiyonalizm	25
2.1.4. Hükümetlerarasıcılık	26
2.2. Entegrasyonun Etkileri ve Birliğin Geleceği.....	27
2.2.1. Genişleme Politikası	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – Siyasi Bir Sorunsal Olarak Etnisite.....	37
3.1. Etnisite ve Ulus: Kavramsal Tartışma.....	40
3.2. AB ve Etnik Farklılıklar	52
3.3. Etnik Sorunlar: Üye Ülkeler Örneği	55
3.3.1. AB Üye Ülkelerin Etno-Demografik Yapısı	58
3.3.2. AB ve Etnik Sorunlar.....	59
3.4 Örnek Olay: İspanya ve Bask Sorunu	63
3.4.1. İspanya	63
3.4.2. İspanya’da Bir Etnisite: Bask	65
3.4.3. Bir Etnik Sorun: Bask	67
3.4.4. İspanyol İç Savaşı	68
3.4.5. Franco Yönetimi ve Bask (1939-1975)	70

3.4.6. Çözüm Arayışları: Bağımsızlık ve Şiddet	71
3.4.7. Demokrasiye Geçiş ve Bask Halkı	73
3.5. AB ve Bask Sorunu.....	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM – AB Ve Etnik Sorunların Çözümü.....	79
4.1. Etnik Sorunların Çözümünde Avrupa Birliği'nin Etkisi ve Yetkisi Sorunsalı	81
Sonuç	86
Kaynakça	99
Özgeçmiş	108

GİRİŞ

Alain Touraine “Eşitliklerimizle ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?” adlı eserinde tüm farklılıklarımızla birlikte yaşadığımızı, buna karşın birlikte yaşamaktan zaman zaman uzaklaştığımızı dile getirir (Touraine, 2000: 13):

Bütün gezegende bir ölçüde birlikte yaşadığımız doğrudur, ancak bir kimlik çevresinde toplanan kümelerin, ortak aitliğe dayanan toplulukların, mezheplerin, tapınımların, ulusçulukların her yerde günden güne güçlendiği ve çoğaldığı da doğrudur; toplumlar belli bir toprak bütünlüğü içinde toplumsal düzeni ve erki dinsel, ekinsel, budunsal ya da siyasi bir yetke altında toplayarak yeniden topluluklara dönüştürmekte. Çünkü meşruluğunu halk egemenliğinde, ekonomik verimlilikte hatta askeri fetihle değil, topluluğun tanrılarında, söylencelerinde ya da geleneklerinde bulur. Hep birlikte olduğumuzda hemen hemen hiç ortak yanımız yok; belli inanışları ya da tarihi paylaştığımızda ise bizden farklı olanları reddediyoruz.

Touraine'nin dile getirdiği paradoksu dünya, tarih boyunca yaşamış gözüküyor. Dünya ilmine yeni boyutlar kazandıran büyük medeniyetlerden savaşçı toplumlara, göçebe kabilelerden yerleşik düzendeki toplumlara, sömürge imparatorluklarından ulus-devlete kadar hemen her toplum, içinde barındırdığı farklılıklarla süregelen bir ilişki içinde olmuştur. Bu ilişki biçiminin en yaygın ve tarihin yönünü değiştirebilen örneklerini ise Avrupa kıtasında rastlamak mümkündür.

Bugün bir medeniyet havzası olarak kabul edilen Avrupa, tarihinin büyük bölümünde, bir taraftan açlık ve sefaletin, diğer taraftan kan ve gözyaşının kıtası olmuştur. Bu iki ana problem, Avrupa'yı yüzyıllar boyunca kasıp kavurmuştur. Çok değil, daha yetmiş yıl önce bu yaşlı kıta, tarihin en büyük ve en kanlı savaşına sahne olmuştur. Şimdi ise Avrupa, birleşme ve barış adası olma yolunda ilerlemektedir (Delanty: 2004).

Avrupa kendi iç dönüşümleriyle dünyayı dönüştüren bir oluşumdur. Avrupa Aydınlanmayı, Rönesansı ve devrimleri dünyanın diğer bölgelerine ithal etmiştir.¹ Milliyetçilik fikri ilk burada çıkmış ve milliyetçiliğe dayanan devlet sistemleri kurulmuştur. Yani Avrupa modern zamanların öncüsüdür. Bugünkü AB ise sürecin sonucudur ama nedeni değildir. Süreç Avrupalıları yenilerken, yeni metot ve alanlar da yaratmıştır. Dolayısıyla AB'nin eski kolonyal güçlerden bir farkı yoktur.

¹ Bu gibi durumlarda *The West and the Rest* ifadesi kullanılır. Yani bir yanda Batı ve diğer yanda geri kalan dünya. *West* kendi içinde yeni rejimleri oluşturduğunda bunu hemen *Rest*'e ihraç etmiştir. Üretim biçimindeki değişimler, sanayi vb. hemen ihraç etmiştir. Yani, *dünyanın batılaştırılması* sağlamıştır. Bugün en geri kalmış toplumlardan en ileri düzeydeki ve *West*'e dahil olmayan toplumlara (örneğin Japonya) kadar herkes Batılı olmak için çabılıyor. Ancak Batılı olmakla Avrupalı olmak arasında da artık bir fark gözetilmektedir.

Foucault'un *bilgi-güç (power knowledge)* analizlerine dayanıldığında Avrupa/AB dünyayı istediği bilgilere inandırıp her şeyi çıkarlarına göre yeniden düzenlemiştir.

AB'ye aday konumundaki Türkiye için Birliğe entegre olma, azınlıklar ve etnisite gibi alanlar, üyelik sürecindeki sorumlulukları arasına girmektedir. Üye olma yolunda ilerleyen Türkiye'nin Birliğe entegrasyonunun, diğer üye ülkeler için olandan daha tartışmalı olacağını belirtmek yeni bir şey söylemek demek değildir ama en azından üyelik sürecinde ve sonrasında Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak ne gibi kuramsal argümanlarla karşılaşacağını göstermesi açısından önemlidir.

Birlik içinde, entegrasyon sürecini destekleyenler çoğu zaman Antik Yunan ve Roma, Feodalite, Rönesans, Aydınlanma, XX. yüzyıl liberalizmi ve iki dünya savaşı gibi kıtanın tarihine ve gelişimine yön veren olayları kapsayan ortak kültürel ve tarihi bir mirastan söz edilir. Avrupa değerlerinin bu paylaşılan ortak mirasın üzerine kurulması savunulur (Poettering, 2007).

Avrupa, şimdiki durumuyla her anlamda bir cazibe merkezidir. Dünyada olup bitenlerin ya da üretilen her şeyin neredeyse tamamının en iyi örneklerini barındırmaktadır. Bu, Avrupa'nın medeniyet olarak, gelişmişliğini belli kurallara ve standartlara bağlamasından kaynaklanmaktadır. Bunu yaparken de kendi içindeki dinamizmi kullanmaktan geri kalmamıştır. İşte bu dinamizmi yaratan da tezin konusunu oluşturan entegrasyon ile Avrupa'nın gelecekte ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bütünleşmesidir. Bir başka deyişle Avrupa bugün ulusüstü bir organizasyon olma yolunda hızla ilerlemektedir. Ancak bu model, uluslararası literatürde varolan tanımlamalarla açıklanamayacak kadar geniş kapsamlı ve yeni olan bir modeldir.

Tezde, Avrupa'nın tarihsel sürecine, 27 üyeli AB'ye varan bütünleşmesine değinilmektedir. Bu, AB'nin entegrasyon ve tezin asıl konusu olan etnik sorunların çözümü noktasında ne gibi bir altyapının olduğuna işaret edecektir. Bundan sonra da Avrupa'yı farklı bir medeniyet algılamasına iten süreç olarak entegrasyon ve ekonomik ve siyasi birlik atılımları ele alınacaktır. Bu haliyle Avrupa'nın entegrasyondan ne anladığı ve neyi amaçladığı ortaya konulacaktır.

Tezin konusu gereği entegrasyonun etnik sorunlarla ilişkisi ve bunlar üzerindeki etkisine değinilecektir. Böylece etnisitenin kavramsal açıklamaları ile AB'yi meydana getiren ulus-devletler nazarındaki karşılaştırmaya gidilecektir.

Birliğe üye ÷lkelerden İspanya'daki Bask etnik sorunu örnek olay olarak irdelenecektir. Sorunu'nun gelişim süreci anlatıldıktan sonra da AB kurumlarının bu konuda üstlendiği role değinilecektir.

Sonuç bölümünde Avrupa entegrasyonunun bir süreç olarak, etnik sorunlara çözüm üretme durumu tartışılacaktır. Entegrasyonun yeterliliğinden çok, entegrasyonun beraberinde düşünülmesi gerekenler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tüm bunlar yapılırken de belirlenmiş birkaç ana sorunun cevabı aranacaktır: Avrupa, Avrupalılık ve AB nedir? AB'nin yapısal olarak konumu ulusüstü organizasyon olarak sınırlı mı kalmıştır, yoksa daha büyük bir potansiyele sahip midir? AB'nin bu noktaya gelmesindeki temel araç ve dayanaklar nelerdir? Avrupa bu gelişimi sadece teorik anlamda mı gerçekleştirmiştir, yoksa pratikte de bu gelişime sahip midir? Entegrasyon bu araç ve anlayıştan biri midir? Entegrasyonun kavramsallaştırılması, anlamı ve amacı aslen nedir? Entegrasyonun Avrupa'nın Birliğe dönüşmesindeki temel araç olarak, destek uygulamaları var mıdır? Entegrasyon ekonomik bütünleşmenin dışında siyasi birliği de sağlayabilir mi? AB siyasi bir birlik olabilmiş midir? Etnisitenin Avrupa'daki tanımlaması, evrensel tanımlamalarından uzak mıdır, yoksa yeni bir çerçeve mi geliştirilmiştir? Entegrasyonun etnisite ile ilişki ve ulus-devletin etnisiteye karşı tavrı nedir? AB entegrasyon süreci etnik sorunların çözümünde etkili midir ve/veya yeterli midir?

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ

AB hem *ulusüstü (supranational)* yapılanması hem de *hükümetlerarası (intergovernmental)* ilişki biçimiyle üçüncü bin yıla girerken eşi olmayan yeni bir egemenlik anlayışıyla tarihteki en önemli siyasal oluşumdur. Bu oluşumun bütünleşme çabalarının ne zaman başladığı sorusunun cevabı, sadece XX. yüzyıl içerisinde bulunamayacak kadar uzundur. Zira yüzyıllar boyunca bu kıtada tek başına hüküm sürmek isteyen, dolayısıyla kıtayı tek bir çatı altında tutmayı hedefleyen önemli şahıslar olmuştur. Bunun ilk örneklerinden biri Napoleon'dur. Son örneği ise Hitler'dir.

Avrupa fikrinin ilk bağlantılandırıldığı politik kutuplaşma Hıristiyan-Müslüman kutuplaşmasıydı. İşte bu nedenledir ki X. yüzyıldan itibaren Avrupa fikri, sadece coğrafi bir nitelikten öte, politik bir anlam da kazanmaya başladı (Delanty, 2004: 26-47).

Asya ve Afrika gibi Avrupa'nın da ismini Yunan mitolojisinden aldığına inanılmaktadır. Mitolojiye göre Finike kralının kızlarından *Europa* Yunan tanrısı Zeus'u güzelliği ile büyülemiştir. Beyaz bir boğa kılığında giren Zeus, Europa'yı Finike'den kaçıtır ve Girit'e getirir. Burada çocukları olan Europa'nın ismi zamanla günümüz Avrupa kıtası için kullanılmaya başlanır. Elbette Avrupa isminin ortaya çıkışı ve kullanılışı ile ilgili değişik fikirler de mevcuttur. Örneğin ismin, Asurlular tarafından yazıtlarda kullanılan *asu* (güneşin doğuşu) ve *ereb* (güneşin batışı) kelimelerinden türediği iddia edilir (Encyclopedia Britannica, 1957: 828-829). Avrupa ve Avrupalılık, Eski Yunan'da ise *Helen* olarak kullanılmaktaydı. Eski Yunanlılar kendilerine Avrupalı yerine *Helen* derken, dönemin Avrupa'sında yaşayan Asyalı ve Afrikalıları da *Helen Olmayan* olarak tanımlamışlardır (Den Boer, 1995: 16-17).

Buradan hareketle *Avrupa* ve *Avrupalılık*, *Avrupa kimliği* gibi kavramların tanımlamalarına dikkat çekmek gerekiyor. Muhafazakarlar, (örneğin, Almanya Hıristiyan Demokrat Parti (CDU) Lideri Angela Merkel) Avrupa'yı tanımlarken, daha çok Hıristiyanlık, tikellik, gelenek, geçmiş ve türdeşlik üzerine vurgu yapmakla birlikte kültürel karışımı reddeden bir anlayışı savunmaktadır (Kaya, 2004: 324).

Avrupa fikrini tözelleştiren bu tanım içerisinde, Türkiye ve İslam'a yer yoktur. Öte yandan, Sosyal Demokratların ve Liberallerin geliştirdiği *Avrupa* fikri ise çeşitlilik, kültürel farklılık, ortak bir gelecek, demokrasi, insan hakları ve sekülerizm gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde, Türkiye ve İslam gibi klasik anlamda Batılı olmayan kültürel ve dinsel unsurlar Avrupa içinde kendilerine yer edinebilirler. Diğer bir deyişle, bir yanda tözelleştirilen bir Avrupa düşüncesi, öte yanda *çeşitlilik içinde birlik* (unity in diversity) düşüncesi vardır. Hatta, muhafazakarların yaptığı tanımın dinsel, kültürel ve etnik açılarından verili ve değişmeyen dogmacı bir Avrupa ve Avrupalılık anlayışını beraberinde getirdiğini; diğer tanımın ise *Avrupa* ve Avrupalılık anlayışının verili bir coğrafya ve kimlik olmadığını, aksine inşa edilen, değişen, dinamik ve sürekli bir oluş hali içeren bir anlayışı ifade ettiği söylenebilir (Kaya, 2004: 325).

Avrupa fikri, savaşlardan ve istilalardan artakalan kısmıyla olgunlaştıkça ve Doğu'nun büyük uluslarıyla birçok alanda yarışmaya girdikçe, birlik oluşumuna doğru ilerlemiştir (Delanty, 2004: 66). Ancak Avrupa'nın kendi içindeki bağlarını güçlendiren ve bir Avrupalılık kavramını yaratanın, temelde din olgusu olduğu fikri ağır basmaktadır. Hıristiyanlığın ve yoğunlukla Katolikliğin yarattığı birlik duygusunun, kaçınılmaz olarak, diğer dinlere mensup olanları *öteki* olarak ifadelediği ve *Avrupa*'nın inşasının başladığı ifade edilebilir (Ortaylı, 1999: 21-27). Öyle ki Osmanlı'nın Constantinapol'u fethinden sonra, kendi aralarında savaşan Avrupa toplulukları Hıristiyanlık odağında biraraya gelmişlerdir. Bu konuda Papa II. Pius, Avrupa'yı Osmanlı'ya –dolayısıyla Müslümanlara- karşı ortak bir ordu kurulması noktasında ikna etmiştir. Buradaki en önemli nokta ise Papa'nın, çağrısında, *Avrupalılar* ifadesini kullanmasıdır (Den Boer, 1995: 34-35). Sonuçta bu durum Avrupalılığı Hıristiyanlık ile özdeşleştirmiştir. Fakat Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri, Avrupalılık vurgusunu dinsel temadan uzaklaştırırken siyasallaştırmıştır. Bu dönemde başta Machiavelli olmak üzere Montesquieu ve Voltaire gibi bazı Avrupalı düşünürlerin etkisi göze çarpmaktadır. Seküler bir anlayışa sahip bu kişiler, Avrupa'yı Hıristiyanlık kavramından ayırarak özgür ve ilk kez siyasal bir kavram haline getirmiştir (Den Boer, 1995: 37-38). *Prens* adlı eserinde Asya ile Avrupa arasındaki siyasal farklılığa dikkat çeken Machiavelli, Avrupa'daki durumu “birbirinden farklı egemen devletler” ifadesiyle nitelemiştir

(Arı, 2002: 178). Bu görüş ileride *güç dengesi kuramı* (the theory of the balance of power) olarak anılacak olan kurama zemin hazırlamıştır. Güç dengesi kuramıyla birlikte Avrupa, Hıristiyan olmayan siyasal bir kavram haline gelmiştir (Den Boer, 2004: 39).

XVIII. yüzyılda başlayan Aydınlanma ile Avrupa, Hıristiyanlık yerine *medeniyet* (civilisation) kavramıyla tanımlanmaya başlanmıştır (Delanty, 2004: 69). XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa'nın coğrafi yayılmacılığıyla sanat ve bilim alanında sağlanan gelişme, siyasal alanda da etkisini göstermiştir. Bu dönemde Avrupa denildiğinde, sanat, bilim, siyaset ve medeniyette dünyanın geri kalanına göre daha üstün olan bir toprak parçası kastedilmektedir. XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Hıristiyanlık Avrupa medeniyetini oluşturan parçalardan biri olarak kabul edilmektedir. XIX. yüzyıldan itibaren ise medeniyet kavramının kullanımı yaygınlaşmakta ve Avrupa tamamen bu kavram ile birlikte anılmaya başlanmaktadır (Delanty, 2004: 70-71).

Fransız Devrimi'nin ardından Avrupa kavramı ilk kez tarihsel bir dayanak kazanmıştır. Devrim sonrası gelişmeler “tarihsel gereklilik” olarak açıklanırken o döneme kadar kuramsal ve soyut olan pek çok düşünce tarihsel birer kavrama dönüşmüştür. Olaylara “tarihsel gelişmenin birer sonucu” olarak bakılmaya başlanmıştır (Den Boer, 1995: 67-68). Örneğin 1815'te toplanacak olan Viyana Kongresi ile Avrupalı devletlerin savaş dışındaki yöntemleri de kullanmaya başladıkları görülmektedir. Aynı şekilde Restorasyon Dönemi de bu tarihsel gerekliliğin somutlaştığı bir diğer örneği göstermektedir. Bu ve başka örneklerin de anlatmaya çalıştığı gibi Avrupa, savaşların yerini alacak yeni bir uluslararası sistemin arayışı içinde olmuştur. Fakat yine de tek bir Avrupa anlayışı ortaya konamamıştır. Devrim yanlıları geleneksel anlayışların yıkılarak yerine özgürlükçü, eşitlikçi ve akılcı evrensel bir toplum oluşturulabileceğini savunurken devrim karşıtları ise Fransız Devrimi'nin Avrupa'da zaten mevcut bulunan ortak değerleri yok ettiğini iddia etmiştir (Robertson, 1993: 163). Devrim karşıtlarının başında gelen ve muhafazakarlığın kurucusu sayılan İngiliz düşünür Edmund Burke'ye göre, Fransız Devrimi Avrupa'nın aynı din, hukuk düzeni ve gelenekler düzleminde oluşmuş olan ortak temelini bozmuştur. Dolayısıyla Devrim öncesinde Avrupa'da var olan ortak yapı, Devrimle birlikte ortadan kalkmıştır. Fransız Devrimi sonrasında tek bir

Avrupa oluşturma çabaları arasında dikkat çeken bir diğeri de Napolyon'un çabasıdır. *Kıta Sistemi* (Continental System) olarak bilinen Napolyon'un düşüncesi Avrupa genelinde aynı sistem ve ilkelerin uygulanmasını sağlamaktır. Napolyon'a göre tek bir Avrupa oluşturma yolu "tek Avrupa hukuku, tek Avrupa temyiz mahkemesi, tek Avrupa parası, tek tip tartı ve ölçü birimleri, tek Avrupa Akademisi ve bilimsel gelişme için Avrupa ödülleri" meydana getirmekten geçmektedir (Den Boer, 1995: 68-69). Fakat bu düşüncenin başarısız olmasının altında yatan en önemli neden, Napolyon'un Fransızları bu sistemin hakim unsuru olarak görmesi ve bunu gerçekleştirmeye çalışması olmuştur. Avrupa sistemi adı altında Avrupa'nın diğerk halklarına Fransız sisteminin dayatılması, Avrupa'nın çok parçalı hale gelmesine neden olmuştur. Çünkü Fransız Devrimi ile ortaya çıkan "ulus" kavramı, Napolyon'un bu tutumu neticesinde Avrupa genelinde "ulusçuluk" akımının yayılmasına yol açmıştır. XIX. yüzyıl, geleneksel egemenlik yerine ulusal egemenlik kavramının oluşmaya başladığı dönemdir. Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan ve zamanla güçlenen ulusçu ideolojinin, ulusal devletin egemenliğinin üstünde bir gücün varlığını reddetmesi federal birlik oluşturma çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Bu yönde atılan adımlar zamanla ulusalcı oluşumlara dönüşmüştür. Bu duruma örnek olarak *Alman Gümrük Birliği* (Zollverein) gösterilmektedir (Bozkurt, 1993: 24). Alman iktisatçı Friedrich List tarafından ortaya atılan gümrük birliği düşüncesi ilk haliyle bütün Avrupa kıtasını kapsamaktadır. Fakat uygulamada Alman prenslikleri arasında kurulan ve ulusalcı karaktere sahip ekonomik bir yapı ortaya çıkmıştır. 1834'te kurulan ekonomik birlik, 1871 yılında Alman siyasal birliğine dönüşmüştür.

Ulusalcı karakter taşıyan bir başka yapı ise 1838-1870 arası dönemde İtalya'da ortaya çıkmıştır. Avusturya'nın İtalya üzerindeki egemenliğini sona erdirmeyi amaçlayan bu ulusalcı hareket, İtalya'nın siyasal birliğinin kurulmasını sağlamıştır (Bozkurt, 1993: 25).

İlk bakışta politik bir birlikten çok kültürel birlikten söz etmek yerinde olsa da Avrupa'nın Ortaçağ'dan sonraki hızlı gelişimi bütünleşme hayallerinin kurulmasına sebep olacaktır. Özellikle modern yaşamın izlerinin ve kent nüfusun her geçen gün artması, kırsal kesimle şehirlerin arasındaki farkların belirginleşmesi² ve halkın

² Özellikle de Batı Avrupa'daki farklılık, Doğu Avrupa'ya göre daha belirgindir.

güçlenmesi ve devrim geleneği Avrupa fikrinin kimliğe ve Avrupa bütünleşmesine doğru evrilmesine olanak sağlamıştır. Bunun ötesinde Avrupa'nın bütünleşmesi konusu, o dönemlerde politik bir gerçeklikten ziyade, çoğunluğunu seçkinlerin oluşturduğu topyekün bir hayaldi. Hıristiyan dünyasındaki kültürel farklılıklar, birliğin sağlanması için yabancı devletlerin ve ulusların fethedilmesini ve merkezi bir gücün oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Öyle ki Fransa ve İngiltere arasında yaşanan Yüzyıl Savaşları (1337-1453) sonunda her iki ülke birleşerek Batı Avrupa'da bir bloğu hayata geçirmişlerdir (Delanty; 2004: 66-68).

Avrupa'nın birleştirilmesine yönelik federal ya da konfederal planlar, Ortaçağ'dan bu yana süregelmiştir. Örneğin Saint Pierre ve Victor Hugo'nun *Birleşik Avrupa Planı*, Immanuel Kant'ın *sonsuz barışın* sağlanmasına yönelik projesi bunların en somutlarıdır (Aktaran; Canbolat, 1994: 69). Kant'ın *Avrupa Birleşik Devletleri* fikrini XVII. yüzyılda atmasının ardından, ileriki dönemlerde diğer düşünürlerin de bu yolda büyük çaba gösterdikleri görülmüştür. Örneğin ünlü Fransız yazar Victor Hugo Avrupa konusunda şu sözleri sarfetmiştir (Aktaran; Koçöz, t.y.: 1):

ABD nasıl yeni bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de Eski Dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin, ister reddedilsin, birlik düşüncesi hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasılıp kavrulan bir kıtanın bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir.

Aynı şekilde *Kayıp Düşler* adlı eserinde dillendirdiği gibi Avrupa Federasyonu'nun yakın dönemde gerçekleşeceğini ifade eden Balzac, *Halkların Kutsal İttifakı* başlıklı makalesinde birleşmiş bir Avrupa'nın olabileceğine dair kanaatini ortaya koyan Mazzini gibi düşünürler de tıpkı Hugo ve diğerleri gibi Avrupa'nın bütünleşmesine dair beklentilerini ifade etmişlerdir (Aktaran; Acar, 2009: 23-24).

Bunların dışında daha birçok düşünürün, bu uğurda kalemlerini kullandıkları görülebilir. La Rochefoucauld, Saint Simon, William Penn, Due de Sully, Augustin Thierry, Emile de Girardin, Cont Coudenhove Kalergi, De Gasperi, M. Briand, Avrupa'nın bir birliktelik oluşturacağına inanmış kişilerdir . Ancak bunun her zaman bu şekilde barışçıl yollarla sağlanmaya çalışıldığını iddia etmek zordur. Başta belirtildiği gibi Napoleon, Avrupa'yı kan dökerek birleştirmeyi arzu etmiştir. Fakat XX. yüzyılda Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Carlo Sforza,

Winston Churchill, Henri Spaak, de Gaule, yine Avrupa'nın bugünkü halini almasında, farklı yöntemlerle de olsa, çabalar sarfetmiş siyaset adamlarıdır (Aktaran; Karluk, 2003: 1).

Avrupa'daki bu birleşme isteği, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, iyice kendini gösteren sanayileşme devriminin etkisiyle doruğa çıkmıştır. Üretimdeki artış, daha fazla ve daha yeni pazarların aranmasına neden olmuştur. Bu da gümrük tarifelerinin indirilmesinden, karşılıklı imzalanan ticaret anlaşmalarına kadar giden yolda Avrupa'nın bütünleşmesi anlamına gelmekteydi (Karluk, 2003: 1). Bundan, Avrupa devletlerinin, global ekonomik atılımları öncelikle kendi içlerinde oturtturarak, ulus-devlet anlayışından uzaklaştıkları ve böylelikle birbirlerine daha da yakınlaştıkları fikrine varılabilir. Aslına bakılırsa XVII. yüzyılda ticaretin teşvik edilmesi çalışmaları, hem ekonomik anlamda fonksiyonel bir bütünleşmeyi amaçlamış hem de gelecekte birleşme uygulamalarına önayak olmuştur (Canbolat, 1994: 70). Merkantalist yaklaşımdan güç alan bu uygulamalar, devletlerin birbirleriyle olan ticari ilişkilerinin dengesine bağlı olarak, minimum ticari alım karşısında maksimum mal satarak, anaparanın artışı ve dolayısıyla da toplumun refahını en üst seviyeye çıkarma ve bunu birinci elden devletin kontrolünde gerçekleştirme amacını gütmüştür (Özcan, 1985: 518).

Fakat yine de Avrupa bütünleşmesinin örnekleri olan bu fonksiyonel ve federatif birlik öneren projeler, uygulamada problemler yaşamıştır. Bunun en büyük nedenlerinden biri, XVI. ve XVII. yüzyılda Avrupa'daki Fransız-Habsburg rekabeti veya düşmanlığıdır. İkincisi ise aynı döneme denk gelen Osmanlı tehdididir. Her ne kadar zayıflasa da *Müslüman* Osmanlı, o dönemde Avrupa için potansiyel bir tehditti. Bu durumda Avrupa, bütünleşmek bir kenara, istikrarı dahi sağlayacak durumda gözükmemekteydi. Fakat denilebilir ki yeni bir Avrupa yaratma çabası içindeki düşünceler, XIX. yüzyıla kadar olanlarının çoğu ancak tasarı olarak kalmışsa da daha sonraki dönemlerde gerçekleşen birleşmelere -en azından fikir düzeyinde- öncülük etmiş olduklarından büyük önem taşımaktadır (Canbolat, 1994: 71).

XIX. yüzyıl içinse söylenebilecek, 1815 Viyana Kongresi'nin bütünleşme konusunda önemli bir etkisi olduğudur. Napolyon'un 1815'te yenilgiye uğratılmasından sonra toplanan Kongrede, savaştan galip çıkan İngiltere, Prusya,

Avusturya ve Rusya'nın ağırlığı hissedilmiştir. Fransız ihtilalinden o güne dek süregelen düşüncelerin ciddiye alınmadığı Kongrede, doğal olarak da kimlik, dil ve din gibi asli unsurların da arkaplanda kaldığı görülmüştür. Bunun en önemli sebebi, Fransız Devrimi sonrasında Napoleon Bonaparte'nin stratejisi gereği Avrupa'da ortaya çıkan ulusçuluk akımlarını engellemek ve bunun için yeni bir uluslararası düzenlemeyi hayata geçirmektir. Kongre, Avrupalı devletlerin aralarındaki sorunları müzakereler ve toplantılar yoluyla çözümlenmesini –yani diplomasinin- başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu şekilde Avrupa yaklaşık yüz yıl boyunca büyük çapta bir savaşa meydan olmamıştır (Aruboğan vd., 2000: 746-747). Ancak adına *Restorasyon Dönemi* (1815-1827) denilen, Avrupa'yı yeniden düzenleme amacı ile yeni sınırlar çizilmiş fakat Avrupa'da gerçek bir barış ve huzur ortamı bulunamamıştır (Karluk, 2003: 1). Bu nedenle Avrupa'nın geleceğinin tartışıldığı Viyana Kongresi, aslında galip devletlerin Fransa'ya karşı bir çeşit ultiatom verme ya da ölç alma gayretleriyle sonuçlanmıştır. Fransa'nın işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi Avrupa'da yeni bir dönemin habercisi olmuştur.

Fakat Viyana Kongresi'nin Avrupa için başka olumlu sonuçları da doğurduğunu söylemek mümkün. Avrupa için tehdit niteliğindeki Almanya'nın, otuz sekiz devletçiğe ayrılması bir anlamda Alman birliğini zorunlu kılarken o güne kadarki en kapsamlı ve en anlamlı birleşme hayat bulmuştur. Bu devletler arasında gerçekleştirilen gümrük birliği ile kalkınmaları ivme kazanmıştır. Hemen arkasından yine Viyana mağduru denilebilecek İtalya da Avusturya'nın kendisini dağıtık tutma çabalarına karşılık vermiştir. İtalyan düşünürlerin ağırlıklarını koymalarıyla İtalyan birliği de gerçekleşmiştir. Bu iki birleşmenin iki önemli farkından biri, İtalya'nın siyasal birleşimi daha önce yaşadığıdır. Bu noktada iddia edilebilir ki Avrupa'da dağıtık haldeki devletlerin birleştirilmesine yönelik bir Avrupa Birliği düşüncesi, esas itibariyle, XIX. yüzyılda somutlaşmıştır. Almanya'da olduğu gibi birleşme isteği, önce ekonomik gereksinimlerle ardından da siyasal birliğe doğru gelişme göstermiştir (Canbolat, 1994: 72-75). Bu durum kıstas alındığında, bir başka deyişle Almanya ve İtalya'nın birlik olma sürecini en geç tamamlayan Avrupa ülkeleri olduğu düşünüldüğünde, Avrupa'nın ulus-devletleşmesinde temel dayanağın siyasal birlik olduğundan söz etmek mümkündür. Almanya ve İtalya'dan sonra ulus-devlet

sistemi, tüm Avrupa’da ve sonra da bütün dünyada tek geçerli devlet sistemi haline geldi.

1. 1. Birleşik Avrupa Hayali

Avrupa’daki siyasal istikrarsızlığın artması ve bunun sonucunda iki dünya savaşının yaşanması, birleşik Avrupa düşüncesini tamamen durdurmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı sırasında en ciddi bütünleşme isteği, mevcut çıkar çatışmalarının önüne geçilmesine dair adımları hızlandırmıştır. Nitekim bunun vücut bulduğu ilk oluşum, ekonomik amaçlı olan Benelux Birliği’dir³. Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’un 5 Eylül 1944’deki bu atılımı sonrası, dönemin Fransız Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet’in saldırgan Almanya’nın Avrupa içinde asimile edilmesiyle başlayacak hareketin, Avrupa’da bütünleşmeye gideceğini düşünmesi belki de bugünün temel taşlarından birini oluşturmuştur (Karluk, 2003: 2).

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler (BM) de I. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti (MC) gibi evrensel tasarılar ve ütopyik düşünceler üzerine kurulmuştu. BM, her ne kadar yeni bir uluslararası iktisadi sistem oluşturmuşsa da (Uluslararası Para Fonu-IMF, Dünya Bankası-WB, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması-GATT) Avrupa’nın kendine has problemleri vardı ve bunun için daha sıkı işbirliği gerekiyordu (Canbolat, 1994: 76). Bu noktadan hareketle Monnet, savaş sonrası Avrupa Federasyonu kurma deneylerinden yararlanarak, Avrupa Kömür ve Çelik Teşkilatı (AKÇT) adıyla bir ulusüstü örgütün kurulmasını önermiştir. Dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Almanya ile kömür ve çelik sanayilerinin birleştirilmesini ve hatta savaş sanayisinin hammaddesi olan bu ürünlerin, ulusüstü bir örgütün denetiminde olmasını sağlayacak olan *Schuman Planı*’nı önce Almanya ile ardından İtalya ve Benelux Ülkeleri ile karşılıklı olarak onaylamıştır (Karluk, 2003: 2-3). 9 Mayıs 1950’de Fransız Bakanlar Kurulu’nun onayıyla Fransa devlet politikası haline gelen plan, 18 Nisan 1951’de toplanan Paris Konferansı’nda diğer ülkeler tarafından da

³ Benelux Birliği bir ticari ortaklıktı. İşbirliği 1944 yılında malların, hizmetlerin ve üç ülke halkının serbest dolaşımını sağlamak maksadıyla adı geçen üç ülkenin aralarındaki sınırları kaldırmaları sonucu başlamıştır. 3 Şubat 1958’de Hague şehrinde imzalanan *Ekonomik Birlik Antlaşması* (Benelux Economic Union)’nın sağladığı bu işbirliği ile Benelux ülkeleri, Avrupa’da güçlü bir oyuncu haline gelmiştir. Bu yapı Avrupa Birliği oluşumundan sonra birliğin iç ticaret yapılanması için de örnek teşkil etmiştir (Arıboğan vd., 2000: 145).

onaylanmıştır (“Sanal”, 2009h; “Sanal”, 2009i). Bu tür bir yakınlaşmanın ardında, savaşın yıkıcılığı ile ABD’nin de ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Zira 1947’de, dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın, *Marshall Planı* olarak bilinen ve Avrupa’nın bütünleşmesine yardımcı olmayı hedefleyen projesiyle Avrupa ekonomik kaynaklarının, Avrupa içinde ortak kullanılmasıyla sorunların çözülebileceği inancı, Avrupa bütünleşmesi yolunda bir adım daha atılmasına neden olmuştur. Nitekim bunun sonucunda 1947 Paris Konferansı’nda verilen kararlar 1948’de on sekiz Avrupa ülkesinin katılımıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC-*Organisation for European Economic Cooperation*) kurulmuştur (Canbolat, 1994: 76-77).

1951’de hayata geçirilen AKÇT’nin üye ülkeleri, 1955’te Messina (İtalya) Konferansı’nda daha geniş kapsamlı bir birliktelik için Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM-*European Atomic Energy Community*)’nun kurulmasına karar vermişlerdir. 1957 Roma Antlaşması ile bu oluşumlar da gerçekleşirken hızla ilerlenecek bir yola girilmiş oluyordu (Canbolat, 1994: 78).

En başından beri bu oluşumun dışında kalmak için gayret gösteren İngiltere⁴, 1960’da Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA – *European Free Trade Area*) adıyla oluşturduğu ekonomik oluşuma İskandinav ülkeleri, Avusturya, İsviçre ve Portekiz’i almayı başarmıştı. Ancak ABD’nin, Avrupa’nın iki ayrı pazara bölünmesini istemediğinden, İngiltere de Roma Antlaşması ile başlanan sürece yaklaşma kararı aldı. Bu şekilde Avrupa, birleşme yolunda en önemli dönemeçi geçerken ABD de parçalanmış bir Avrupa’nın yüksek olasılıklı bir Sovyet tehdidinin Avrupa’yı esir alabileceği yolundaki düşüncesine bir karşılık buldu (Canbolat, 1994: 78-79).

Elbette bundan sonraki süreçte AET, kendinden daha da emin bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Önce 1973’te İngiltere, İrlanda ve Danimarka’yı içine almıştır. Her ne kadar, 1972’deki halkoylamasıyla Norveç, topluluğa girmek istememişse de bu durum Yunanistan’ın 1981’de kabul edilmesiyle topluluğun bir adım daha atmasına engel olmamıştır. Üçüncü adımla da İspanya ve Portekiz’in 1986’da dahil oldukları AT, 1990’da üyesi olan Batı Almanya’nın, Doğu Almanya

⁴ Örneğin, bugün dahi ortak para politikasına uymayarak Euro’ya geçmemiştir.

ile birleşmesiyle, *de facto* olarak genişlemesini sürdürmüştür. Ardından 1991 Maastricht Zirvesi'nde Avrupa Birliği (AB) adını alan örgüt, ekonomik anlamda gücünü tescillemiş ve siyasal anlamda da var olabileceğini göstermiştir. Zira 1995'te Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın da birliğe katılımıyla üye sayısı on beşe çıkan AB, 1993'teki Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa'nın bir bütün olduğunu vurgulamış ve Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin de –belli şartları yerine getirmek şartıyla- birliğe üye olabilmelerini sağlayan bir karar yayınlamıştır. Nitekim 1 Mayıs 2004'te de bunun meyvelerini almış ve birliğe on yeni Orta ve Doğu Avrupa Ülkesi dahil olmuştur. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Kıbrıs'ın; 2007'de de Romanya ve Bulgaristan'ın ardından sırada bekleyen Türkiye ve Hırvatistan ile de daha güçlü bir oluşum olmayı hedefler gözüken AB, Ortaçağ'dan bugüne dek hep savaş meydanı olsa da II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük oranda siyasal istikrar sağlayarak dünyanın en ilgi çekici noktalarından biri haline gelmiştir.

1. 2. Ekonomik ya da Siyasi Birlik: Roma'dan Lizbon'a

AB'de, Birliğin amaçları ve etki alanı bakımından siyasi birlikten uzak ekonomik bir birlik niteliği başat olmuştur. Özellikle AKÇT ve AET'de olduğu gibi isminin bile ekonomik içeriği çağrıştırmaya yeterli olmuştur. Bu fikir bugün bile azımsanamayacak düzeyde kabul görmektedir. AB'ye yönelik, *ekonomik dev siyasi cüce* betimlemesi de bunu örnekler niteliktedir (Aktaran; Çalış, 2002: 17).

Her ne kadar ilk bakışta Birliğin bu yönde bir yapısı olduğu düşünülse de bu konuda peşinen bir karar vermeden önce AB'nin gelişim tarihine kısaca göz atmak gerekebilir. Zira çok devletli antlaşmalar üzerine kurulu olan Birliğin, bu temelde salt ekonomik amaçlı olmadığı ortaya çıkarılabilir.

1952'de yürürlüğe girmiş olan AKÇT Antlaşması'nın büyük bir başarıyla uygulanması, üye devletlerin daha çok entegrasyon konusunda yeni bir heyecan yaratmıştır. Roma Antlaşması'na giden yolu açan da budur. 1957'de AET ve EURATOM Antlaşmaları ile sonuçlanan Roma Zirvesi'nden çıkan karar gereğince, AET'nin, üye ülkeler arasında topluluk yoluyla ekonomik faaliyetlerin uyumlu bir biçimde geliştirilmesi, sürekli ve dengeli bir genişleme, istikrarı artırma, yaşam standartlarının hızla yükseltilmesi ve daha yakın ilişkilerin desteklenmesi, amacını

güttüğü belirtilmiştir (Aktaran: Çalış, 2001: 28). Antlaşmanın, topluluğun bir gümrük birliği üzerine inşa edilerek üye ülkeler arasında kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını sağlayacak maddelere sahip olması hasebiyle ekonomik birliği oluşturmaya yönelik olduğu görülmektedir (Karluk, 2003: 56-58).

Bu anlamda imzalanan antlaşmanın içeriğinin, ekonomik amaçları ön plana alan ve fakat politik hedefleri öteleyen bir anlayışta olduğu düşünülebilir. Bunu özellikle de ulusalcı engellerle karşılaşılmasını adına ortaya konan bir kaygı olarak da nitelemek mümkündür (Çalış, 2001: 29). Buna rağmen, Avrupa halkları arasında yakınlaşmanın arttırılmasını öngören temelleri atmak için imzacı devletlerin ayrı bir kararlılıkta olduğu da kabul edilmiştir. Roma Antlaşması'nın hazırlanması ve kabul edilmesi süreçlerinde politik bir birlik oluşturma gayreti de söz konusu olmuştur. Yapılan özü itibariyle bir politik davranıştır. Ekonominin politikaya bağlanması yoluyla ekonomik çıkarların birleştirilmesinin ötesinde politikalar da entegre edilmiştir. Bunu güçlendiren unsurlardan biri, gelişmeleri yakından takip eden diğer Batı Avrupa ülkelerinin de gelecekte topluluğa dahil edilmesini kolaylaştıracak açık bir sistem yaratmak olmuştur. Zira teorik anlamda tüm Avrupa ülkeleri Birliğe üye olma hakkına sahiptir. Bir diğer unsur ise bu sistemden kaynaklı olarak Avrupa halkları arasında ayırım yapılmaksızın, AET'nin yakınlaşma amacını taşıyan ülkeleri topluluğa davet etmesidir (Aktaran: Çalış, 2001: 29).

Üye ülkelerin pazarlarını birbirlerine açmalarını sağlamak amacıyla imzalanmış olan Tek Avrupa Senedi'nin bazı maddeleri sosyal içeriklidir. Örneğin, Avrupa Parlamentosu'nun görev alanının genişletilmesiyle ilgili maddeler, parlamentonun karar alma süreçlerinde daha etkin kılınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, topluluğun sosyal politikalarında da bazı değişikliklere gidilmiştir. Antlaşmanın özellikle 118a ve 118b maddelerinde yapılan değişikliklerle ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da birleşme gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Alp, 2004: 7-9). Buna göre işçilerin sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması ile araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) çalışmalarının hızlandırılması konularında anlaşılmıştır. Bu konuda senede ek olarak Avrupa Topluluğu Temel Haklar Şartı çerçevesinde sosyal güvenlik, mesleki eğitim, kadın ve erkeklere eşit işlem, işyerinde sağlık ve güvenlik hakları ile emeklilik, sakatlara iş imkanları yaratılması ve çocukların ve gençlerin korunması da gündeme getirilmiştir. Dış

politika konusunda Avrupa işbirliğinin saptanması da amaçlanmıştır. Avrupa'nın dış politik gündeminde ortaklaşılması ve bunun için de formüllerin geliştirilmesi adına üyelerin teşviki söz konusu olmuştur. Senedin en önemli özelliklerinden biri olarak, siyasi işbirliği konusunda bir Başkanlık makamı oluşturulmuştur (Karluk; 2003: 58-61). Tek Avrupa Senedi'nin yukarıda özetlenen kısımlarına bakıldığında mevcut ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi ve aynı şekilde ileriye dönük olarak bir sosyal ve siyasal işbirliğinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Avrupa'da bir siyasi birlik oluşturulması konusunda yapılan tüm müzakerelerin bir sonucu olarak 7 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşması imzalanmıştır. 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan zirvede gündem tek para/merkez bankası, az gelişmiş bölgelere yardımın artırılması, ortak sosyal politikalar/savunma projeleri/dış politika ve topluluğun genişletilmesi olarak belirlenmiştir. Bir anlamda “parasal ve ekonomik birlik” ve “siyasal birlik” ana başlıkları altında *gizil* (latent) federal bir yapı arzedilmiştir (Karluk; 2003: 86-88; Sönmezoğlu; 2000: 491). Her ne kadar mevzubahis olan federal yapı kabul edilmeyip daha çok konfederal ile federal bir yapı arasında karar kılınmışsa da topluluk ismi AB olarak değiştirilmiştir. Antlaşmanın ilk haline göre değişikliklere gidilmesi de politik açıdan doğal olarak görülebilir. Zira antlaşmada öngörülen federal yapıda, ülkelerce Birliğin merkezine ulusal yetkilerinin önemli bir kısmının devredilmesi söz konusudur.

Antlaşmanın, Topluluğu Birliğe dönüştüren ve yakınlaşmayı daha da artıracak olan temel üç değişikliği ise tüm üyeler tarafından benimsenmiştir. Buna göre birlik, ekonomi politikalarının yakınlaştırılmasını, 2000'e kadar tek paraya geçilmesi ve Avrupa Merkez Bankası (AMB)'nin kurulmasına yönelik ortak bir takvim belirlemiştir. Aynı zamanda Birliğe üye ülkelerin vatandaşları için “Avrupa vatandaşlığı” kavramı geliştirilirken Avrupa vatandaşlarına Avrupa Parlamentosu (AP) ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Ortak güvenlik ve dış politika konularında ise üye ülkelerin hem kendi içlerinde hem de üçüncü ülkelere karşı, adalet mekanizması ve kolluk kuvvetlerinin görev alanına giren olaylara ilişkin işbirliğinin geliştirilmesi istenmiştir. Son iki başlıkta alınacak kararların bağlayıcılığı olmakla birlikte üyelerin oybirliğini de esas almaktadır (Karluk; 2003: 85-98).

Sosyal ve siyasal işbirliğinin bundan sonraki süreçte daha da geliştirilebilmesi için önemli bir adım daha atılmıştır. Bu, Avrupa Anayasal Antlaşması olarak da bilinen *AB Anayasası*'ni bazı üye ülkelerin (Fransa ve Hollanda) kabul etmemesi sonucu süreç sekteye uğramıştır.

29 Ekim 2004'ten itibaren üye ülkelerin onayına sunulan AB Anayasası, özellikle de demokrasiye atıf yapan ilk maddesiyle dikkat çekmişti. Bununla kalmamış, daha önce de belirtildiği gibi Avrupa, Hıristiyanlıkla olan bağını laik bir tavırla bir kez daha değiştirdiğini ifade etme şansı bulmuştu. Örneğin, Anayasanın giriş bölümünde Tanrı ve/veya Hıristiyanlık kavramları yerine, "Avrupa'nın kültürel, dini ve insani mirasından ilham almak" şeklinde bir açıklamaya gidilmiştir (Aktaran; Acun, 2005: 91).

18-19 Ekim 2007'deki Lizbon Zirvesinde, AB Anayasası'nın yerini tutabilecek nispeten tüm üye ülkelerin onay verebileceği bir antlaşma imzalanmıştır. Reform Antlaşması olarak da kabul edilen bu antlaşma, Fransa ve Hollanda'nın halk oylaması sonucu reddederek düşürdüğü AB Anayasası'nı temelde koruyan ve ufak bazı değişikliklerle ülkelerin parlamento ya da halk onayına sunan *AB Temel Antlaşması* niteliğindedir (European Commission, 2007). Antlaşmanın öngördüğü bazı temel değişiklikler ise şöyle sıralanabilir (European Commission, 2007):

- Altı aylık dönüşümlü başkanlık sistemini kaldırıp yerine, 2,5 yıllık süre için üye ülkelerin oy birliğiyle atayacakları AB Konseyi Başkanı getirmektedir. Bu Başkan yılda dört kez toplanacak AB zirvelerine de başkanlık edecektir.

- Dış politikada tek seslilik amaçlı olarak atanan AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ise, Dışişleri Bakanlarını buluşturan Dış İlişkiler Konseyi toplantılarına başkanlık edecek ve AB Komisyonu Başkan Yardımcılığı görevini de üstlenecek ve eşgüdüm sağlayacaktır. Bunda, İngiltere'nin ısrarı üzerine AB Dışişleri Bakanı sıfatı değiştirilmiştir.

- AB'nin beş yıllık dönemlerle her ülkeden birer temsilciyle çalışması hedeflenen yeni anayasada, 2014'ten itibaren komiser sayısı, üye ülke sayısının üçte ikisine düşürülecek ve bazı ülkeler komisyona dönüşümlü üye gönderecektir.

- *İkili Çoğunluk Sistemi* olarak adlandırılan nitelikli oylama yöntemi, karar alınabilmesi için ülke sayısı dikkate alındığında % 55 ve ülke nüfusları dikkate alındığında yüzde 65 destek bulunmasını gerekli kılacaktır.

- AB bütçesi, dış politika ve vergi gibi konularda karar alınabilmesi için, İkili Çoğunluk Sistemi geçerli olmayacak ve üye ülkelerin oy birliği gerekecek.

- Üye ülkelerin ulusal parlamentoları, AB Komisyonunun hazırladığı yasa tasarılarını yeniden incelenmek üzere geri gönderme yetkisine sahip olacaktır.

Siyasi birlik konusunda yaşanan tüm bu gelişmeler Avrupa vatandaşlığı, ortak savunma ve dış politika gündeminin oluşturulması, şekli ve içeriği ne olursa olsun Birliğin siyaseten ortaklaşması için gerekli ivmeyi sağlayacak niteliktedir. Özellikle

bazı ülkelerin (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) egemenlik devri meselesine mesafeli bakmaları ve diğer ülkelere göre bunu farklı yorumlamaları tam olarak bir siyasi birliğin oluşturulmasına engel teşkil etmektedir. Bu anlamda elde edilen antlaşma, siyasi bütünleşmesi tam olarak oluşturulmaması da birbirlerinden kopmak istemeyen ve belli başlı siyasal konularda ortak hareket etmeyi kabul eden ülkelerin birliği haline gelmiştir. Bu antlaşmanın bir tarafı olarak Birliğe tam üye olmak isteyen, diğer ülkelerin de birliğe katılımı konusu netleştirilmiştir. Daha önce Roma Antlaşması'nda dile getirilen bu uygulama, ciddi bazı kriterleri beraberinde getirirken, tam üyeliğe önemli bir siyasi anlam yüklemiştir. Buradaki kasıt yeni üyenin Birliği meydana getiren her üç ayağa birden dahil olması ve antlaşmanın belirttiği gibi bütüncül bir siyasal birlik oluşturma amacındaki taahhütleri kabul etmesidir (Karluk; 2003: 100).

AB, hem üye hem de üye olmayan tüm Avrupa devletleri üzerinde hiç de azımsanmayacak bir siyasi hava estirmiştir. Hatta bununla kalmamış, bir siyasi güç olduğunu da ortaya koymuştur. İlk etapta ekonomik anlamda değerlendirilebilecek olan tek para politikası ve Euro (€)'nun varlığı, daha derinlerde ABD Doları (\$) 'na rakip konumdadır. Hiçbir dönem uzun süreli barış sağlayamamış olan Avrupa'nın, bugün gelinen noktada, politik olarak katettiği yolun önemi aşikardır. Orta ve Doğu Avrupalı ülkeler, Birliğe dahil olmaları ile ekonomik, siyasal, sosyal ve daha birçok alanda önemli değişimler geçirmişlerdir. Bu da AB'nin ekonomik gücünün ötesinde politik alandaki etkinliğini ortaya koymaktadır.

AKÇT'den AB'ye kadar gerçekleşen yapısal değişikliklerle ilgili tartışmalar bugün dahi sürmektedir. Fakat Avrupa'nın, iki dünya savaşı sonrası bütünleşmeye eğiliminin sonucu ve bunun ana itici gücünü Soğuk Savaş oluşturmaktadır. I. ve II. Dünya Savaşları sonrası harabeye dönen Avrupa'nın toparlanması ve iki kutuplu sistem içinde kendine Avrupa kimliği ile yer bulması gerekmektedir. Sovyet Komünizmi ve Doğu Bloğu'ndan uzak kalma çabaları, Avrupa'yı ABD'nin müttefiki konumundan öteye götürememişti. Bu nedenle Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte AET ile bütünlük çabaları belli bir noktaya gelmiş olan Avrupa için, asıl dönüşüm Sovyet Rusya'nın dağılıp Soğuk Savaş'ın resmen bitmesinden sonra başlayacaktı.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Avrupa'daki ayrılıklar ve farklılıklar da kendini gösterdi. Soğuk Savaş boyunca Batı Avrupa'nın bütünleşme zorunluluğu bunu

gizleyen en önemli etmeni (Delanty; 2004: 178-199). İç ve dış politik konularda çok ciddi tartışmalar yaşanması, Avrupa'nın gerek kendi içinde gerekse üçüncü ülkelere karşı politik duruşundaki yükselişi de değiştirmemiştir. Böylesine bir duruş dahi AB'nin, topyekün bir devlet olma niteliğini hissettirmektedir. Kaldı ki AB üyesi devletlerdeki refah artışı dışında politik alana özgü demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü ciddi oranda gelişme göstermiştir. Bunun en güzel örneğini 1 Mayıs 2004'te AB'ye alınan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde gözlemlemek mümkündür. Soğuk Savaş döneminde Orta ve Doğu Avrupa'nın önemli derecede hırpalandığı düşünüldüğünde, bu ülkeler AB'ye üyelik sürecinde yaşadıkları deneyim ve geçirdikleri dönüşümle Avrupa'da söz sahibi olabilme kapasitelerini geliştirmişlerdir. Geline noktada AB'nin varlığı ve işlevi konularında yapılan tartışmalar bir yana, tek Avrupa fikrinin evrimini tamamladığı söylenebilir. Nitekim AB, uluslararası sistemde önemli bir aktör olarak karşımızdadır. "Avrupalılık" ise artık kesinlikle bir kimliktir ve bu kimliğin *meşruluğu* (legitimacy) tarih, coğrafya, kültür ve ekonomik gelişmişlik ve modernleşme ile yakından ilgilidir.

Bu tezin konusu itibariyle Avrupa'daki politik sorunların aşılmasında kullanılan en önemli yöntem, Birliğe üyelik sürecinde gerçekleştirilen entegrasyon çabalarından hareketle entegrasyon modelleridir (Mutimer, 1994; Wallace, 1990; Bumlar and Scott, 1994; Kourvetaris and Moschonas, 1996). Birliğin geleceğini de şekillendiren ve birliğe yön veren entegrasyon sürecinin, üye devletlerle birlikte aday ülkelerdeki ve Birliğin tüm kurumsal yapısındaki işlevi nasıl artırdığına bakmak yerinde olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ENTEGRASYON ve BİRLİĞİN GELECEĞİ

II. Dünya Savaşı ve ardında bıraktıkları, böylesi bir savaşın bir daha yaşanmaması için gerekli olan birtakım hamlelerin yapılmasına sebep oldu. Uluslararası sistemdeki aktörlerin işbirliğini öngören bu çabalardan en dikkat çekici olanı şüphesiz Avrupa entegrasyonudur. Avrupa entegrasyonu hakkında iki alandan bahsedilebilir. Pratik anlamda entegrasyon sosyo-kültürel, ekonomik ve politik uygulamalardır. Bu uygulamaların çerçeveleri genelde yapılan antlaşmalarla belirlenmiştir. Bu anlamda AET ve AB'nin kurucu antlaşmaları buna örnek gösterilebilir. Teorik anlamda ise entegrasyon modelleri üzerinden yaklaşımlar ve yöntemler belirlenmektedir. Örneğin, federalist ya da hükümetlerarasıcı söylemler, entegrasyona modelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa entegrasyonunda Birliğin farklı ulus ve etnisiteleri birbirlerine yaklaştırma ve/veya farklı devlet uygulamalarını aynılaştırma gibi anlamların çıktığı görülmektedir. Bu anlamda AB, ABD'nin gerçekleştirdiği gibi bir oluşuma doğru gitmektedir.

Avrupa entegrasyonu resmi olarak 1955'te *Batı Avrupa Birliği* (WEU)'nin kurulması sırasında kullanılmıştır. Entegrasyon süreci öncelikle ekonomide başlarken sonrasında politik sistemlerin benzeştirilmesine gidilmiştir. Bu yöneliş en üst noktasını AB kurumlarında kendini göstermektedir. Örneğin, AP, Avrupa Komisyonu gibi kurumlarla bu gerçekleştirilmiştir. Daha sonra hukuk ve iç politikada entegrasyona geçilmiştir.

Savaş öncesi işbirliği ve antlaşmaların, savaşın bitimiyle birlikte farklı bir biçim aldığı ve hız kazandığı görülmektedir. Avrupalıların da savaş sonrası işbirliğini ve bütünleşmeyi hedef alan birçok kuramı ardı ardına geliştirdikleri görülmektedir. Özellikle 1951'de kurulan AKÇT'den 1992'de ilan edilen AB'ye kadarki süreci, adı geçen kuramların birer sonucu ya da izdüşümü olarak değerlendirmek mümkündür. Fakat kuramsal gelişim ve uygulamaların süreklilik göstermediği bilinmektedir. Kimi zaman aksaklıklar, kopukluklar ve anlaşmazlıklar olsa da ortaya konan kuramların egemen paradigmanın belirlenmesinde önemli bir rolü (Çakır; 2001: 1-2).

Elbette bunca kuramsal fikir⁵ ve tartışma, entegrasyon kavramının ve sürecinin de tam olarak tanımlanamamasını da beraberinde getirmiştir. Entegrasyon fikri, ulusal dış politikalarda görülen çeşitliliğin uluslararası sistemde her an bir kargaşa veya savaşa sebebiyet verecek nitelikte olmasıyla yakından ilişkilidir. Buradan hareketle sürekli barışın sağlanması bir önkoşuldur (Aktaran; Canbolat, 1994: 73-74). Entegrasyon kuramlarının, Avrupa devletlerinin birbirinden bağımsız hareket etmelerini engellemek ve ortak politikaları sağlamak için geliştirildiğini ifade etmek gerekir.

Entegrasyon fikri, AB denildiğinde ne anlaşılması gerektiğini de tartışan yaklaşımların bir bütünü niteliğindedir. Dolayısıyla AB'nin temel prensipleri ve bunların uygulama safhaları (antlaşmalar, kurumlar vb.) net bir şekilde ortaya konuluyorsa da entegrasyon fikri üzerinde geliştirilen farklı yaklaşımların bir sonucu olarak AB'nin işlevi üzerinde de kuramsal bir anlaşmaya varılamamıştır (Çakır, 2001: 5).

2. 1. Entegrasyon Fikrinin Kuramsal Yaklaşımları

Entegrasyon, kelime anlamı olarak bütünleşme ve biraraya gelme anlamına gelmektedir (Cihan, 1985: 211). Uyuşma, anlaşma ve birleşme anlamlarına da gelen entegrasyon, Latince'de tamamlama, uyum ya da bütünü yeniden üretilmesi olarak tanımlanır (Karataş, 2005; 24).

Entegrasyon fikrine yönelik kuramların belirlenişinde; barışı sağlamak, güvelik sorunlarının çözümü, sosyo-ekonomik refahın sağlanması, uluslararası güç olma gibi belirlenen hedefler; yapılan işbirliğinin kapsamı, bağımlılık ve yarar-bölüşüm dereceleri ile işbirliğini gerçekleştiren birimlerin soysal ve siyasal homojenliği gibi etkenler söz konusudur. Örneğin, entegrasyon fikri Avrupa özelinde federatif kurumların oluşumuna götüren süreç olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan entegrasyon, uluslararası düzeyde kabul edilen hukuk kurallarına işlerlik kazandırılması olarak da kabul edilebilir. Bu anlamda halk kitlelerinin ya da daha özel olarak belli tabakaların siyasal bilinç değişimi bile entegrasyona örnek olabilir

⁵ Avrupa entegrasyonu konusundaki kuramsal fikirlerin çokluğuna rağmen bu çalışmada entegrasyonun en çok ilişkilendirildiği federalistlik, hükümetlerarasıcılık, işlevselcilik ve neo-ışlevselcilik kuramları tartışılacaktır.

(Aktaran; Canbolat, 1994: 74). Aslına bakılırsa iç meselelerde önemli olan bilinç oluşturma ya da bilinç değişimidir. Avrupalı olmak ya da daha özelde Batılı olmak da bir bilinç meselesidir. Bu açıdan bakıldığında entegrasyonun kendisi de böyle bir bilinç oluşturma amacı gütmektedir.

AB özelinde entegrasyon fikrinin, bugün oldukça tartışılan ama işleyen bir politik atılım olarak görülmesinin altındaki dört temel kuramsal yaklaşımı ortaya koymak gerekmektedir.

2. 1. 1. Federalizm

Federalizm (federalism), hükümetlerarası hukuki ya da anayasal ortaklaşmalar veya kurucu bir meclisin etrafında tüm üye devletlerin buluşmasıdır. Federalist yaklaşımın Birliğin geçmişi içindeki yerine bakılacak olursa; W. Churchill'in Büyük Britanya ve Fransa'nın, Almanya tehdidine karşı 1940'larda ortaya koyduğu birliktelik fikri ile başladığı söylenebilir. Avrupa'daki savaş ortamından uzaklaşıp olası tehditlerin aşılması düşüncesiyle başlayan bu süreçte, 1950'lere gelindiğinde ise Jean Monnet'in ortaya attığı "Birlik Projesi", entegrasyonun federalist söylemdeki gerekliliğini ortaya koymuştur (Mutimer, 1994: 13-16). Bu gereklilik düşüncesi XX. yüzyılın başında oluşturulan Pan-Avrupa (*Pan-Europe*) fikrinin bir uzantısıdır. İlk olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun diplomatı olan Kont Richard Coudenhove Kalergi tarafından 1923'te ortaya atılan bu fikir, başta aydınlar olmak üzere tüm Avrupa'yı *Birlik Hareketine* davet ederek Avrupa Birliği'ni hedeflemiştir. Jean Monnet, Albert Einstein, Thomas Mann, Sigmund Freud ve Konrad Adenauer gibi kişilerin üye olduğu hareket ilk toplantısını 1926'da Viyana'da yapmıştır. Bu ilk girişimler başarısız olsa da ileriki yıllarda Avrupa'daki birleşme fikrine katkı sunmuştur ("Sanal, 2009g).

R. W. G. Mackay'ın federalizm tanımında sarfettikleri bu konuda oldukça önem arz etmektedir(Aktaran; Mutimer, 1994: 17):

Federalizm, hükümetin gücünü merkez ve yerel erkler (hükümetler) arasında sınırlandırılmış ölçülerde ve fakat bağımsız olarak paylaşan bir politik metottur. Federalist ilkenin temel sorusu da şudur: Her biri diğerinden bağımsızken, merkez ve yerel otorite arasında bölünen güç, biraraya getirilebilir mi?. Bakıldığında yöntemin ABD, Avustralya, Kanada ve Hindistan'da en iyi şekilde uygulandığı görülmektedir.

Diğer teorik yaklaşımların aksine federalizm, Avrupa entegrasyon politikaları için ciddiye alınmıştır. ABD'nin uluslararası sistemde ön plana geçmesiyle I. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın da bu tür çabalara giriştiği gözlerden kaçmamaktadır. Örneğin *Avrupa Konseyi* (Council of Europe)⁶, bir çeşit anayasal ortaklık yapısına sahiptir. Aynı şekilde AB bünyesinde kurulmuş olan *Avrupa Komisyonu* (European Commission), *Bakanlar Konseyi* (Council of Ministers), ve *Avrupa Parlamentosu* (European Parliament) Avrupa'daki federalist entegrasyon çabalarına yönelik oluşturulmuş diğer kurumsal örnekleri teşkil etmektedir. 1980'lerde yoğunlaşan hükümetlerarası müzakereler yöntemi de Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması gibi bugün AB'nin oluşumunu sağlayan temel anayasal materyalleri ortaya koymuştur. Bu somut süreç Roma Antlaşması ile başlamış ve federalist yaklaşımın yaygınlaşmaya başladığının ve giderek büyüdüğünün altını çizmiştir (Mutimer, 1994: 17-20).

Federalizmin politik entegrasyonun artmasına vurgu yaptığını ve varolan gücün merkez ile üye devletler arasındaki ilişki ile paylaştığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte amaçlarına ve yetkinliklerine göre yapılan bazı antlaşmaları (Serbest Ticaret Bölgesi, Ortak Pazar, Gümrük Birliği, Ekonomik Birlik) da bu çerçevede incelemek olanaklıdır. Bu haliyle entegrasyon fikrinin disiplinler arası bir bağlantı yöntemi olduğu ortaya konulabilir. Politik, sosyo-kültürel, ekonomik ve kurumsal unsurlar göz önüne alındığında kalkınmaya yönelik önemli bir yöntem olduğu sonucuna varılabilir. Birlik açısından politik sistemin içindeki tüm aktörler tarafından beslendiği görülmektedir.

Entegrasyon, Avrupa'nın ortak dış politika ve güvenlik politikaları gibi ulusal egemenliklerin paylaşımı ya da kısmi devri anlamındaki önemli girişimleri rejim tartışmalarının içine dahil etmiştir. Üye devletlerin Avrupa entegrasyonu ve uluslararası dayanışmadan ileri gelen bölünmeleri sonucu, ilk olarak federal birimler, bölgeler, şehirler gibi *ulusaltı aktörler* (subnational actors) tarafından amaçlanan,

⁶ Avrupa Konseyi, Avrupa'da kurulmuş olan siyasal nitelikli bölgesel bir örgüttür. AB'den farklı olan bu örgütlenme, Avrupa'da bütünlüğün ve barışın sağlanması adına başlatılan girişimlerin bir sonucudur. 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanan antlaşma ile üyeler, Batı demokrasisinin temel ilkelerine (kişisel ve siyasal özgürlükler ile hukukun üstünlüğü) bağlı kalacaklarını taahhüt etmişlerdir. Konsey, üyeler arasındaki ortak ilkeleri koruma, ekonomik ve siyasal gelişme için birlik oluşturma, ekonomik, siyasal, kültürel, bilimsel, hukuksal ve yönetsel ortaklıklar kurma ile insan hak ve özgürlüklerini koruyarak geliştirme amaçlarını gütmektedir (Arıboğan vd., 2000: 88).

yeni ve kabul edilebilir bir sosyal yapının inşası ortaya çıkmıştır. AB'nin kurumsal ve politik yaygınlığı, Tek Avrupa Senedi ve Maastricht Antlaşması'ndan bu yana birlik fikrinin ve sisteminin sürekli olarak sınanması sayesinde varolagelmıştır (Aktaran: Mutimer, 2001: 1-5).

2. 1. 2. Fonksiyonalizm

Entegrasyon fikrinin gerçekleşmesine yönelik ortaya atılan bir diğer kuram ise fonksiyonalist (işlevselci) yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre birbirine bağlı işlevsel birimlerin ulus-devletin sahip olduğu gücü kendi içinde eritmesine dayanmaktadır. Federal sistemin aksine politik olmayan ve daha çok işlevsel nitelikli birimlerin oluşturulması amaçlanır (Mutimer, 1994: 21-23). *Fonksiyonalizm* (functionalism), bir bütünü oluşturan parçalar arasındaki işlevsel bütünlüğe dayanır. Her parçanın yüklendiği bir işlev vardır ve parçalar arasında mükemmel bir uyum varsayılır. Bu teori, ulus-devlet sistemini açıklamada en çok kullanılan teoridir. Fonksiyonalist model, Avrupa'yı bir ulus-devlet sistemi şeklinde algılama yönelimindedir.

Fonksiyonalistlere göre entegrasyon, bölgesel ya da küresel düzeyde gerçekleştirilmelidir. Ulus-devletin, özellikle de politik alandaki hareketlerinin ya da stratejilerinin eleştirilmesine olanak verir. Buradaki kasıt, ulus-devletin içindeki barışı tehdit eden unsurların *ulusaşırı* (transnational) yaklaşımla ortadan kaldırılabileceğidir. Bu sebeple de uluslarüstü bir örgütlenmenin gerekliliği vurgulanır (Aktaran: Canbolat, 1994: 74). Bu konuda önplana çıkan siyaset bilimcilerden David Mitrany'yi en çok ilgilendiren, "Fonksiyonel örgütlerin uluslararası etkinlik alanının genişliği ne kadar olmalıdır?", sorusudur. Esas olan, açıkça belirtilmiş ve ayrı ayrı kurulmuş, kendine has yapısı ile etki ve zaman yaratmada yeterli olan faaliyetleri kapsamaktır. Bu nedenle kurulacak örgütün içindeki bazı unsurlar, pratiği serbestçe yerine getirebilmeli, böylelikle gerektiğinde gerekli değişiklikleri yapabilecek koşullara sahip olmalıdır. Mitrany fonksiyonel yaklaşım metodunu tıpkı *kendi kaderini tayin* (self-determination) tarzında kullanmanın da mümkün olabildiğini izah etmiştir. Zira örgüt, her bir kurumunu kendi kendine yaratması ve bazılarının da etki alanının kendisine bırakılmasını önermiştir. Bu sayede örgütü oluşturan aktörler, güçlerini sırasıyla ve belirlenen azami ölçülerde kullanabilecektir. Tabii tüm organlar kendi araçlarını kullanırken de

belirli dönemlerde reforme edilmeleri de gerekmektedir (Aktaran; Çakır, 2001: 24-25).

Bu anlamda, uluslarüstü bir örgütlenmenin bu derece y/etkin olabilmeyi istemesini, Mitraný'nin ulus-devlet ve buna bağlı olarak ulusalcılığa yorduğunu söylemek gerekmektedir. Ulusalcılığı ve bölgesel örgütlenmeleri dünya barışı önündeki en ciddi engellerden gören Mitraný, devletlerin ayrı ayrı hareket etmelerinin ve bir kontrole tabi tutulmamasının savaş için gerekli olan zemini hazırladığını savunmuştur. Bu temelde siyasal kaygılar ve bölgecilik anlayışından uzaklaşmış uluslararası örgütlerin, dünyadaki her türlü meseleye daha çabuk çözüm bulunabileceğini ortaya koymuştur. Mitraný, dünyada farklı yerlerde yaşanan ancak birbirinden bağımsız ele alınmaması gerektiğine vurgu yapılarak çözüm getirilecek sorunların halledilmesinin ardından siyasal bütünleşmenin de gerçekteşebileceğine inanmıştır. Halihazırda Avrupa'nın bütünleşme çabalarına indirgendiğinde Mitraný, fonksiyonalist yaklaşımın Avrupa'ya uygun olmadığını ve bunun ulusalcı anlayışın bölgesel düzeye taşıyacağını ifade etmiştir (Aktaran: Çakır, 2001: 26-27). Fakat yine de Avrupa'nın fonksiyonalist yaklaşımdan çok řey aldığını söylemek yanlış olmaz. Nitekim 1952'de yürürlüğe giren AKÇT'nin kuruluş antlaşması ile meydana gelen dört ayrı organ (Özel Bakanlar Kurulu/*Special Council of Ministers*, Yüksek Yetki Organı/*High Authority*, Ortak Meclis/*Common Assembly* ve Yargı Organı/*Court of Justice*), ileride AET'nin ilanıyla birlikte kurulacak olan yeni ve işlevsel diğer organların kuruluşuna örnek olmuştur (Çakır, 2001: 30-31).

AKÇT'nin fonksiyonalist yaklaşıma örnek olması, kuramsal olarak yaklaşımın tam anlamıyla uygulandığını göstermemektedir. Zira her uluslararası örgütte olduğu gibi AKÇT'de de ondan sonra gelen Avrupa birleşmelerinde de nesnellik kendini gösterememiştir. Kimi konularda bazı devletlerin tek başlarına hareket etmeleri ya da konunun özünden çok siyasal çıkar gütmeleri söz konusu olmuştur. AET'nin kuruluşuyla birlikte faaliyet gösteren EURATOM da bu yaklaşımın bir ürünüdür. Hatta bu kurumun, fonksiyonalist yaklaşımdan hareketle kurulmuş olan ve farklı alanlarda faaliyet göstermiş diğer kurumlar (örneğin tarım alanında Mansholt

Komisyonu)⁷ aynı etkiyi yaratamamıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere fonksiyonalist yaklaşımdan doğan kurumların işlevlerini kurama tam olarak uyduramamış olmasına da örnek olarak EURATOM verilebilir. Sadece araştırmaya yönelip ortak işleyişe hizmet etmesi beklenen bu kurum, yıllar içinde Avrupa ortak stratejilerinden uzaklaşmış ve hatta bağımsız ulusal projelere destek vermiştir. Bu ve benzeri örnekler nazarında fonksiyonalist yaklaşımın yayılmacılığı ve ortaklaşmayı öngören işleyişi yerini neofonksiyonalist yaklaşıma bırakmaya başlamıştır (Çakır, 2001: 32-34).

2. 1. 3. Neofonksiyonizm

Avrupa entegrasyon sürecinin doğurduğu kuramlardan biri olan *neofonksiyonizm* (neofunctionalism) ile karma elitlerin⁸ biraraya gelmesi ve ortak karar almada merkezileşme vurgusu yapılmıştır. Böylelikle kurumsal ve karar alma mekanizması açısından uluslarüstü bir yaklaşıma odaklanılmıştır. Neofonksiyonizm, ulus-devlet ile ulusüstü yapılar arasındaki entegrasyon üzerine yoğunlaşmaktadır. Buradaki öncelik ise politik entegrasyonun *yaygınlaşması* (spill over) ve ulus-devlet yapısının gelişerek evrimleşmesi ile Birleşik Avrupa Devletleri'nin inşası ile ilgilidir. Böylece Birlik, uluslararası bir organizasyonun, devlet yapısı ile ortak noktalarını biraraya getirmeyi amaçlamaktadır. 1950'lerden 60'lara kadar olan dönemde neofonksiyonalist yaklaşımın birliğe giden yolda entegrasyon fikrinin bir ilaç olduğu kanısı yaygınlaşsa da bu, ulus-devlet anlayışının kolaylıkla kaldıramayacağı bir durumdur. Dolayısıyla böylesine bir yaklaşımın hayata geçebilmesi de entegrasyon fikrinin adım adım uygulanmasıyla mümkün

⁷ Sicco Leendert Mansholt'un kuruculuğunu yaptığı komisyon. 1945-1956 yıllarında devletin çeşitli kademelerinde bürokratik yapan ve dönemin Hollanda Tarım Bakanı iken Avrupa Komisyonu Ortak Tarım Politikasının oluşturulması kilit rol üstlenmiştir. 1958'de bakanlık görevini sürdürürken Avrupa Komisyonu üyeliğine atanan Mansholt, Tarım Komiserliği yapmıştır. Avrupa Tarım Politikalarının düzenlenmesinden sorumlu olan Mansholt, 1972-1973 yılları arasında, kendi adını taşıyan Tarım Komisyonunun başkanlığını da yapmıştır ("Sanal", 2009d).

⁸ *Seçkin* anlamına gelen elit, bir toplumda itibarlı ve müessir, faal mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset, ordu, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili faaliyetlerin kontrolünü elinde tutan güçlü grup-azınlığı ifade etmektedir (Seyyar, 2002: 144). *Karma elit* ise Bir toplumun nabzını elinde tutan, sosyal kökenleri, menfaatleri ve dünya görüşleri bakımından aralarında sıkı bir ilişki bulunan siyasi, iktisadi ve askeri güçleri tanımlamaktadır. *Güç elitleri* olarak da adlandırılabilir olan bu gruplar, sosyal süreçlerin yönünün belirlenmesinde etkili ve yetkili güç odaklarıdır. Örneğin, askeri liderler, büyük şirketlerin, holdinglerin ve bankaların yöneticileri ve üst düzey bürokratlar (Seyyar, 2002: 199)

olabilmektedir. Bunun temelinde yatan en önemli unsurlardan birisi Avrupa'nın XX. yüzyıl boyunca geçirdiği ağır bunalımlardır. Yüzyılın başındaki ekonomik buhran, ardından gelen iki dünya savaşı ve Soğuk Savaşın etkileri bunun temelini oluşturmaktadır (Mutimer, 2001: 26-29).

Ekonomik çıkarların Avrupa genelinde biraraya getirilmesi sonucu dinamik ve sektörel bazlı bir entegrasyon yaklaşımı olarak neofonksiyonalizm, spill over yöntemi ile sektörel entegrasyonun diğer sektörlerle yayılması ve ortaya çıkacak zincirleme reaksiyonun etkisiyle ekonomik entegrasyonun politik entegrasyona evrilerek tamamlanmasını öngörmektedir (Aktaran: Arsava, 2003: 55).

2. 1. 4. Hükümetlerarasıcılık

Yukarıdaki yaklaşımların ana temaları ve işlevleri tek tek incelendiğinde, işbirliği ve bütünleşmeyi öngörmeyen ya da bunu istemeyen bazı kesimlerin de varolabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerekir. Bu nedenle *hükümetlerarasıcılık* (intergovernmentalism), federalistlerin savunduğu Birleşik Devletçi anlayış ile merkezci anlayışa sahip neofonksiyonalistlere karşı bir kuram olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu yaklaşımın savunucuları, ulus ve ulus-devletin korunması ve birlikteliklerin bunun üzerinden yapılması gerekliliğini ortaya koymuşlardır. Çoğu zaman *realist* yaklaşımla bir tutulan hükümetlerarasıcılar, anlaşmazlıkların çözümü için savaştan uzak ve fakat çözüm merciinin adresini ilgili hükümetlerin aralarında oluşturacakları birimler olarak belirlemiştir. Bu da devletlerin, çıkarları mevzu bahis olduğunda biraraya gelebilecekleri ancak bütünlüklerinden ödün vermelerinin söz konusu olmayacağı anlamına gelmektedir. Tam da bu noktada böylesine biraraya gelişlerin, entegrasyon ile aynı anlama geldiğini savunan hükümetlerarasıcılık yaklaşımına göre devletler, kurulan ortak kurumların sayısını ve bunların yetkilerini asgari düzeyde tutma gayretindedir (Çakır, 2001: 19-20).

Yaklaşımın en ateşli savunucularından olan de Gaulle, Fransa'nın başına geçtiği 1958'den sonra AET'nin genişleme ve bütünleşme planlarının önünde engel olabilecek birtakım savlar ortaya atmıştır. Buna göre, "denge, işbirliği ve birlik" olarak planladığı süreç, aslına bakılırsa bugünkü hükümetlerarasıcılık yaklaşımından bağımsız değildir. Nitekim bilinen haliyle Avrupa'da güç dengesinin sağlanması, ardından çoğulcu güvenlik anlaşmaları üzerinden biraraya gelmesi ve son olarak da

tam bir siyasal birlik oluşturulması amaçlanmıştı. Dolayısıyla de Gaulle ve onun gibi düşünen diğer siyaset adamları ve akademisyenler, bütünleşme paradigmasının gevşek yapıda ve hükümetlerarası ölçüde kalmasını istemişlerdir. (Çakır, 2001: 21-23). İlginçtir bu görüş, de Gaulle tarafından AET'den uzak tutulan Büyük Britanya tarafından günümüzde daha fazla savunulan bir anlayış olmuştur.

Bugün için değerlendirildiğinde bu yaklaşım, AB'nin yapısı ve kurumlarının, hükümetlerin temsil ettiği çıkarlar arasında bir rekabet ve müzakere ortamında incelenebilir niteliktedir. Uluslararası hukuk ve devletler arası ilişkiler bazında bakıldığında güç ve aktör olma yetkisi hükümetlerin elindedir. Bu da Avrupa'yı biraraya getirmesi amaçlanan kurumların ulus-devletler tarafından yönlendirildiği anlamına gelmektedir. AET'den bu yana etkinlik alanını genişletmiş olan bu yaklaşım, birlik içinde hükümetlerin birbirleriyle müzakerelere girmesinin önünü açmıştır. Bir başka deyişle devletler, hükümetleri aracılığıyla kendi çıkarları için biraraya gelmekte ve gerek diplomatik yollarla gerekse doğrudan müzakerelerle pazarlıklar yapmaktadırlar (Aktaran: Çelebi, 2002: 53-54).

2. 2. Entegrasyonun Etkileri ve Birliğin Geleceği

Entegrasyon fikri üzerinden yapılan tartışmalar ve ortaya atılan tüm kuramlar, AB hakkında belirsizce görünen bir sonucu gözler önüne sermektedir. Yukarıda sıralanan temel kuramlar ve bunların dışında kalan görece daha az kabul gören diğer kuramlar ışığında AB, tam olarak federalist bir yapıda olmadığı gibi, bütünüyle kendi ulusal yapısını korumuş olan devletlerin biraraya gelerek oluşturduğu bir oluşum da değildir. Nitekim bu ikisi arasında oluşturulmaya çalışılan bir düzen de değildir. Bunun temel sebebi, tıpkı federalist yaklaşıma karşı hükümetlerarasıcılık anlayışının çıkması gibi, entegrasyon fikrinin ortaya atıldığından bu yana Avrupa'yı bütünleştirici her kuramın mutlaka bir karşıtının yaratılması çabası ya da gereksinimidir. Bu yüzden hem entegrasyon fikri hem de onu hayata geçirmeye çalışan kuramların öngörülmez olmasıyla yüzyüze kalınmaktadır. Elbette bu durum, AB'nin gelişim süreci içinde adım adım ilerlediği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu ilerlemede entegrasyon fikrinin etkilerinin oldukça fazla olduğu düşünülebilir. Tatmin edici olmayanın, entegrasyon konusunda gerek kuramsal gerekse pratik ortak noktanın bulunamamış olmasıdır. AB'nin geçmişine

göz atıldığında tüm kuramların ve uygulamalarının kendisine yer bulduğu görülecektir. Fakat bu konuda dikkati çeken ise AB'nin kendine özgü bir yapıya sahip olduğu düşüncesinin kuramsal düzeyde kabul görmemesidir. Bir başka deyişle AB, dünya siyasi sistemi içinde, eksiklerine rağmen önemli bir “birlik” örneği olabilir. Bu durumda bile AB, siyasi kuramlar ile uygulamalardan bağımsız ve anlaşılmaz değildir.

Entegrasyonun Birliğin geleceğine dair etkilerine ve öngörülere bakmak için bu yaklaşımın öncelikle, organizasyon içindeki temel unsurlardan birinin sürecine bakmak gerekecektir. 7 Şubat 1992’de imzalanan ve AB Antlaşması olarak bilinen Maastricht Antlaşması Avrupa’daki ekonomik ve politik entegrasyonun tam anlamıyla hayata geçirilebileceğine dair en kapsamlı ve en önemli belge niteliğini taşımaktadır. Antlaşma gereği öngörülen, AB’nin temel yapısının ulusüstü organlar ve kurumlara oturtulmasıdır. Bu sayede Avrupa’da ortak dış politika ve güvenlik politikaları başta olmak üzere hemen her alanda ortak politikaların geliştirilmesi arzulanmıştır (Canbolat, 1994: 193-194). Bunu, günümüzün Avrupa entegrasyon çalışmaları için tamamlayan Lizbon Antlaşması’nda yer alan maddelerde de görmek olanaklıdır. Önceki bölümde tartışıldığı gibi Lizbon Antlaşması ile Hollanda ve Fransa’nın bir anlamda veto ettiği AB Anayasası’nın yerini doldurması amaçlanmıştır. Antlaşma üye tüm devletler tarafından 2007’de imzalanmış ve 2009’da yürürlüğe girmiştir.⁹

Benelux Birliği ve AKÇT’nin ardından yaşanan gelişmelere bakıldığında Avrupa’da ekonomik birlik yaratmanın fikri temelleri 1958’e dek tamamlanmıştır. Roma Antlaşması ile gelinen noktada AET’nin kurulması, Tek Avrupa Senedi ile de Tek Pazar’a evrilmesi, adı geçen ekonomik birliğin temel yapıtaşlarının tamamen oturtulması anlamına gelmektedir. 1992’deki Maastricht Antlaşması’na değin birlik olma ya da bütünleşme fikrinin daha da derinleştirildiği göze çarpmaktadır. Bu haliyle topluluğun üye sayısındaki artış, ekonomik birliğin yanında sosyal ve politik bütünleşmenin de hedeflenmesini ve Maastricht Antlaşması’yla AB’nin kurulmasını sağlamıştır. Bu sayede ekonomik ve parasal birlik hedefi kesinleşmiştir. Bunun yanı sıra sosyal ve politik alana dair ortaklıkların da gelişim süreci hızlandırılmıştır.

⁹ Lizbon Antlaşması’nın yaklaşık iki yıllık bir gecikmeyle yürürlüğe girmesinin sebebi İrlandalıların yapılan ilk referandumda antlaşmayı reddetmiş olmasıdır.

Bunun en önemli göstergesi ise antlaşmadaki “Madde O”nun içeriğinde saklı bulunmuştur. Buna göre, Avrupalılık önşartı ile her ülke Birliğe üye olabilecekti. O dönem Kıbrıs ve Malta’nın tam üyelik başvurusu ile simgelenen entegrasyon fikri, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de üye olabileceklerinin ilan edilmesiyle gerçek anlamda Birlik düşüncesinin yayılmasını sağlamıştır. 1993 Kopenhag Zirvesi ile tam üyelik kriterlerinin belirlenmesi sonucunda bütünleşmenin sistematik ve takvime bağlı olarak ilerleyeceği yolundaki düşünceler güçlenmiştir (Karluk, 2003: 47-48).

Avrupa bütünleşmesi ve bunun bir sisteme bağlanması, AET’den bu yana gelişen süreçte somut olarak karşımıza çıkmıştır. Bu somut göstergeler ve gelişmeler, kendisini genişleme politikası ile ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda Avrupa bütünleşmesini ve Birliğin geleceği ile ilgili öngörülerini, bütünleşmenin en önemli boyutu ve aracı olan genişleme politikası çerçevesindeki gelişiminde aramak daha doğru olacaktır.

2. 2. 1. Genişleme Politikası

1957 Roma Antlaşması ile AET ve EURATOM kurulmuştur. Ancak bunun gerçekleşmesi aşamasında, İngiltere ve Fransa arasındaki görüş ayrılığının neredeyse büyük bir ekonomik kutuplaşmaya neden olabileceği düşünüldü. Bir tarafta *İngiliz Uluslar Birliği* (Commonwealth)’nin lideri İngiltere, diğer tarafta Avrupa’nın ekonomik birlikten ötede bir anlayışa sahip olması gerektiğini ifade eden Fransa vardı. İngiltere sadece Batı Avrupa ile sınırlı, Ortak Pazar niteliğinde olmayan daha az bağlayıcı bir *serbest ticaret bölgesi* oluşturma ilkesine bağlı olarak işleyen bir birleşmeden yana olduğunu belirtmişti. İngiltere bu öneriyi, AET’nin kuruluşundan sonra, tüm Avrupa’yı kapsayacak hale dönüştürmüş ancak böylesine bir oluşumda AET’nin tek birim olarak kalmasını, diğer ülkelerin de kendi başlarına buna katılmalarını arzu etmiştir. Yani bağlayıcılık konusunda gevşek davranılmasında ısrar etmiştir. Ancak tartışmanın diğer odak noktası olan Fransa hem bunu reddetmiş hem de Avrupa’nın daha sıkı bir işbirliğine girmesi gerektiğini tekrarlamıştır. Bu zıtlık beraberinde iki ayrı kuruluşun (AET ve EFTA) kurulmasına neden olmuştur. Ancak AET’nin daha başarılı olması, İngiltere dahil olmak üzere, EFTA üyesi ülkeleri de AET’ye yönlendirmiştir. Bakıldığında görülecektir ki Roma Antlaşması uyarınca her Avrupalı devletin (demokrasi ile yönetilmesi şartıyla) bu oluşuma dahil

olabilecek olması, AET için başka bir çekici yönü meydana getirmiştir (Karluk, 2003: 14-15).

Hem İngiltere-Fransa sürtüşmesi hem de Roma Antlaşması'nın niteliği, bahsi edilen genişlemenin, belki de kaderini etkilemiştir. Düşünüldüğünde, İngiltere'nin savunduğu serbest ticaret bölgesi kavramının bağlayıcılığının az olması, bugünle karşılaştırıldığında siyasi anlamda da birlikteliğin neredeyse hiç oluşturulamayacağını ortaya koymuştur. Zira hem Roma Antlaşması'nda hem de sonraki süreçte yapılan diğer kurucu antlaşmalarda, Avrupa'nın ekonomik anlamda güçlerini birleştirmiş, barış yanlısı devletler topluluğu olması gerektiği vurgulanmıştır. Buradaki kasıt, özellikle Fransa'nın savunduğu ve bugünün temelini oluşturan anlayışın, Avrupa'ya daha fazla şey kazandırdığıdır. Dolayısıyla genişleme politikası, Avrupa'nın ekonomik güç oluşturma konusunda her demokratik Avrupa devletinin böyle bir düşüncede olması gerektiğinin ifadesidir. Bir de bunun yanında, yeryüzünün en kanlı savaşlarının, en azından en uzun süreli yıkımlarının Avrupa'da yaşanması, Avrupa insanında bütünsel bir barış isteği doğurmuştur. Böylesine bir oluşumla da Kant'ın en başından beri öngördüğü gibi, ebedi barış ve huzur ortamı düşüncesi bir anlamda sağlanmış olacaktır (Preece, 2001: 13).

Bu açıdan bakıldığında genişleme, Avrupa için birlik olmanın, tek ve büyük bir güç olmanın en önemli yoludur. Bu en iyi biçimde, Avrupa'nın AET çatısı altında İngiltere, İrlanda ve Danimarka ile başlayan genişleme serüvenini, 1 Ocak 2007¹⁰ ile beraber doruk noktasına ulaştırmasında ve Avrupa'nın kapısının önünde bekleyen diğer devletlerin (Türkiye ve Hırvatistan) sabırsızlıklarında görülebilir. Dolayısıyla genişleme, Avrupa için bir araç olmanın ötesinde bir etki mekanizmasıdır da. Yani Avrupa, genişleme politikası çerçevesinde, korumayı başardığı ekonomik ve sosyal cazibesini en iyi biçimde pazarlayıp, Büyük Avrupa (Grande Europa)'nın oluşumuna devam etmektedir. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin de Birliğe dahil olabileceklerinin ifade edilmesi hem Avrupa'nın birlik olması düşüncesiyle paralellik göstermekte hem de Avrupa'nın istikrarsızlığa sürüklenmeyen bir para makinesi haline gelmesini sağlamaktadır. Böylece AB, dünya politik sistemi içerisindeki en sistemli ve istikrarlı ekonomik hareketi gerçekleştirmektedir.

¹⁰ Bu tarihte Romanya ve Bulgaristan'ın birliğe katılımıyla üye sayısı 27'ye yükselmiştir.

AB'nin genişlemesi, Avrupa'daki ekonomik ve siyasi güçlerin ortak amaçlar doğrultusunda birleştirilmesi sürecidir. Genişlemenin tanımlanmasında 1969'daki Lahey Kongresi ile ilk adımı atılmıştır. Buna göre genişleme, Avrupa'nın bir topluluk/organizasyon dahilinde yeni üye ülkelere açılması anlamına gelmektedir (Ceyhan, 1991: 286). Fakat Avrupa'nın birliktelik oluşturmasındaki yaklaşımlardan neo-fonksiyonalizm ve hükümetlerarasıcılık, genişlemenin uluslararası örgütlerin coğrafi anlamda büyümesi olarak tanımlanmasını öngörmüşlerdir. Bu noktada hükümetlerarasıcılık, uluslararası sistemin ülkelerin iç politikaları ile etkileşimini kullanırken neo-fonksiyonalizm de genişlemeyi AB politikalarının üçüncü ülkelerin taleplerine karşılık dışsallaştırma/ötekileştirme anlayışının dışına çıkamaması şeklinde açıklamıştır (S. Kahraman, 2003: 349).

1960'larda üzerinde durulan en önemli konu, Birliğin ekonomik refahı ve siyasi istikrarı sağlamasıdır. 1970'lerdeki ilk genişleme dalgasıyla bölgesel bütünleşme anlayışından gittikçe uzaklaşmıştır. Ancak 1980'lerde Birlikteki üye sayısı başlangıçtaki iki katına çıkınca bölgesel bütünleşme anlayışında yaşanan hareketlilik ile genişleme, derinleşme boyutuna indirgenmiştir. Buradan hareketle genişlemenin teorik incelemesinin 1990'lardan sonrası için ele alınması daha faydalı olacaktır. Bunun bir başka önemli nedeni ise geçmiş genişleme süreçlerinin belli dönemlerle ve ülkelerle sınırlı kalmasıdır (S. Kahraman, 2003: 349-350). Genişlemenin derinleşmeye indirgenmesi de Birlik için bir ihtiyaçtır. Öyle ki derinleşme, genişleme ile sağlanan nicelik artışı karşısında Birliğin nitelik artışı olarak belirlemiştir.

Bu aşamada iki farklı görüşün yansıtılmasıyla işe başlanabilir. İlki, Preston'un belirttiği üzere 1995'teki genişlemenin (Avusturya, İsveç ve Finlandiya), Birliğin son klasik genişlemesi olduğu, 1995 sonrasında gerçekleştirilecek genişlemelerin ise hem nitelik hem de nicelik olarak Birliğe uyarlanma olarak değerlendirilmiştir (Aktaran: S. Kahraman, 2003: 350). Fakat diğer bir görüşte, Redmond ve Rosenthal, Preston'un belirttiği üzere bundan sonraki genişlemelerin zaten sürekli bir değişim yaşadığını ortaya koymuşlardır (Redmond ve Rosenthal, 1998: 4).

Bu halde AB'nin doğu genişlemesini, daha önceki genişlemelerden farklı kılan unsurlar nelerdi? Gower ve Redmond, bu sorunun cevabını son genişlemeden önceki öngörülerinde dile getirmişlerdir. Buna göre, ilk sırada görülen unsur, Birliğin

yaklaşık kırk yıllık süreç içerisinde hiç olmadığı sayıda adayı üyeliğe almasıdır. İkinci olarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin hepsi Batı tarzı demokrasiye yeni geçmişlerdir. Son olarak da Birliğe adapte olma durumu söz konusudur. Bir başka deyişle etkileşimle, Birlik kendi içindeki uyum ve reformlarla uğraşmış, yeni üye devletler ise iç ve dış politikalarının sürekli bir uyum ve reform baskısı altında kalmasıyla yoğunlaşmışlardır. Bunun yanında, Birliğin her zamankinden daha büyük bir atılım gerçekleştirmiş olması, bu doğu ülkelerini daha fazla AB müktesebatı ile başbaşa bırakmıştır (Gower ve Redmond, 2000: 1-3).

2004 genişlemesinde görülen, genişlemenin aslında daha önce de yaşanmış bu tür tecrübelerin bir yansıması olması yanında, genişlemeye salt bir büyüme olarak bakılmayacağı, aksine bunun bütünleşme ile birlikte anılması gerektiğidir. Zira bu genişlemenin Batı Avrupa bütünleşme modelini zayıflatabileceği endişesi dile getirilmiştir. Bunun giderilmesi için de üyelerin, AB kurumlarındaki siyasi ağırlıklarını korumaları gerektiği vurgulanmıştır (S. Kahraman, 2003: 352). Dolayısıyla genişleme, daha öncekilerden farklı olarak, bütünleşmenin esas alınması üzerine kurulu bir büyüme olarak görülmektedir. Cowles ve Smith, bütünleşmenin bugünkü gelişimini, dört güç arasında paylaşmış durumdadır: risk, reform, direnme ve canlanma (Cowles ve Smith, 2000: 9-10). Wallace'nin de hemfikir olduğu bu güç paylaşımında risk, genişlemenin ve üyelik değişiminin, üye devletlerin kazanımlarına olan etkileri; reform, genişlemeden kaynaklanan sorunların üstesinden gelinmede AB'yi donanımlı kılmak; direnme, AB içinde statüko yandaşlarının genişlemeye muhalefeti; canlanma da genişlemenin bütünleşmeyi derinleştirecek yeni taahhütler için kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Aktaran: S. Kahraman, 2003: 352). Bu bağlamda genişlemenin, Avrupa'daki siyasal birleşmenin oluşumunu sağlayacak en önemli unsur olduğu ileri sürülerek, genişleme ile bütünleşmenin karşılıklı etkileşimine dikkat çekilmektedir. Buna ek olarak, AB'nin coğrafi ve fonksiyonel sınırlarının ötesinde olduğu vurgulanarak, Avrupa bütünleşmesine üç önemli boyut açısından bakılmaktadır. İlki, ancak bir kısmı AB aracılığı ile sağlanan, birbirleriyle kenetlenmiş Batı Avrupa Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkiler, ikincisi, Doğu Avrupa ülkelerinin, Avrupalılaşıma ya da Avrupa'yı içselleştirme deneyimleri, sonuncusu ise Avrupalılaşıma sürecinin küreselleşme süreciyle olan etkileşimi. Bununla birlikte bütünleşme, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında

oluşturduğu coğrafi, fonksiyonel ve sosyo-kültürel bağlantıların bir uzantısıdır. Bu bağlantıların, Avrupa'daki sınır ötesi çok taraflı rejimlere (Avrupa Konseyi ve AİHM gibi) üyelik sonucu ortaya çıktığı savunulabilir. Böylelikle bu ülkeler arasında derinliği gittikçe artan bir Avrupa bütünleşmesi meydana gelmektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de Batı Avrupa bütünleşme alanına dahil edilmesinden sonra, bahsi geçen bu bütünleşme alanının, üyelikleri kabul olunan on Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin sınırlarından daha Doğu ve Güneydoğu Avrupa'ya uzandığı görülmektedir. Böylece AB genişlemesi, Avrupa siyasal bütünleşmesinin bir parçası olabilmektedir. Aynı zamanda bu durum, birlik içindekilerle dışındakiler arasındaki siyasi, kurumsal ve hukuki sınırların çizilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla Birliğe katılmak isteyen ülkelerin bu üyeliğin gerektirdiği daha sıkı koşulları yerine getirmesi zorunlu hale gelmiştir (Aktaran: S. Kahraman, 2003: 352-353).

Sonuç olarak genişleme, Avrupa bütünleşmesinin önemli bir boyutudur ve daha derin anlamdaki bütünleşme için de bir araçtır. Fakat bütünleşme ve genişleme arasındaki bu ilişkinin, rejimler yoluyla karşılıklı bağlantı kurmayı başaran ülkelerin içinde buldukları Avrupa bütünleşmesi ile AB'ye üye ülkelerin gerçekleştirmeye çalıştıkları AB bütünleşmesi arasındaki farklılığın göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zira ilk gruptakiler daha sığ bir bütünleşme amaçlarken, AB üyeleri ise bütünleşmeden daha derin ve yakın bir siyasal birlik oluşturma yani derinleşme çabasıındadırlar. Bu durum, AB üyeliğini Avrupa rejimlerine üyelikten daha farklı ve üstün kılmaktadır. Dolayısıyla bütünleşen Avrupa'da, birleşen AB'ye katılım daha zor ve ısrarcı bir sürece dönüşmektedir (S. Kahraman, 2003: 354).

1945'ten bu yana parçalanmış Avrupa'yı, Soğuk Savaş sonrasında tekrar birleştirme ve yeni bir güç olarak dünya sahnesine çıkacak olan *Grande Europa*'yı yaratma amacını taşıyan bu hareket, böyle bir Avrupa'yı var edecek dinamiklerin sadece üye ülkelerden değil, aynı zamanda aday ülkelerden de çıkacağıının belirtisidir. Bu anlayış, söz konusu ülkelerin tüm kurumları, pratikleri ve değerleri üzerine inşa edilecektir. Dolayısıyla genişleme sürecini, üyelerle adayların arasında oluşacak sinerjinin adı olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada oluşan sinerji, bir yandan adayları dönüştürürken, diğer yandan da üyeleri içine alacaktır. Bu bağlamda genişlemenin ardılı olan bütünleşme ve derinleşme süreçlerini de görmek mümkündür. Bahsi geçen sinerji, dünya gücü Avrupa iddiası ile örtüşecek biçimde,

üyelerle adaylar arasındaki güç birleşiminin hazmını kolaylaştırmalıdır. İşte genişleme sürecinin içinde yatan en önemli ayrıntı da budur. Başlangıçta altı devletle yola çıkan AB, XXI. yüzyıla 27 üye ile girmiş ve bugüne gelmiş durumdadır (Aktar, 2002: 7).

Lüksemburg Zirvesi, AB'nin genişleme yolunda aldığı önemli kararların kaynağı olarak, Birliğin genişleme politikasının işleyişi için AB'yi ve aday ülkeleri ilgilendiren iki önemli görevin yerine getirilmesi gerektiği vurgusunu yapmıştır. İlk Amsterdam Antlaşması'nın kurumsal hükümleri doğrultusunda AB kurumlarının etkin biçimde işleyişlerinin sağlanmasıdır. İkincisi de AB'ye katılmak isteyen ülkelerin, AB'nin değerlerini ve hedeflerini paylaşmaları ve hatta bunları somut politikalarla ve önlemlerle göstermeleridir (Canbolat, 1991: 238). Bahsi geçen iki önemli unsurun yanında bunları destekleyen, yönlendiren, gerekçelendiren bazı belirleyiciler mevcuttur. Bu belirleyicilerin Avrupa Rüyası'nın gerçekleştirilmesinde etkisinin tartışmasız olduğu açıktır. Zira Avrupa, bugün Birlik haline gelerek sadece ekonomik değil, siyasal ve sosyal anlamda da dünya politikasında etkin bir rol almaya başlamıştır. Ancak bunun yukarıda anlatılanlar ışığında başka itici güçleri de olmalıdır.

Bu bağlamda ilk olarak değinilmesi gereken konu, Avrupa'nın böylesine bir birlikteki asıl amacının ne olduğudur. Elbetteki ekonomik açıdan güçlü hale gelme isteği mevcuttur. Fakat bunun arkasında yatan asıl neden siyasaldır: gelecekte çıkabilecek savaşları önlemek, Kant'ın sözünü etmiş olduğu ebedi barışı ve kozmopolit özgürlüğü gerçekleştirmek gibi. Henüz II. Dünya Savaşı sona ermeden dahi, 1943'te Mitrany, teorisi ile bunu göstermeye çalışmıştır. Bu teoriye (*A Working Peace System*) göre, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıklar savaşların ana nedenidir. Buna karşın sosyal ve ekonomik refah, barışın ön şartı olarak ortaya konulmuştur. Yine teoriye göre, ulusötesi ilişkiler, uluslararası ilişkileri güçlendirerek aşırı milliyetçiliği zayıflatabilecek ve ortak çalışma zorunluluğundan doğan ihtiyaç sonucu da uluslararası barış ortamı sağlanmış olacaktır. Mitrany'nin dışında, II. Dünya Savaşı'nın en önemli aktörlerinden biri olan Winston Churchill de 1946'da, dünya savaşlarının bir daha Avrupa'dan çıkmaması için Birleşik Avrupa Devletleri'nin hayata geçirilmesini önermiştir. Bunun yanında bu oluşumun özgürlük, adalet ve eşit koşullarda ekonomik entegrasyona dayanması gerektiğini de

eklemiştir (Aktaran: Gümrükçü, 2002a: 154). II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, Avrupa Direniş Hareketi¹¹ de Avrupa'daki bu savaşların nedenini, otuz hür devletin varlığına bağlamıştır. Bu noktadan hareketle ulus-devletin aşılarak Avrupa Birleşik Devletleri Projesi'ni desteklemişlerdir (Aktaran: Gümrükçü, 2002a: 155). Bu anlamda AKÇT'nin kurucularından Robert Schuman, 9 Mayıs 1950 tarihli konuşmasında böylesine bir birlikteliğin sahip olacağı amaç ve karakteri açıkça gözler önüne sermiştir (Aktaran: Gümrükçü, 2002a: 156):

Avrupa tek ve genel bir kurala göre kurulmayacaktır. Belli alanlarda yoğunlaşmış işbirliği, zamanla fiili bir dayanışma yaratacaktır. AKÇT, Avrupa Federasyonu için ilk basamak olarak ekonomik gelişmenin derhal kurulmasını sağlayacaktır.

Avrupa, birliktelikler üzerine kurulu bir düzen oluşturmak için büyük çaba harcamıştır. Bunu yaparken, Birlik fikrini geri dönülmez bir çerçeveye sokan bir anlayışla yapmıştır. Yani Avrupalı devletler, böyle bir birliğe girmeyi, diğerine üstünlük kurma veya diğerlerinden daha fazla bir kazanç sağlama gibi pragmatik düşüncelerle değil, samimi bir şekilde birleşme tavrına yormuştur. Bu özellik AB'yi diğer birleşmelere göre, örneğin WEU, farklı kılmaktadır. Üstelik bu çabanın günümüz Avrupa'sına bakıldığında, kolay işlemeyen bir mekanizmanın ürünü olduğu görülebilir. Avrupa bütünleşmesi ne protokollerle ne de siyasi uzlaşmayla sınırlı kalmıştır. Aksine bu bütünleşme, bağlayıcı antlaşmalar üzerine kurulu bir kurumsal ve hukuki bütünleşmedir. Dolayısıyla böyle bir işlevi en az kusurla yerine getirmek için uluslararası bir mekanizmaya, buna bağlı olarak her türlü araca, kuruma ve bunların kendine has tekniklerinin yaratılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bundan sonraki süreçte de Birliğin geleceğine ilişkin öngörüler, bunlar üzerinden gelişecektir. Bu da birliğin geleceğine dair fikirlerin, sürece oturtulması ve bütünleşmeye olan katkısıyla ölçülecektir. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin geleceğini yapılandıran kuramlar ve bunların uygulama araçları işlemeye devam edecektir.

¹¹ Avrupa Direniş Hareketi, 1946'da İngiliz Başbakan Winston Churchill'in yaptığı açıklamaya destek vererek amaçlarını da ortaya koymuştur. Buna göre Churchill, Avrupa'da bir daha dünya savaşlarının olmaması için Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasını, bunun da özgür, eşit ve adil koşullar altında ekonomik entegrasyon ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Churchill'in bu açıklamasına destek veren Hareket, aslen Richard Coudenhove Kalergi'nin 1920'lerde kurduğu Avrupa Birlik Hareketi'nin devamı niteliğindedir. Ancak savundukları düşüncenin çok daha eskilere, Antik Yunan'a kadar gittiğini düşünerek, fikrin babası olduğunu kabul ettikleri Kalergi'ye atıfta bulunmuşlardır. Kalergi, Eski Yunanistan'ın ilk Avrupa olduğunu, Pers İmparatorluğu ile giriştiği mücadelenin Avrupa'yı yarattığı söylemiştir (Gümrükçü, 2002b).

Avrupa düşüncesine yön veren iki önemli noktadan ilki Avrupa'ya özgü hukuk kültürü ve geleneğidir. Avrupa'nın bir hukuk topluluğu olması, geleceğini şekillendiren yegane etkenlerden biridir. Diğer unsur ise siyasi birlik hayalidir. Bir bakıma Stolleis'in ifadesiyle Avrupa Evi'ni besleyen bu iki unsur ve daha birçok düşünce ve yöntem mevcuttur. Bir düşünce olarak bu hayalin gerçekleşmesi için atılacak her adım yine Birliğin geleceğini şekillendirecek niteliktedir (Aktaran: Çelebi, 2002: 47-48).

Siyasal birlik hayalini ayakta tutan ve bugüne dek getiren Avrupa hukuk kültürü ve geleneği ise siyasi bakımdan Avrupa'nın bir halklar topluluğu olduğunu ifade etmektedir. Avrupa'nın siyasi birliği, Avrupa halklarının ortak kültürel gelişimine bağlı olarak gerçekleşebilecektir. Dolayısıyla Avrupa'nın bütünleşmesinden bahsederken, ortak kimlik bilinci ve ortak kaderden de bahsetmek gerekecektir. Tam da bu noktada kuramsal tartışmalar üzerinden günümüze kadar birçok gelişim aşamasından geçmiş bulunan AB kurumlarının, Birlik yurttaşlarına Avrupa kültür ve değerler topluluğu bilincini objektif biçimde gösterme ve bu yolla Avrupa kimliğini güçlendirme amacı bulunmaktadır. Bu, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe üye oluşundan sonraki süreçte kendini daha da belirginleştirmiştir. Bir anlamda genişleme politikası ve entegrasyon çabalarının bir bedeli olarak AB'nin siyasi bütünleşme hayali yok olabilir. Bunun yaşanmaması ve entegrasyonun bütünleşmeye evrilmesi yukarıda bahsedilenlerin ışığında, AB üyelerinin çıkarlarının uyumlaştırılması, yani ortak çıkarlar etrafında buluşulması ile gerçekleşebilecektir. Bu, ortak bir Avrupa kimliğine sahip olunması ve bunun geliştirilmesi amacını taşımaktadır (Aktaran: Arsava, 2003: 11-13).

Kısacası AB sosyal, kültürel, ekonomik ve politik her alanda belli bir standartı dayatır. Bunu yaparken bir asimilasyon politikasıyla değil, kendine özgülüğü koruyarak yapar. Örneğin, üye ülkelerin belli bölgelerinde (İsviçre'nin Alpleri) tarihsel olarak peynir üretiliyor olabilir. Birlik, bu peynir geleneğini öldürmemekte, tam tersine standartlaştırmaktadır. Yasal düzenlemelerin kağıtlara geçirilmesini yeterli görmez, uygulamayı da kontrol eder ve üyelerine bir standart dayatır. Nihayetinde entegrasyonu bu standartların kabulünde arar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ BİR SORUNSAK OLARAK ETNİSİTE

“Evrensel bir insan hakkı olarak vatandaşlık bir sadakat sertifikası değildir, olmamalıdır. Vatandaşlığın ulusa bir sadakat sertifikası olarak görüldüğü yerlerde, zorbalık yönetimi vardır”, der Uri Davis (Aktaran: Kadioğlu, 2008: 21). XX. yüzyılın başlarından günümüze değin yaşanan siyasal sorunların ve gerilimlerin birçoğunda temel sebebin vatandaşlık olduğu kanısı mevcuttur. Bu durum özellikle siyasetin, vatandaşlık kavramının etkisinde geliştiğini ve bu temelde yaşanan sorunlardan ötürü çeşitli yönelimlere (faşist veya ırkçı) girdiğini ortaya koyabilir. Böylesine bir etkileşim siyasetin, devletin sosyal ve ekonomik politikalar etrafında oyalanmasından çok, dinsel ve etnik kimliklerin var olma mücadelesi ekseninde birden fazla parçaya ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yakın geçmişten gelen noktada günümüzün temel siyasi cepheleşmeleri veya birleşmeleri, vatandaşlıkla ilgili sorunlar çevresinde şekillenmektedir (Kadioğlu, 2008: 21).

Buradan hareketle Soğuk Savaş sonrasında oluşan uluslararası dengeleri tehdit eden çatışmaların büyük çoğunluğunun temelinde yatanın, tarihsel kökleri uzun bir sürece yayılan etnik kimlikler olduğu düşüncesi yaygındır. Bugün ise olan etnik hareketlerin ulusal bütünleşme ve ekonomik kalkınmanın modernleştirici etkisiyle zayıflayacağı görüşü ortadan kalkarcasına gittikçe öneminin arttığı ve siyasal eylemde bulunma yönünde bireylerin hareketlendiği görülmektedir (Kurubaş, 2008: 11). Bunu, az gelişmiş ya da gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi gelişmiş ve uluslararası politikada etkinliği tartışılmaz olan ülkelerde de fark etmek mümkündür. Örneğin, Sri Lanka’da Tamiller, Malezya’da Çinliler, Gürcistan’da Abhazalar ve Acarlar, İran, Irak, Suriye ve Türkiye’de Kürtler, Bulgaristan’da Türkler¹² gelişmekte olan ülkelerdeki etnik sorunlara birkaç örnek niteliğindedir. İngiltere’deki İskoçların ve Kuzey İrlandalıların, Belçika’daki Flaman ve Valonların, İspanya’daki Katalan ve Baskların, Kanada’daki Quebecilerin de gelişmiş ülkelerdeki etnik sorunlara örnek niteliği taşıdığı açıkça ortaya konulabilir. Buradan hareketle etnisiteye, kimliğe,

¹² Bulgaristan’da yaşanan Türk etnik sorununun bugün sorun olmaktan çıktığını ifade edebiliriz. Zira Bulgaristan Türklerinin oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi ve Partisi sorunun büyük ölçüde çözümlenmesine önemli katkılar sunmuştur. Bunun için bkz. Özgür, 1999.

kültürel ve dinsel farklılıklara dayanan çatışmaların, cepheleşmelerin daha çok siyasal temelli olduğu ve bu anlamda siyaseti yönlendirdiği, ülkelerin ekonomik veya sosyal gelişmişlikleriyle ilgili olmadığı bir olgu ortadadır. Örneğin, Katalan Bölgesi İspanya'nın en gelişmiş bölgesi olsa da Katalan Sorununu çözmeye yetmemiştir.

Demokratik siyasette yaşanan açıklar, kalkınmadaki sorunlar, ulusal düzeyde bütünleşememe ile etnik sorunlar arasındaki varolan nedensel ilişkiler, bu sorunları tatmin edici düzeyde açıklayamamaktadır. Etnik sorunun kendine has bir özgünlüğe sahip olması bunu belirleyen faktörler içinde yer alabilir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri, yönetim şekilleri ve yaşanan sorunların şiddet içerip içermediği, tarafların sayısal çoğunluğu ve azınlık, göçmen, yerli ya da ulus statüsünde olup olmamalarına göre değişiklikler göstermesi, her etnik sorunun kendi içinde öz niteliklere sahip olduğunu ortaya koyar. Bu nedenle yukarıda belirtilen siyasal, ekonomik ya da sosyo-kültürel nedenler, sorunun gerçek unsuru olmaktan öte sorunun büyümesine yönelik uygun ortamı sağlayan etkenler olarak ele alınabilir (Kurubaş, 2008: 12). Günümüzde gelişmekte olan ülkelerdeki etnik sorunların, gelişmiş ülkelere göre şiddetle daha yoğun bir ilişkide olduğu göz önüne alındığında, sorunun sadece birkaç başlıkta ele alınamayacağını görmek mümkündür. Halihazırda şiddet içersin ya da içermesin, sorunun taraflarını devlet ile birden fazla etnik grup oluştursun veya oluşturmasın, grup ile devlet arasındaki ilişkiden kaynaklanan etnik sorunların varlığını ortadan kaldırmaz. Demokrasinin beşiği olarak kabul edilen İngiltere'de, devlet ile İskoç ve Kuzey İrlandalılar arasındaki sorunların etnik ve dinsel farklılıklara dayandığı düşünüldüğünde, aslında arananın siyasi bütünleşme ve sosyo-ekonomik refah düzeyinin artırılması değil de etnisiteye dayalı bir kimlik sorunu olduğu ortaya çıkmaktadır. Elbette gelişmiş bir ülke olarak İngiltere'nin yaşanan etnik sorunlara olan siyasal yaklaşımı, gelişmekte olan ülkelerdeki etnik sorunlara yaklaşımdan farklılık göstermesine neden olmaktadır.

Günümüzde dünyanın en büyük uluslararası örgütlenmesi olan BM'ye 192 devlet üyedir. Bu devletlerin hemen hemen tümü, aralarında belli farklılıklar olmasına rağmen genelde hepsi ulus-devlet modelinde örgütlenmiş devletlerdir.¹³ Yani ulus-devletin günümüzün en meşru devlet biçimi olduğu söylenebilir. Ulus

¹³ Bir BM üyesi olarak Vatikan gerek yönetim biçimi gerekse minyatür devlet özelliğiyle bu devletler arasında bir istisnadır.

kavramının imparatorluklar içinde kullanımıyla beraber imparatorlukların çözümlene süreci başlamıştır. Zira ulus-devlet imparatorlukların yıkılmasıyla oluşmuş yapılardır. İmparatorluklar gücünü genelde Tanrıdan alan monarklarca yönetilen ve egemenlikleri altındaki halkı bir tebaa olarak gören düzenlemelerdi. İlk defa Fransız Devrimi (1789) ile biçimlenen ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir coğrafyada gücünü ulustan alan bir egemenlik modeli olarak biçimlendi ve insanlar ilk defa belli hak ve sorumluluklara sahip vatandaşlar olarak konumlandırıldılar.¹⁴ Ulus, dil ve kültürde belli bir homojenliğe dayanan söylem biçimidir. İmparatorluklar yıkılıp ulus-devletler kurulduğunda, devletleşmemiş yapılar bu ulus devletin içinde azınlıklar olarak meydana çıktı. Ulus-devletlerin sınırları çizilirken, o ulusun dayandığı insan grubunun yaşadığı bütün coğrafyayı kapsamadığından genelde akraba devletleri olan (ulusal) azınlıklar oluşmuş oldu. Ulus-devlet tek bir dil, tek bir kültür ve etnisiteyi temel aldığı için de bünyesindeki farklı etnisitelerle sorunları kuruluşundan itibaren kendini gösterdi. Bu yüzden ulus-devletler homojenliği yaratmak için içlerindeki farklı grupları ya asimile etmeye, ya sürgüne göndermeye veya kıyıma uğratarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Dünyada bu yöntemlere özgü yeterince örnek mevcuttur. Yine de ulus-devletin hayal ettiği mutlak homojenleşme yaratılamamış, Marx'tan Weber'e, Durkheim'dan Parson'a kadar çeşitli düşünürlerin iddia ettiği gibi modernleşme ile birlikte azınlıkların etnik aidiyetlerinden sıyrılacakları öngörülerini gerçekleştirmemiştir (Aktaran; Karataş, 2006: 39-41).

AB gibi oluşumların gerçekleştiği ve ulus-devlet konseptinin geçerliliğini yitirdiğinin vaaz edildiği günümüzde, milliyetçilik ve etnisitenin hiç olmadığı kadar yükseldiği görülmektedir.

¹⁴ Sözlük anlamı yurttaşlık olan vatandaşlık, üzerinde dünyaya gelinen ülkeye ya da yasaların sorumlu tuttuğu şekilde belli şartları taşıyıp taşınamasına göre belirlenen ve kişilerin hangi devlet ya da millete bağlı olduklarını gösteren kimliktir (Yıldız, 2003: 419; Arıboğan vd., 2000: 738). Tebaa ise devletler hukukunda sıkça kullanılan bir terim olup bir ülkenin uyruğu olmayı ifade eder. Bir devletin kendi vatandaşı olmayan bir kişiye, halkından herhangi birine tanıdığı hakları tanınması anlamında kullanılmaktadır (Yıldız, 2003: 419).

3. 1. Etnisite ve Ulus: Kavramsal Tartışma

Bu noktada etnisiteden kaynaklı sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için etnisite ve ulus kavramlarını sosyolojik, antropolojik ve siyasal alana özgü tartışmak gerekmektedir.

Etnisite veya etnik grup, mensuplarının birbirlerini gerçek veya farazi bir ortak geçmişe dayanarak diğerlerini ötekileştirdikleri insan topluluğudur (Banks, 1996: 151). Bazı kaynaklarda bu üç ana sınıfa bölünmektedir: a) Hıristiyanlaştırılmamış uluslar (Paganlar ya da Barbarlar gibi), b) ortak özelliklere ve kültüre sahip ırklar ya da büyük gruplar, c) egzotik ilkel kültüre sahip gruplar (Danda, 1999: 14). Etnik gruplar her türlü kültür farklılıkları ile diğerlerinden ayrılan sosyal gruplardır. Bazı ülkelerde onlarca, bazılarında ise yüzlerce etnik grup bulunabilmektedir.

Eski Yunancada halk karşılığına denk gelen *ethnos* kelimesinden türeyen etnisite, kişilerin atalara ait ortak bir mirasla biçimlenen bir topluluktan geldiğine olan inançlarını simgelemektedir. Dolayısıyla *ethnos* kavramı daha çok akrabalık veya ortak kökene dayalı kültürel birliğe uygun düşmektedir. Fakat buradaki köken vurgusu biyolojik olmaktan öte sosyolojik bir karşılık içermektedir. Zira *ethnos*, yine eski Yunancadan gelen ve kan bağından kaynaklı birliktelik ve kabile anlamındaki *genos* kelimesinden farklı bir anlam içermektedir (Panayi, 2000: 101-102; Kurubaş, 2008: 13; Volkan, 1999: 31-32). Kavramın Yunancadaki diğer kullanım şekilleri ve anlamlarını Anthony Smith şu şekilde anlatır (Smith, 2002: 45):

İlyada'da arkadaş takımı anlamında *ethnos etairōn* veya insan kalabalığı anlamında *ethnos laōn*; Homeros'ta Akha ya da Likya kabilesi anlamında *ethnos Achaiōn* ve Lukiōn; Odyssea'da şanlı ordu müfrezeleri/ölü anlamında *kluta ethnea nekrōn*; yine İlyada'da arı kovana ya da kuş sürüsü anlamında *ethnea melissōn* ve *ornithōn*, Pindaros'ta erkek ve kadın ırkları anlamında *ethnos anerōn* ve *gunaikōn* veya Heredotos'ta ve aynı şekilde Attikalı hatiplerde Med halkı ya da milleti anlamında *Medikon ethnos* ifadelerini görüyoruz. Terimin Platon'daki haberciler kastı (*ethnos kerukikōn*) gibi belli bir kabile ya da kast, Ksenophon'da kadınları anlatan *thelu ethnos* ifadesi gibi bir cinsiyet için kullanıldığına da rastlıyoruz. Son olarak sözcük, Yeni Ahit yazarları ve Kilise Babaları tarafından Hıristiyanlar ve Yahudiler hariç bütün milliyetçi gruplar anlamında pagan (*ta ethne*) olarak kullanılmıştır.

Söz konusu farklı kullanımlara rağmen etnisite kavramının ortak paydası tümüyle olmasa bile önemli nispette canlı bir topluluğu ifade ediyor olmasıdır. Bu canlı topluluklar, insan bağlamında düşünüldüğünde herhangi bir klan veya kabileye bağlılığı gerektirmemektedir. Yunanlılar aynı soya bağlılığı ifade etmek için daha çok *genos* kavramını kullanmışlardır. Bununla birlikte *ethnos* kavramı biyolojik ve

soya dayalı farklılıklardan ziyade kültürel farklılıkların ifadesine uygun olsa da ethnosun kapsam ve ifade ettiği şeyin genişliğine göre üstü kapalı bir biçimde herhangi bir soya dayalı temeli ima edebileceği açıktır (Smith, 2002: 46).

John M. Yinger, etnik grup tanımlamasını üç içeriğe göre yapmaktadır. Buna göre ilk grup, toplumda başkaları tarafından dilleri, dinleri, soyları ve geçmişte yaşadıkları bölge gibi bazı hasletlerin birleşimine dayanan farklılıklara göre ayırt edilenlerdir. İkinci grup, kendilerini farklı bir aidiyete tabi addedenlerdir. Üçüncü olarak da kendi gerçek veya mitolojik ortak kültür ve kökenleri etrafında inşa edilmiş ve paylaşılan aktivitelere iştirak edenlerdir (Yinger, 1994: 4). Etnisite ya da etnik grup kavramı, sosyolojide ise belirsiz bir kavramdır. Nathan Glazer ve Daniel Moynihan tarafından ortaya atılmıştır. Irk terimine¹⁵ karşı etnisite daha geniş bir kavram olarak bireylerin bir özel gruba özdeşleşmesini, grup siyasallığını ve bireylerin gruba aidiyetini ifade etmek üzere ortaya atılmıştır, ancak ırk teriminin örtmecesini¹⁶ yapılmakla da suçlanmıştı (Glazer ve Moynihan, : 2-25).

Sosyoloji bilimi açısından etnik grup, diğerlerinden önemli farklılıklara sahip topluluğu ifade eder. Yani yaşayış ve kültür özelliklerinin büyük kısmı bakımından diğerlerinden farklı öğelere ve uygulamalara sahip grup, etnik grup olarak tanımlanabilir. Ancak bir ya da birkaç özelliği ile diğerlerinden farklı olması bir grubu etnik grup olarak nitelemeye yetmez. Bu farklılıkların topluluğun yaşam ve kültürle ilgili tüm alanlarında, büyük bir kısmında ve önemli bir tarihsel süreç içerisinde gözlemlenmesi, grubun kendini farklı görmesi ve dışarıdan da farklı görülmesi gerekir. Sanayileşme ve sonrasında gelişen modernleşme süreci, hemen her toplumun etnolojik alışkanlıklarının büyük bölümünü değiştirmiş ve bir kısmını ortadan kaldırmış olsa da etnik grup ayrımını tespitite öne çıkan bazı kriterler geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler. Bunlar içerisinde en önemlileri arasında doğum, ölüm ve evlilik törenleri, bireylerin sosyal statüleri, geleneksel dokuma teknikleri, hayvancılıkla ilgili geleneksel teknikler, ev araçları ve konuşulan dil sayılabilir.

¹⁵ Kavramın çıkışı ve tanımlamaları için bkz. Bernasconi, 2000.

¹⁶ Örtmece ya da edebi kelam, Türkçe'de çokça kullanılmayan bir kelime olup kavram/kelime değişikliği ile o kavram/kelimenin anlamının genişletilmeye/değiştirilmeye çalışması anlamına gelmektedir.

Max Weber'e göre bir etnik grup fiziksel tip veya geleneklerin ya da her ikisinin benzerlikleri, kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır. Etnik grubun bir üyesi olmak için nesnel bir kan bağı olup olmaması önemli değildir. Etnik grup üyeliği kendiliğinden bir grup oluşturmamakta, sadece herhangi bir grup oluşumunu -özellikle de siyasal alanda- kolaylaştırmaktadır. Ortak etnisiteye olan inancı uyandıran ise siyasal topluluğun kendisidir. Ancak siyasal topluluğun dağılmasından sonra bile gelenek, fiziksel tip ve dilde büyük farklılıklar bulunmuyorsa ortak kökene olan inanç devam edebilmektedir. Ortak etnisiteye olan bu inancın devam etmesi, akılcı örgütlenmelerin kişisel ilişkilere dönmesi kalıplarını takip etmektedir. Weber'e göre akılcı düzenlemelerin yaygın olmadığı hemen her kurum yüksek dereceli bir topluluk bilinci yaratmaktadır. Örneğin, Antik Yunan siyasal yaşamında karşılaşılan etnik kurgular düşük dereceli bir akılcılaştırmanın işaretleridir (Aktaran; Sağır ve Akıllı, 2004: 7).

Etnisite kavramının antropolojik ve siyasal tanımları ise kavramın kuramsal tartışmalar çerçevesindeki algılanışı ile doğrudan ilişkili olarak ikiye ayrılmaktadır. Siyasal alanda modernist ve antropolojik alanda primordial (ilkçi) -yani başlangıçtan bu yana varolan- olmak üzere iki yaklaşımdan söz etmek yerinde olacaktır.

Modernist yaklaşım etnisite ve ulusu, toplum ve tarih açısından doğal bir unsur olarak görmeyerek bunu kapitalizm, bürokrasi ve faydacılık tarzındaki gelişmelerin, yani modern bir olgunun, sonucu olarak görmektedir. Buna göre modernistler ulus ve etnisitenin ve bunların bir sonucu olarak milliyetçiliğin XVIII. yüzyılın ortalarında doğduğunu iddia etmektedirler (Smith, 2002: 30). Modernist yaklaşım sadece bununla yetinmeyerek kendi içinde üç farklı tanımlamaya da gitmektedir. Bunlardan ilki, sömürgeci devletlerin (örneğin Fransa, İngiltere ve İspanya) farklı kıta ve devletlerde büyüttükleri kapitalizmin eşitlikçi olmayan durumuna karşı birtakım ulusları ve etnisiteleri uyandırdıkları görüşüdür. Bu devletler aynı zamanda kendi içlerindeki ulusları da sömürerek bu uyanışı sürdürmüşlerdir. Örneğin İskoçlar, Galliler, Flamanlar, Korsikalılar, Katalanlar ve Basklılar bu ekonomik büyüme ve kapitalist sömürüye karşı başlatılan direniş hareketleri sonucu kendi kimliklerini de savunmaya başlamışlardır. Bu Wallerstein'in yaklaşımıdır: "Bir dünya sistemi içinde güçlü devletlerin yaratılması, hem güçlü devletlerde hem de sömürgelerde

milliyetçiliğin yükselişi için bir önkoşuldur” (Aktaran; Smith, 2002: 31). İkinci olarak etnisite, sosyo-politik şartların belirlediği bir yapı ve siyasi elitlerin bazı siyasi amaçlara ulaşmada bireyleri harekete geçirmek amacıyla kullandıkları bir araç olarak açıklanmaktadır (Kurubaş, 2008: 14). Bu görüş etnisiteyi *araçsal* bir temelde ele almaktadır. Savunucuları *rasion d'être* olarak ifade ettikleri kültürel hedeflerin dışındaki amaçlara da hizmet etmektedir (Smith, 2002: 31). Modernist yaklaşım içindeki üçüncü bakış açısı da Benedict Anderson'un savunduğu görüşleri içerir. *Hayali topluluklar/uluslar* olarak tanımlanan bu görüş, sözcükler ve yazı dilinin kullanımıyla birbirini tanımayan insanların aynı duyguyu paylaşabileceklerini ve aynı topluluğa ait olduklarını hissedebileceklerini ifade etmektedir. Özellikle Katolik Kilisesi'nin etkisinin gittikçe azaldığı XVIII. yüzyıl boyunca dinin gerilemesinin de etkisiyle gelinen noktada bireylerin kendilerini tanımlayabilmelerini sağlayacak olanın sözcüklerin yazılı basımlarıyla kurulan iletişim yollarıdır (Anderson, 2007: 52-62, Smith, 2002: 32).

İlkçilik ise etnisiteyi doğuştan edinilen, akrabalık bağlarının, dil, din ve gelenek gibi sosyal pratiklerin bir sonucu olarak oluşan doğal ve değiştirilemez bağlılık duygusu şeklinde nitelemektedir. Bunun devamında gelişen sosyal dayanışma ve birliktelik olgusudur (Danda, 1999: 16; Barth, 2001: 13). Bu bakış açısıyla ilkçilik, kan bağının bir uzantısıdır. Kan bağına dayalı olarak da toplulukların yaşamlarını sürdürebilmeleri, onların kolektif amaçlarını gerçekleştirmelerine bağlanmaktadır (Aktaran; Smith, 2002: 34).

Fakat yukarıdaki her iki yaklaşım da tek başına etnisitenin oluşumunu açıklayamamaktadır. Zira her iki tanımlama da birbiriyle çelişik bir ilişki sergilemektedir. İlkçi bakış açısı ele alındığında modernist görüşlerin hiçbiri geçerliliğini koruyamaz. Öyle ki ilkçi yaklaşımda dile getirilen unsurlar siyasi oluşumlardan önce gelmektedir. Dolayısıyla siyasi bakış açıları ancak bunun üzerine inşa edilebilir (Aktaran; Smith, 2002: 34). Modernist bakışa göre de etnik bağların ilkçi olmadığı, çünkü bu bağların ve duyguların etnik bağları oluşturan unsurlara (medeni ve seküler sadakatler) ters düştüğü savunulmaktadır. Bir bakıma ilkçi yaklaşım etnisitenin oluşumunu eskiye ve doğal olgulara bağladığı için bu eleştiri yapılmaktadır (Hayward vd., 2003: 330; Fenton, 1999: 313).

Genel olarak kabul görmüş bu iki tanımlamaya bakıldığında, günümüz koşullarında her iki durumun bir karışımıyla karşılaşmak mümkündür. Özellikle etnik grupların siyasallaşma süreçleri ve içinde bulunulan şartlar her iki tanımlamanın da zaman zaman karşımıza çıkmasına sebep olabilmektedir. Anthony Smith'e göre ise her iki tanımlama da yüzeyseldir. Smith, günümüz uluslarının ve milliyetçiliğin, modern siyasal sistemler öncesi ile ciddi bir ayrışma yaşadığını savunan modernistler ile günümüz uluslarının ve milliyetçiliğin, modern öncesi bağlar ve duygulardan bağımsız olamayacağını ve günümüzdeki tanımlamaların bu tarihsel bağların güncelleşmiş ve geliştirilmiş tezahürü olduğunu düşünen ilköçilerden farklı olarak yeni ve daha kapsamlı bir kavramsallaştırmanın gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. *Etno-sembolcü* yaklaşım olarak dile getirilebilecek olan bu tanımlamayı belirleyen en önemli faktörler, etnisiteyi oluşturan grup ve ona ait sembolizmdir. Etnisite, oldukça yavaş değişen ve “soykırım” ile “etnik düşmanlık” durumları dışında yok edilemeyecek olan özellikle “mit” ve “semboller” ile bellek ve ortak değerlerle karakterize olduğundan yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılabilir. Bu, aynı zamanda etnik grubun zaman içinde kendine has toplumsal ve kültürel süreçler geçirmesine, baskıya dayalı kalıplar inşa etmesine ve süreklilik kazanmasına olanak tanımaktadır. Bu anlamda modernistlerin yaklaşımlarının aksine daha fazla sürekliliği bulunmaktadır. Eskiye dayalı bu unsurların modern çağa kadar ulaşmış olmasının kabul edilmesini etnisitenin bu sürekliliğinde bulmak mümkündür. Bu, etnisite ele alınırken modernizmi tümünden reddetmek anlamına da gelmemektedir. Öyle ki milliyetçilik ve buna bağlı ideolojiler ile ulusların hareketlenmeleri durumu, modern çağın bir ürünüdür. Bu haliyle her etnik grup kendi içinde, yukarıda ifade edildiği gibi, modernist yaklaşımların etkisine maruz kalmıştır (Smith, 2002: 35-39). Dolayısıyla etnisiteyi ve ulusu tanımlayan yaklaşımlar birbirinden farklılık gösterse de birbirlerini zaman ve mekan ile toplumsal ve siyasal süreçlerin sonuçlarına göre etkileyebilmektedir.

Bir anlamda birbirinden farklı fakat ortak değerler üzerinde biraraya gelmiş etnik grupların varlığı, etnisite tanımını dar tanımlamalarından sıyırmaktadır. Bu anlamda Smith, bir etnik grubun tarihsel ve kültürel nitelikler üzerinden meydana geldiğini savunur. Köke ait mit, sembol ve değerlerin rolünü, tarihi ortaklıkları ve anıları vurgulayarak dil, din, gelenek ya da kurumlar tarzında bir veya birden çok

kültürel farklılığa göre ayırt edilen kolektif kültürel bir tipin varlığına işaret eder. Bu tanımlamadan yola çıkan Smith, her etnik grubun birtakım özel niteliklere sahip olması gerektiğini ve bunların etnisiteyi oluşturan temel unsurlar olduğunu da vurgular. Buna göre her etnik grubun bir ismi, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anıları, ayırıcı ortak kültürü, özel bir yurt bağı ve dayanışma duygusu olmalıdır (Smith, 1994: 41-42; Fenton, 1999: 8-14).

Dolayısıyla dar anlamıyla etnik grupları, aynı ana dili veya kültürü paylaşan insan topluluğu olarak tanımlamak (Özcan, 1985: 220) yeterli olamayacaktır. Örneğin, ana dili Katalanca olanlar Katalan etnik grubunu oluştururlar. Ancak bu dar tanımlama her zaman aynı sonucu vermeyebilir. Dar anlamıyla ortaya konan etni-dil ya da etni-kültür anlayışı, aynı ana dile sahip farklı etnik grupların da varlığını engellemez. Örneklendirme gerekirse, Fransızca konuşan ve Kanada vatandaşı olan Quebeccliler ya da İngilizce konuşup Avustralya'da yaşayan bireyler farklı etnik yapıları oluşturur. Buna bir de farklılık gösteren dilleri konuşup aynı etnik grupta yer alanları da eklemek gerekir. Örneğin, birbirinden yapı bakımından farklı olan Kurmançî ve Zazaki konuşanlar, birlikte Kürt etnik kimliğine sahiptirler (Tacar, 1996: 25-26). Bu örneklemeleri çoğaltmak olanaklıdır. Mesela, Kanada doğumlu fakat anne ve babası İrlandalı olan birinin, Güney Kore'de taşıyacağı kimlik Kanadalı olabilir. Hatta aynı kişinin Fransa'dan İrlanda'ya göç ettiği düşünüldüğünde, kişi kendini İrlandalı etnik kökenden geldiğini de iddia edebilir. Ve bu şekilde zincir uzar (Stevens, 2001: 212). Dolayısıyla etnik grupları oluşturan şey sadece dil ve kültüre bağlı ortak özellikler olamaz. Bireyin kendini ait hissettiği etnik grubun dil ve kültür dışında daha birçok özelliği olmalıdır.

Etnisitenin daraltılmış bir başka tanımlaması, paylaşılan fiziksel özellikler ya da tarih, semboller ve algılamaların oluşturduğu ortak bir gen havuzu meselesi olduğu yönündeki görüştür. Burada önemli olan da zihinsel olarak temsiliyetin gerçekleşmesidir. Vamık Volkan da bu durumu "chosen glories" (seçilmiş ünvanlar) veya "chosen traumas" (seçilmiş acılar) olarak betimlemektedir. Ona göre, şarkılarla, efsanelerle ve resmi tarih yazınıyla kuşaktan kuşağa aktarılan hatıralar, hayaller ve ortak acılar, grubu oluşturanların genelini kabul ettiği, birlikteliği sağlayan hassas tarihi vurgularla zihinsel temsiliyeti sağlayabilir (Volkan, 1999: 49-64; Aktaran: BİLTES, 1999: 15). Volkan, bir etnik grubun kimliğinin bilinçdışı olarak atalarının

acılarına ve sonraki nesillere aktarılan imajlarına dayandırdığı bu görüşünü şu şekilde örneklendirmektedir (Volkan, 1999: 63-64):

Çekler, Çek ulusunu Habsburg monarşisinin bir parçası haline getiren ve yaklaşık olarak üçyüz yıl özgürlüğünü kaybetmesine neden olan 1620'deki Bila-Hora Savaşı'nın anısını canlı tutarlar. İskoçlar, bir Stuart'ı İngiliz tahtına getirmek için Bonnie Prens Charles'ın başarısız girişimi ile oluşan 1746'daki Culloden Savaşı'nın hikayesine sarılırlar. Lakota Kızılderilileri 1890'daki Wounded Knee'deki büyük toplu katliamın zihinsel tasarımı muhafaza ederler. Yahudiler Nazi katliamını hiç unutmazlar. Kırım Tatarları kendilerini, 1944'te Kırım'dan sınır dışı edilmeleriyle tanımlarlar. Şiiler her yıl dini liderleri Hz. Hüseyin'in şehit olmasının yıldönümünde törensel olarak kendilerini kırbaçlayarak aşırı şekil seçilmiş travmalarını hatırlarlar.

Geniş anlamıyla etnik ve antropolojik köken, toprak kökeni, kullanılan dil, siyasal ve tarihsel ortak karakterler ile din gibi öğelerin yarattığı birliktelik, belli bir sistem, kültür, manevi ya da geleneksel bağlar ile birbirine bağlanan insanlar çerçevesinde tanımlanır. Bu da tıpkı Smith'in saydığı gibi, yukarıda sıralanan öğelerden herhangi birinin kaybolması ya da unutulması, bireyin içinde bulunduğu etnik grubu değiştirmez. Örneğin Baskça konuşamayan ve fakat Bask kültürü ve tarihsel ortaklığına sahip biri Bask etnik grubunda yer alabilir. Dolayısıyla bu öğelerin hepsini bir bütünün parçaları olarak düşünmek yerinde olacaktır (Tacar, 1996: 26-27).

Etnisiteyi, sosyal bir süreç şeklinde tanımlamak da yerinde olacaktır. İnsanların bireysel ya da kolektif anlamda kendi sosyal yaşamlarını çerçeveledikleri hareketli sınırlar ve kimlikler, bunun diğer bir tanımı olmaktadır. Etnisiteyi ilkçi bağların bağlamından çıkarıp, grubun değişen koşullara göre aidiyete ilişkin sınırlarını değiştirdiğini belirten Barth ve bu meyandaki konstrüktivist teorisi, etnisite tartışmalarında bir çığır açmıştır. Bahsi geçen sürecin odak noktası olan ve süreci şekillendiren ise kültür, dil, kabul edilmiş soy ve soya bağlı ideolojik fikirlerdir. Bunların işlenmesi ve yaşatılması, her birinin ortaya koyduğu farklılık duygusu, etnisiteyi sürece dahil etmektedir (Barth, 2001: 11-40; Fenton, 1999: 14-15).

Bunlar biraraya getirildiğinde etnisitenin oluşumunu belirleyen özel ve genel birtakım unsurların varlığı karşımıza çıkmaktadır. Her etnik gruba üye olmak öncelikle o etnik grubun içinde doğmakla başlar. Etnik grubu vareden de sadece o etnik gruba ait özelliklerdir. Dil, din, gelenekler, kültürel pratikler, semboller gibi farklılıklar, etnik grupları birbirinden ayırt edici niteliktedir. Bunun yanında etnik grubu oluşturan bireylerin biraraya gelerek birliktelik oluşturması, dayanışma

duygusunun inşa edilmesi ve ortak etkileşimlerde bulunmaları da etnisiteyi oluşturan genel unsurlardır.

Etnisiteyi, kendisini oluşturan salt bir tek öğeden ileri gelerek açıklamanın doğru olmayacağı ortadadır. Bu haliyle etnisiteyi, birey ve grup bazında ifade edecek bir nitelemeye gidilebilir. Bu niteleme *kimlik* (identity) olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla her etnik grubun, bir etnik kimliği veya kültürel kimliği vardır.

Kimliğin teorik açıklamasına bakılacak olursa, bir özneyi tanımlamak amacıyla gerekli olan öğelerin tümü ile bunlara ek olarak “aynılık” ile ilgili olan ve içten gelen bir duygudur. Bu duygu, varolma iradesi etrafında oluşurken birlik, bağlantı, aynılık, özerklik ve değerler çerçevesindeki duyguların toplamıdır. Bu nedenle kimlik bir özneyi tüm özellikleriyle açıklarken, onun diğerlerinden farklılığını, diğerlerine olan benzerliklerini ve diğerleriyle olan bağlantısını da ortaya koymaktadır (Tacar, 1996: 29-30).

Etnik grubun oluşumu ve buna bağlı aidiyet duygusu ile edinilen kimlik, bugünkü modern çağın gelişim sürecinde (XVII. yüzyıldan bu yana) büyüme göstererek devleti oluşturan en önemli öğelerden biri olan *ulus* bilincini meydana getirmektedir. Weber’in etnisite ile ulus arasında kurduğu ilişkiden yola çıkarak ortaya koyduğu koşullar dikkat çekmektedir. Ona göre bir ulus, kendisine ait bir devlette kendisini yeterli biçimde ifade edebilen fikir topluluğudur. Dolayısıyla kendi devletini üretmeye eğilimli olmak ulus olmayı sağlamaktadır (Aktaran, Sağır ve Akıllı, 2004: 8). Etienne Balibar da benzer bir şekilde ulus oluşumunu öncelikle bir “halk”ın varlığına bağlamaktadır. Balibar halkın, içinde bulunduğu devleti kendisine ait görmesinin, toplumsal reform ya da devrim gibi siyasal amaçları gerçekleştirmeyi hayal etmesinin, sadece uluslaşmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedir (Balibar, 2000: 118). Ancak bu yaklaşım yeterli değildir. Balibar, günümüz modern uluslarının bir tek etnik kimliğe sahip olmadığını belirterek böylesi homojen bir halkın doğal olarak varolamayacağını ifade etmektedir. Bu halde Balibar, en önemli meselenin bir halk üretmek olduğunu düşünmektedir. Halkın kendisini *ulusal cemaat* olarak tanımlaması ve bu biçimde sürekliliğini sağlamasıdır. Yani halkın, devleti oluşturan siyasi iktidarın ve ulusun temeli ve kökeni olarak görünmesini sağlayarak birlikteliği gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir (Balibar, 2000: 118).

Immanuel Wallerstein'in ırk, etnik grup ve ulus arasında kurduğu bağlar ile ulusun oluşunu altındaki temel unsurları kapitalist dnya ekonomisinde bulması konuya olan bakış ağısını genişletmektedir. Ona gbre bu uđ terim de hem kipseldir hem de kapitalist ekonominin temel yapısal ozelliklerinin sonucudur. Irkı fiziksel açıdan benzerlikler gsteren genetik bir kategori olarak yapılandırılan Wallerstein, ırkın dnya ekonomisindeki merkez-đevre zıtlığıyla ilgili olduğunu savunur. İkinci olarak etnik grubu diğer ikisine gbre "yeni" bir kavram olarak değerlendirmekte ve bunun kuşaklararası srekliğin varlığıyla devlet sınırlarına bağlılığı olmayan kltrel bir kategori olarak ifade etmektedir. Etnik grubun oluşunu da sermaye birikiminde ücretsiz emeğin bnyk payının korunmasını sağlayan hane yapılarının yaratılmasına dayandırmaktadır. Ulus ise devletin fiili ya da "olası" sınırlarına bağlılığı kabul etmiş olan toplumsal-siyasal bir oluşumdur. Kapitalist dnya ekonomisinin gereği olarak varolan egemen devletlerin, bu sistemdeki devletlerarası ilişkileri biğimlendiren yapılar olduğu kabul edildiğinde, varlık nedeninin ulus olduğu ortaya çıkmaktadır. (Wallerstein, 2000: 98-100).

Devletin oluşum srecinde bir halk ya da ulus yaratma gerekliliğini de "bu sistemde devletlerin birbirleriyle kaynaşamayacakları" şeklinde ağıklayan Wallerstein, devletlerin egemen oluşlarına bağlı olarak kendilerini hem iç parçalanma hem de dış saldırı tehdidi altında bulduklarını ortaya koymaktadır. Tam da bu nedenle bu tehditlerin azalması ya da ortadan kalkması "ulusal" duyguların gelişmesiyle doğru orantılıdır. Devleti oluşturan ulus ve devletin kendisi kadar devletin içindeki etnik grupların da bu duygunun ortaya çıkarılmasından siyasal çıkarları bulunmaktadır. Bu durum sadece ulusal ya da etnik duyguların ortaya çıkmasıyla son bulmamaktadır. Tm yasal gbcünü ve kurumlarını içindeki etnik gruplara karşı çıkarlarını arttırmaya ynelik kullanmaya çalışan (siyasal baskı, yasaklar veya askeri yntemler) devlet ve bundan fayda goren her bir farklı grup, bunu meşrulaştırıcı bir etken olarak milliyetçiliği ortaya çıkarmaktadır. Devletler siyasal alanda etkinliğini arttırıp idari tektiplilik yoluyla yarar sağlamaktadır. Dolayısıyla milliyetçilik, devlet nezdinde tektipliliğin dışavurumu ya da sonucudur (Wallerstein, 2000: 103-104).

Gellner'in milliyetçiliğin temel yapıtaşını açıklarken kullandığı "ulusal birim ile siyasal birim örtüşmelidir" (Gellner, 1998: 59) ibaresinden yola çıkarak ortaya

koyduğu gibi, ulus fikri de ortak kaderi, geçmişi ve geleceği, birtakım geleneksel yapıları ile kolektif hatırayı ve ulus olanın bildiği kabul edilir sembolleri (bayrak ve marş gibi) paylaşan bir fikirdir. Bu anlamda devlet de kendine bir yer ve tanımlama bulur. Buna göre devlet, vatandaşlığın oluşum şeklini, hükümeti ve coğrafi sınırları belirleyen bir özellik taşır (Fenton, 1999: 287). Gellner, bu önermesiyle etnisite ve milliyet kavramlarını eşdeğer tutarak basit şekilde insanların kendilerini tanımladıkları sosyal durumların (örneğin, yemek, dans, evlilik gibi) büyük kısmının örtüştüğü ve aralarında bunlardan kaynaklı oluşan ırksal benzerlik ve güçlü duyguların varlığına işaret etmektedir. Örtüşen bu gibi kültürel unsurların tanımladığı etnik grup, kendine politik bir bakış da kazandırmaktadır. Böylelikle etnisite de politikleşerek milliyetçiliği doğurmaktadır. İşte Gellner, bu oluşumu yukarıdaki önermesi ile koşullandırmaktadır. Bu anlamda yönetenlerle yönetilenlerin aynı etnik kökenden olması gerekmektedir. Bir başka deyişle farklılıkların sayısının artması istenmemekle birlikte farklı olanın siyasal birim içinde yer alması ya da yönetici olması kabul edilmemektedir (Gellner, 1998: 58-59). Bu yüzden bugün siyasetin ve devlet olabilmenin meşruluk zeminini milliyetçilik oluşturmaktadır (Smith, 2002: 171).

Ulus kavramının oluşumu ve devletin genel tanımlaması biraraya getirildiğinde de devlet olabilmenin ön şartı ulus olabilmektir. Ortak bir soyu ve kültürü paylaştığı varsayılan halk, ulus düşüncesini devletler aracılığıyla ifade etmektedir. Yani sadece devlet varsa ulus da vardır. Dolayısıyla tersine bir önerme geçerli olmayıp devletsiz uluslar yerine devletsiz halklar kavramı kullanılmaktadır. Bu anlamda etnisite ve ulus arasında açık bir bağ bulunmaktadır. İki kavram arasındaki farklılık, bir ulusun politik özerklik ve belirlenmiş sınırları ya da en azından roller, pozisyonlar veya statüler yaratan organizasyonları olduğunu gösterir. Çoğu ülke birden fazla etnik grup içerdiğinden, bunların *altulus* (subnation) olarak tanımlanması söz konusudur. Ancak ulus kavramı üzerinde evrensel bir mutabakat olmadığından, etnik grupların çoğu ülkede dahil olma, hak kazanma ya da şikayet etme gibi davranışlarda bulunma derecesi de değişiklik göstermektedir (Volkan, 1999: 34-35).

Etnik gruplar arasında süregelen bu ilişkilerin veya temasların türü ne olursa olsun aralarında bir sınırın olduğunu ortaya koyar. Oluşan bu sınırların salt karşılıklı

iletişim, bilgi alışverişi ve ilişki eksikliğine bağlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu sınırların varlığı, dışlama veya dahil etme gibi sosyal süreçlerle açıklanabilir. Aynı zamanda bu sınırların varlığı etnik gruplar arası kalıcı ve önemli sosyal ilişkilerin kurulmasına da engel değildir (Barth, 2001: 12). Bu anlamda her etnik grubun aynı zamanda bir ulus olma özelliği taşıdığı ya da bu özelliği kazanabileceği varsayıldığında etnisite ve ulus kavramlarının açıklamasına bir başka boyutta devam etmek gerekecektir. Bu anlamda etnisite içerdiği farklı ve özgün olma özellikleriyle hem diğer etnik gruplarla hem de içinde bulunduğu ulus-devletle bir “sınır” teşkil etmektedir.

Sınır (*boundary*) kavramı iki ya da daha fazla olgu arasındaki ayrışmayı tanımlamaktadır. Göçmenlerin yaşadıkları deneyimler, cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet odaklı ayrışmalar, disiplinler arası bakış farklılıkları ya da yazınsal/sanatsal özelliklerine göre ortaya konan gelenek farklılıkları, uluslar arasındaki toprak sınırları, etnisite ve ulusal kimliğe dayalı çatışmaların sebeplerini yaratan keskin çizgiler sınır kavramını siyasal literatüre yerleştirmiştir. Kimi zaman siyaset bilimi kimi zaman da sosyal antropolojinin konusu olan sınır sosyoloji, psikoloji, hukuk, uluslararası ilişkiler gibi disiplinlerin de ilgi alanı olmuştur (Donnan ve Wilson, 2002: 7-9). Sınır kavramı hakkındaki tanımlamanın bir de teritoryal boyutu bulunmaktadır. Bu da sınırların ulus-devlet ve etnik gruplar için farklı anlamlara gelmesine yol açmaktadır. Etnik grup için fiziksel/coğrafi anlamdaki algılayışın dışında kalan kısmına hitaben de sınır (*frontier*) kavramı kullanılmaktadır (Aktaran; Kurubaş, 2008: 16). Bir başka ifadeyle devletin sınırları ile etnik grubun sınırlarını ayrı ayrı kategorilendirmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla devlet ile etnik grupların kendi sınırları arasındaki fark, ulus-devlet ile etnik gruplar arasındaki görüş ayrılıklarını tanımlamaktadır.

M. Horsman ve A. Marshall, ulusal sınırların sabit, dayanıklı ve katı gereklilikleri ile insanların değişken, geçici ve esnek gereklilikleri arasında daima bir gerilimin olduğunu, dolayısıyla ulus-devletin temel kurgusunu oluşturan etnik, ırksal, dinsel ve kültürel türdeşliğin, sınırlar tarafından boşa çıkarıldığını ifade etmektedir (Aktaran: Donnan ve Wilson, 2002: 11). Bu durum ulusal sınırların ve ulus-devlet anlayışının etnik, ırksal, dinsel ve kültürel farklılıkları tek potada eritme çabası olarak da görülebilir. Bireyleri varedenin kendilerine ait farklılıklar olması hasebiyle

bu çabanın çatışmalara gebe olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli göstergeleri ve örnekleri Soğuk Savaş'ın bitiminden sonraki süreçte tüm dünyada yaşanan değişim ve dönüşümde görülmektedir. Sınır anlaşmazlıklarının sayısal, nitelik ve yoğunluk bakımından artışıdaki etkenin bu değişim ve dönüşümle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Örneğin, Irak-Kuveyt, Türkiye-Yunanistan, Ermenistan-Azerbaycan, Etiyopya-Eritre, İsrail-Lübnan, Sırbistan-Bosna ve Hırvatistan arasında yaşanan çatışmalar, egemenlik hakkına sahip olduğu varsayılan topraklar konusu üzerinden ortaya çıkmıştır. Bununla kalmayıp kendi sınırlarının dışına kadar taşan çatışmalarıyla İngiltere-İrlanda, Nagorno-Karabağ, Zaire-Ruanda, Yunanistan-Arnavutluk, İsrail-Filistin ve Sırbistan-Arnavutluk eşleşmeleri de bu anlamda diğer örnekleri göstermektedir (Donnan ve Wilson, 2002: 14-15). 1990'lardaki değişim, yukarıda belirtilen çatışmaların aslında hep varolduğunu da göstermiş oldu. Zira yaşanan değişim ulus-devleti uykusundan uyandırdığı kadar, ulus-devlet olmanın en önemli gayelerinden biri olan toplumsal türdeşlik amacının bir sebebi olarak kendi içinde varolagelmiş ayrışmaların da ateşleyicisi oldu. Bunun temelinde yatan ise, bireylerden başlayarak benzer özelliklere (dil, din, mezhep, gelenek, kültür vb. farklılık oluşturan konular) sahip grupların ulus olma veya kendi kaderini tayin etme hakkını elde etme mücadelesini başlatmalarıdır. Bir anlamda etnisiteye dayalı bir mücadeleden bahsedilebilir. Devlet sınırları içinde de sınır dışında da yaşanan çatışmaların asıl sebebi de budur.

Bu anlamda konumuz gereği *ulusluk* (nationhood) ve kendi kaderini tayin için sürdürülen bölgesel mücadeleler de 1989 sonrasında yaşanan değişimle birlikte büyük bir ivme kazanmıştır. Basklılar ve İrlandalılar ulus-devletin anavatanı olan Avrupa'daki öne çıkan örnekleri teşkil etmektedir. Bunlar ve daha birçok örnek (Kürtler ve Quebeciler gibi) gösteriyor ki sınırlar sadece iki devleti birbirinden ayıran çizgiyi betimlememektedir. Etnisiteye dayalı farklılıklar, ayrışmalar ve çatışmalar da birer sınır teşkil etmektedir. Buradan hareketle etnisite ve ulus-devlet arasındaki sınırı ortaya koyanın devletin varlığına, kurumlarına ve yasalarına direnebilen, çoğu zaman devletin fiziksel sınırlarını aşan, kültürel görünümlü, anlam yaratan ve anlam taşıyan varlıklar olduğu görülmektedir (Donnan ve Wilson, 2002: 15-16).

Sınırlar, etnisiteye ve ulusal kimliğe dayalı çatışmaların ya da problemlerin de içine dahil olacak bir kavramdır. Etnisite ve ulus tartışmalarında belirleyici olanın, bunlar arasındaki sınırlar olduğu ortaya konulabilir. Avrupa’da yaşanan etnik sorunların aslında birer sınır problemi de olduğunu varsaymak mümkündür. Dolayısıyla AB ve Birliğin entegrasyon deneyimi ile siyasal alana giren etnik sorunların, aynı zamanda sorundan kaynaklı varolan sınır sorunlarının çözümü anlamına varılmaktadır. Avrupa’daki etnik sorunların çözümünde kullanılan yöntemlerin aynı anda toplumları ayırıştırın sınırları da kaldırmak ve fakat sınırların kaynağı olan farklılıkları da korumak olduğu görülmektedir. Bu, tarih boyunca gördüğümüz, farklılıklardan kaynaklı sınır problemlerinin sonucu olan savaşların, çatışmaların veya anlaşmazlıkların bitmesi ve çatışmasız bir Avrupa inşa edilmesi hayalinin tezahürüdür. Bugün itibariyle farklılıkların ortadan kaldırılmaya çalışılmasının, aslında sınırları daha da keskinleştirdiği ve doğal olarak çeşitli sorunların ortaya çıktığı süreçlerin yaşanmasına sebep olduğu bilinmektedir.

Ulusal düşüncenin de aynı şekilde iki yüzü vardır. Bir yanda 1789 Fransız Devrimi’nin en güzel örneğini oluşturduğu, Kant’tan Fichte’ye ve genç Hegel’e kadar birçok Alman düşünürü etkilemiş olan “halk egemenliğine dayanan yurttaşlık” düşüncesini buluruz; öte yanda ulus adına devlete kutsal bir nitelik veren, yetkeci yönetim biçimlerini beslemiş ve uluslararası savaşlara yol açmış ulus-devlet düşüncesini görürüz (Touraine, 2000: 143-144).

3. 2. Avrupa Birliği ve Etnik Farklılıklar

Avrupa’da da oldukça fazla sayıda etnik topluluk bulunmaktadır. Avrupa’daki etnik farklılıkların oluşumu iki aşamada ortaya koyulabilir. İlki, çoğu emperyal kökenlerinden ötürü, Avrupa ülkelerinin 1950’lerden itibaren post-kolonyal göç toplumları haline geldiğini söylemek gerekir. Zira Britanya, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi bu konudaki devletler örnek alındığında, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı devletlerin kolonileri bırakmalarının ardından, bu kolonilerden oldukça fazla göç aldıklarını görmekteyiz. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinin çoğunda, geçmişte köleleştirilmiş nüfusların torunları yaşamaktadır (Aktaran: Fenton, 1999: 222-224). Avrupa’daki diğer bir etnik grup oluşumu da Avrupa’da yerleşik olanlardır. Genellikle ulus-devletlerin oluşumları sırasında, o devletlerin sınırları içinde yerleşik

olan nüfusların ayrı ayrı oluşturdukları etnik gruplardır. Almanya ve Polonya'daki Yahudiler, İspanya'daki Basklılar ve Katalanlar, Britanya'daki Katolik İrlandalılar, Bulgaristan'daki Türkler bu gruba örnek verilebilecek niteliktedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle de Soğuk Savaş'ın bitimi ile Avrupalı devletlerin vatandaşlık statüsünü, tüm farklılıkları da içine alacak şekildeki düzenlemelere gittiklerini görmek mümkündür. Almanya'nın, 1990'lar sonrasında kan bağı (*jus sanguinis*) esasına göre bireylere vatandaşlık sınırlarını genişletmesi, Avrupa'nın farklılıklara bakış açısına bir örnek teşkil etmektedir. Fransa'nın ise toprak (*jus soli*) esasına dayanmaktadır. Bu ülkede doğmak ve bu ülkenin geleneklerini ve ideallerini bilip kabul etmek, Fransız vatandaşı olmak için yeterli olmaktadır (Fenton, 1999: 291).

Dünya üzerinde vatandaşlığın en geniş örneklerinden birini ABD oluşturmaktadır. İçinde barındırdığı çok sayıdaki etnik grubun sadık birer Amerikan vatandaşı olması konusunda gerçekleştirdikleri, ABD'nin beyazlar ve siyahlar arasındaki ayrımın önünde gözükmektedir. Zaman zaman karşılaşılan ve beyaz adam-zenci çatışmalarının münferitin ötesine geçemediğini söylercesine, siyah bir politikacının ABD Başkanı olması bunu kolaylaştırmıştır.

Farklılıkların Avrupa'daki izdüşümüyle alakalı, birbirinden bağımsız ve farklı uygulamalar kadar hemen her AB üyesinde olduğu gibi birçok benzerlik de görülmektedir. Özellikle AB, ekonomik entegrasyon sürecinde büyük yollar katederek fakir ülkelerin vatandaşları için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Geçmiş göçlerin aksine yeni göçlere kapalılığı temsil eden AB anlayışı, bu ülkelerin aşırı sağ partileri veya entegrasyon karşıtları tarafından kamuoylarına açıkça benimsetilmektedir (Fenton, 1999: 292). Böylesine bir mesele karşısında kamuoyunun etkin hale gelmesi de hükümetlerin ve devlet erkanının da bu anlamda bir duruş sergilemesine sebebiyet vermektedir. Etnik farklılıkların doğurduğu bu cereyan içinde farklılıkların vatandaşlığına engel olma konusunda en başından beri taraf olmuş kesimlerle aşırı sağ ve muhafazakarlar, entegrasyon sürecinde göçmenlerin ve farklı etnik grupların hızlı entegrasyonundan rahatsız olanlar entegrasyonun en önemli karşıtları haline gelmiş durumdadırlar.

Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki dönemden başlayarak gelişen bu görüş entegrasyonun, göçmenleri -dolayısıyla farklı etnik grupları- "arka

kapı”dan kabul edeceği tehlikesinin varlığını savunmuştur. AB’nin merkezi konumundaki Brüksel’in, sınırların kaldırılması üzerine inşa edilmiş olan bütünleşme hedefini es geçerek sınır kontrollerinin uygulamaya konulmasını istemesi aşikardır. Buradaki tek amaç, ulusal egemenlikleri dış tehlikelere (terör gibi) karşı korumak değil, aynı zamanda istenmeyen göçlerin de önüne geçmektir. Bu durum Avrupa’da öylesine tartışılmaktadır ki Avrupa’nın siyasi lideri olma yarışında Fransa, Britanya’ya göre nispeten daha yumuşak olan göçmen politikaları ile Britanya karşıtlığını körüklemektedir. Yani Kıta Avrupalı ve Katolik Fransa, Britanyalı olmayan her şeyin işareti olabilmektedir (Aktaran: Fenton, 293).

Her ne sebeple olursa olsun farklı bir etnik yapı içinde yer aldığını düşünen ve buna göre davranan bireylerin, kan bağı ya da toprak bağı esasına göre, *farklı* olduğu ülkedeki durumu pek de değişmemektedir. Tıpkı Avrupa ülkelerine göç etmiş insanların bir zamanlar hissettikleri gibi göç edilen ülkelerin vatandaşları da topraklarını *istila edilmiş* görmektedirler. Bunun yanında hem AB’nin genişlemesi hem de göçlerle birlikte sayıları on beş milyona varan Müslümanlara karşı ayrımcı bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bu olgunun Avrupa’ya entegrasyonunu sağlamak için Avrupa İslamı (*Euro Islam*)¹⁷ denilen yeni kategoriler bile tartışılmaktadır. Günümüzün göç olgusundaki bakış açılarının etnik ayrımcılığa kadar uzanmasının temel sebebi buradadır.

Resmin tamamına bakıldığında da ne ülkelerin düzenlemeleri ne de evrensel değerler bu çatışmayı tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Avrupalı ülkelerin yerleşik, bir başka deyişle asli unsuru, konumundaki etnik gruplarının yaşadıkları da bundan farklı değildir. Bundan dolayı dünyanın birçok ülkesi etnik kimliği ya da

¹⁷ Avrupa İslamı terimi, Kuzey Avrupa ülkelerinin (Hollanda, Danimarka, İsveç) Müslüman toplulukların Avrupa’ya entegrasyonunu kolaylaştırmak ve Avrupa’da yaşayan fundamentalist grupların etkilerini azaltmak amacıyla İslam’a dair yeni kriterler ve bakış açıları getiren bir politikayı ifade etmektedir. 2002’de Hollanda Azınlıklar Bakanı Van Boxtel’in özellikle İslam eğitimi üzerinde duracak ve Müslüman azınlığı temsil edecek resmi bir kurumun oluşturulma çabası ile başlayan süreç, dönemin Fransa İçişleri Bakanı Sarkozy tarafından da desteklenmiştir. Rotterdam’da kurulması planlanan İslam Üniversitesi’nin kuruluşuna yönelik, Rotterdam Üniversitesi Araştırma Komisyonu üyesi Dr. Saidi, bu planlamaya Hollanda’da yaşayan Türk ve Fas azınlığının da destek verdiğini ifade etmiştir. Üniversitenin Yönetim Kurulu Üyesi olan E. Öztüre ise bu politikanın İslam ve Modernizmin birleştirilmesi olarak görülmesi gerektiğini söylemiştir. ABD’ye yapılan 11 Eylül 2001’deki saldırının ardından Müslümanlara ve İslam’a olan bakış açısında değişimler olan Avrupa ülkeleri, burada yaşayan Müslümanların Avrupa kültürüne ayak uydurabilmeleri için geliştirdikleri bu politikayla Müslüman azınlığı bir tehdit olmaktan çıkarıp entegrasyonlarını hızlandırmak amacını gütmektedirler. Euro Islam konusundaki ayrıntılar için bkz. H. Kahraman, t.y.: 1).

kültürel kimliği tanıma amaçlı politikaları gündeme getirmektedir. Avrupa dışında da Avustralya, Yeni Zelanda ve Endonezya gibi ülkelerde bu durum görülmektedir. Fakat Avrupa'nın entegrasyon ile cazibesi ne derece fazlaysa Avrupalı toplumların göçlerle etnik farklılıkların artmasına olan karşıtlıkları da o derece yüksektir. Bu, AB'deki göç karşıtı fikirlerin, aslında Avrupa bütünleşmesine ve çokkültürlülüğe karşı olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle sağ ve muhafazakar partilerin savunuculuğunu yaptığı bu anlayışa rağmen Avrupa, etnik farklılıklar ve bundan doğan sorunlar karşısında belli düzeylerde gayret göstermektedir.

3. 3. Etnik Sorunlar: Üye Ülkeler Örneği

Etnik sorunların bir kavram olarak ifade edilmesinde kullanılan temel argüman, etnisiteyi oluşturan unsurlar (soy, dil, din, ırk ve kültür) çerçevesinde, etnik grubun kendisini *öteki* olarak hissedecek sosyo-politik anlaşmazlıklar ve cepheleşmelerdir (Aktaran; Kurubaş, 2008: 16). Elbette bu çatışma ve anlaşmazlıkların birden fazla sebebi vardır. Etnik grupların kendi aralarında olduğundan çok, ulus-devletle yaşadıkları bu sorunların temelinde ekonomik, politik ve kültürel sebepler yatmaktadır.

Etnik sorunların genel olarak devletle etnik gruplar arasında yaşanmasının altında yatan neden, ulus-devlet anlayışının vatandaşlarını türdeşliğe zorlaması ile farklılıkların kendisini ifade etme alanlarının daralmasıdır. Bu da etnik grupların kendi varlıklarını fiziksel, kültürel ve siyasal olarak sürdürme çabasıyla karşılanmaktadır. Antagonistik (düşmanca) değerlendirilebilecek olan bu durumun, *etnik asimilasyon* ve *etnik yoketmeye* dayalı olduğu bilinmektedir. Asimilasyona ve yoketmeye odaklı politikaların geliştirilmesi en nihayetinde etnik sorunun ortaya çıkmasına ve etnik çatışmalara kadar giden bir sürece ulaşılmasına sebebiyet vermektedir (Aktaran; Özgür, 1999: 19). Antagonizmin dışında da etnik sorunları, *etnik terör* ve *etnik ayrımcılık* gibi kavramsallaştırmalar etrafında tanımlamalar ve bakış açıları da bulunmaktadır.

Konuyu etnik terör olarak yorumlayan görüş, ulus-devlet içindeki etnik farklılıkların, iç ve dış siyasi çekişme ve komplolarla devlete karşı şiddete sürüklenmeleri ile hak arayışına girişmeleri olarak açıklamaktadır. Etnik ayrımcılıkta ise devletin etnik farklılıklara karşı direnci söz konusu olabilmektedir. Burada devlet

şiddete başvurmadan, farklı etnik grupları her türden (sosyal, kamusal ve hukuki) farklı uygulamalara tabi tutabilmektedir (Aktaran; Yılmaz, 1994: 59-75). Ancak farklılıklar temelinde geliştiği göz önüne alındığında, çatışma ve anlaşmazlıkların adı etnik sorun olarak belirlenmelidir. Örneğin, İspanya’da yaşayan Basklılarla İspanya devleti arasındaki sorunun adı Bask Sorunu’dur (MacClancy, 1997: 84-97).

AB üyesi ülkelerin de taraf oldukları *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* (AİHS)’nin Ayrımcılık Yasağı ile ilgili 14. maddesi, “sözleşme tarafından tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır”, ifadesinde bulunmaktadır (T. C. Adalet Bakanlığı, 2007). Bununla birlikte BM Genel Kurulu’nun 18 Aralık 1992’de aldığı ve imzacı devletleri bağlayıcı *Ulusal Ya Da Etnik, Dinsel, Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi* de etnik farklılıklara ilişkin birtakım hükümler içermektedir. Buna göre 1. Maddenin 1. fıkrası, “Devletler kendi ülkelerindeki azınlıkların varlığını ve ulusal ya da etnik, kültürel, dinsel, dilsel kimliklerini korurlar ve bu kimliklerin geliştirilmesinin koşullarını teşvik ederler”, hükmünü karara almıştır. Aynı sözleşmenin 2. Maddesinin 1. fıkrası da “Ulusal ya da etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup kişiler kendi kültürlerini yaşatma, kendi dinlerini açıklama ve uygulama, kendi dillerini özel ve kamusal alanda özgürce ve müdahale edilmeden veya herhangi biçimde ayrımcılığa uğramadan kullanma hakkına sahiptirler”, demektedir (İnanç, 2004: 63-65). Bu iki madde ve ilgili fıkralar göz önüne alındığında, BM sözleşmesinin içinde de yorumlandığı gibi ulusal, etnik, dilsel, dinsel, kültürel farklılıkların tamamı azınlık statüsünde ele alınmaktadır. Bir başka ifadeyle etnisiteyi oluşturan unsurlar aynı zamanda aynı etnisitenin, bir azınlık olarak da ele alınabileceğini göstermektedir. Bu arada *apartheid* rejimlerde azınlığın çoğunluğu baskı altına aldığı örnekler konumuz dışındadır. Zira azınlık kavramını da etnisite gibi, bir ülkenin içinde baskın halka mensup olmayan, ancak kendine ait bir kültürü, bütünlüğü olan topluluklar olarak da tanımlayabilmek mümkündür. Azınlık kavramı ise hukuk literatüründe, temel olarak ırk, dil ve din farkını gözetmektedir. Buna göre bir devlet otoritesi altında yaşayan, aralarında ırk, dil ve din farkı bulunan farklı gruplar, azınlık statüsünde değerlendirilebilir (Özcan, 1985: 76).

Son derece tartışmalı bir kavram olan *azınlık*, hukuki açıklamasının yanında sosyolojik açıdan da ele alındığında olabildiğince geniş bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre bir toplumun içinde sayısal açıdan az olan ve başat rol üstlenmeyen, aynı zamanda da çoğunluğa göre farklı niteliklere sahip durumunda olan gruplar azınlık olarak nitelendirilmektedir (Oran, 2004: 16). BM eski Raportörü *Francesco Capotorti*, bir azınlıktan bahsedilebilmesi için beş ayrı durumun gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir (Aktaran; Oran, 2004: 17). Bunlar:

-Çoğunluktan çeşitli biçimlerde farklı olunması: Yani, din, dil, kültür, etnisite gibi unsurlar bakımından çoğunluğa göre farklı olmak (örneğin, eşcinseller de azınlık olabilir),

-Sayıca az olunması: Ülkenin geneline göre azınlık statüsünde değerlendirilebilecek grubun sayısının az olması gerekmektedir. Ancak aynı azınlığın ülkenin belli bir bölgesinde çoğunluğu elinde tutması durumu değiştirmez,

-Başat rol üstlenmemesi: Bir anlamda azınlık grubun yaşadığı ülkede sosyo-politik açıdan dominant olmaması gerekmektedir. Örneğin Güney Afrika'da *Apartheid Dönemi* bunun tersini işaret eder. Sayıca azınlıkta olan beyazlar iktidarı ellerinde tutmuşlardır.

-Yurttaşlık: Azınlık olunmasının en temel öğelerinden biri olarak, vatandaşlık, devlet tarafından o gruba tanınmış bir hak olmalıdır. Farklı bir ifadeyle bir devletin yurttaşı olmayan azınlık, aslında *yabancı* konumundadır. Göçmenler ve mülteciler bu sınıfa girmektedir. Fakat bu, günümüz uluslararası siyasetinde daha çok *yeni azınlıklar* olarak da geçmektedir.

-Öznel koşul: Yukarıda sayılanların nesnel, dolayısıyla ait olunan grubun bütününe hitap eden koşullar olduğu düşünüldüğünde, azınlık bireylerin, azınlık olduklarının farkında ve bilince olmaları gerekmektedir. Kendi isteğiyle çoğunluğun yanında asimile olmak ya da çoğunluğun içinde farklılıklarının erimesini kabul etmek azınlık statüsü ile uyuşmamaktadır.

AB ülkeleri içindeki etnik sorunların tartışmalarına girilmeden önce, birlik üyesi ülkelerdeki etnik farklılıkların genel demografik yapılarına değinmek gerekmektedir. Bu konunun, Birliğe üye ülkeler dahilinde, Batı Avrupa ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak ayrı ayrı incelenmesi daha anlaşılır olacaktır.

3. 3. 1. AB Ülkelerinin Etno-Demografik Yapısı

Batı Avrupa ülkelerinin AB'nin temel yapıtaşlarını oluşturduğunu hatırlatarak, etnik farklılıkların dağılımı şöyle sıralamak mümkündür: Britanya'da İrlandalılar, Galiler ve İskoçlar; Fransa'da Quebeccliler, Bretonlar, Korsikalılar ve Magribliler; Almanya'da Danlar ve Sorbonlar, İspanya'da Basklılar, Katalanlar ve Galiçyalılar, İtalya'da Almanlar, Slovenler; Belçika'da Flamanlar, Valonlar ve Almanlar; Hollanda'da Frizler; Avusturya'da Slovenler, Hırvatlar ve Türkler ile Danimarka'da Almanlar. Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan Birlik ülkelerinden Polonya'da Ruslar; Slovakya'da Macarlar ve Ruslar; Yunanistan'da Türkler ve Arnavutlar; Romanya'da Macarlar ve Almanlar; Bulgaristan'da Türkler bu bölümlenedeki etnik grupları göstermektedir. Bunların dışında Finlandiya'daki İsveçliler, İsveç'teki Finler de AB üyesi ülkelerdeki etnik gruplara örnek olarak eklenebilir. Bunlarla birlikte AB üyelik süreci devam eden bazı ülkelerdeki örnekler de eklendiğinde, Avrupa'da, etnisitenin demografik dağılımında coğrafi ve kültürel sebeplerle kaynaklanan durumların da ortaya çıktığını görmek mümkün. Hırvatistan'da yaşayan Müslümanlar ve Sırp'lar ile Türkiye'deki gayrimüslim azınlık ve Kürtler¹⁸, aday ülkelerdeki etnik grupların fotoğrafını vermektedir. Özellikle bazı Avrupa ülkelerinde bu dağılımı belirleyen unsur coğrafyadır. Birbirine komşu iki ülkenin sınır bölgelerinde aynı ülkelerin vatandaşlarının karşılıklı olarak azınlık statüsünde yer aldığını görmek olanaklıdır. Slovakya'daki Macarlar, Avusturya'daki Slovenler, sınır ilişkileri olan ülkelerde görülen azınlıkları ortaya çıkarmaktadır (Panayi, 2000: 21-49; Wallace, 1996: 47-50; Pearson, 1996: 88-89).

Göçmenler açısından bakıldığında da göç, Avrupa'nın her zaman karşı karşıya olduğu bir durumdur. Avrupa önceleri, özellikle de Yugoslavya'daki iç savaş'a kadar, göçmenler konusunda bugün olduğu kadar korku ve endişe yaşamamaktaydı. Bu, XX. yüzyılın sonu ve yeni yüzyılın başlangıcı içinde gelişti. Bununla birlikte

¹⁸ Türkiye'de yaşayan Kürt etnik yapısının, 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile azınlık sayılmadıkları görülmektedir. Antlaşmaya bağlı resmi uygulamaya göre Türkiye'deki azınlıklar sadece gayrimüslimlerden oluşmaktadır (Ermeniler, Museviler ve Rumlar). Bunun dışında farklı etnik grupları oluşturan Araplar, Aleviler ile Balkan ve Kafkas kökenliler (Boşnak, Torbeş, Çerkes, Pomak, Arnavut, Roman, Laz ve Gürcü) azınlık statüsünde değildir. Kürtler de bu antlaşma gereği azınlık olarak kabul edilmemektedir. Bunun yanında Kürtlerin kendisi de azınlık olduklarını birtakım gerekçelerle reddederler. Bunlar: a) sayılarının bir azınlığa göre fazla olması, b) Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru olmaları, c) Osmanlıda olduğu gibi azınlık ifadesinin bugün dahi "ikinci sınıf" birey ya da güvenilmezlik anlamları taşımasıdır (Oran, 2004: 36-48).

Sovyetlerin dağılışı da benzer bir etki yaratmıştır. (Von Benda-Beckmann ve Verkuyten, 1995: 5).

Kolonileştirilen ülkelerden Avrupa'ya göçlerin II. Dünya Savaşı sonrası yoğunluk kazandığı daha önce ifade edilmişti. Özellikle 1970'lerin ortalarına gelindiğinde Avrupa'daki göçmenlerin aynı zamanda büyük bir işsiz ordusu haline geldiği de görülmüştür. Ancak ekonomik entegrasyon çabaları, bu göçmenlerin sadece bir kısmını dahil edebilmiştir. Almanya'daki Türkler, Hollanda ve Büyük Britanya'daki Hintliler ve Fransa'daki Kuzey Afrikalılar bu ticari gelişimdeki örneklemeleri oluşturmaktadır. Avrupa'daki en dikkat çekici etnik grubu oluşturan Yahudiler ise II. Dünya Savaşı'nda Adolf Hitler'in soykırımına uğramışlardır. Bu nedenle Yahudiler Avrupa ile ilişkiler konusunda dışarıda kalmayı tercih etmiştir (Panayi, 2000: 97-98). Avrupa'daki etnik gruplarla ilgili olarak yaşanan sorunların etnik/kültürel kimlik farklılıkları olduğu kadar aynı zamanda ekonomik sebeplerle de yaşanan sorunlar olduğu ortadadır. Ulus-devletle etnik grupların sınırlarının farklı oluşu bu sebeplerin en temel ögesidir. Çatışma ve anlaşmazlıkları, sınırların kimi zaman çatışması olarak da betimlemek mümkündür.

Avrupa'nın geleceğine dair yapılan öngörülerde değinildiği gibi asıl amaç siyaseten varolan sorunların en aza indirgenmesidir. Entegrasyon çabalarının çıkış noktası ekonomik sebepler gibi görünse de ekonomik birlikteliğin siyasi birlikteliği kolaylaştıracağı varsayımından hareket edilmektedir. Bunu bir çeşit yol haritası olarak da değerlendirmek olanaklıdır. Zira Avrupa'nın tarihindeki savaşlar da gösteriyor ki temel sebepler toprak paylaşımı, ekonomik gelir kaynakları, ulusal çıkarlar, dini ve kültürel farklar gibi daha çok politik alandan beslenen karşılıklı anlaşmazlıklara dayanmaktadır (Sander, 2001).

3. 3. 2. AB ve Etnik Sorunlar

Avrupa kendine has kimliğini yüzyıllarca yaşanan birikimlerin getirmiş olduğu bir düşünüşle inşa edilmiştir. Bu savaşların, devrimlerin, dini ve politik olayların, şiddetin, Aydınlanmanın, sanayileşmenin ve daha birçok unsurun ortaya çıkardığı bir kimliktir. Avrupa, geçirdiği bu süreçle ekonomik ve politik manada birlikte yaşama düşüncesinin somutlaştığı Avrupa Birliği projesini hayata geçirmiştir. AB, farklı etnik yapılara sahip olan Avrupa topluluklarını bir arada tutabilme yönünde önemli

aşamalar kaydetmiştir. Ancak bu durum Avrupa’da etnik sorunların halledildiği anlamına gelmemektedir. Özellikle İspanya¹⁹, Belçika, Fransa, ve İngiltere bir dizi sorun ile yaşamaya devam etmektedir (Okur, 2009). AB’nin önemli aktörlerinden Belçika, İngiltere ve Fransa’da yaşanan etnik sorunlara kısaca göz atarak AB’deki bütünleşme çabalarına rağmen etnisite ve ulus-devlet arasındaki çelişkinin, milliyetçilikle büyüyerek devam ettiği görülecektir.

Çeşitli devletlerin egemenliği altında kalmış olan Belçika, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde himayesi altında olduğu Napoleon’u Waterloo Savaşı’nda yenip Hollanda Birleşik Krallığı’na dahil olmuştur. 1830’daki Londra Konferansı’nda bir ulus-devlet olarak tanınan Belçika, Flaman ve Valon topluluklarıyla sorunlar yaşamaya başlamıştır. Sorunun temel sebeplerinden biri Flamanların kendi dillerini, ülkede yaşayan Fransızlara göre yaygın kullanamamasıdır. Buna karşılık Flaman Hareketi adıyla başlatılan muhalefet, milliyetçi bir nitelik kazanmıştır. Ancak Belçika milliyetçi kesimi ve Fransızca konuşan Valonlar da ulus-devlet sistemi içindeki mevcut uygulamaların devam edeceğini belirtmişlerdir. Yaşanan bu etni-dil sorunu II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik boyutta da kendini belli ederek büyümüştür. Savaşın en çok yaşandığı Valon bölgesi, ekonomik açıdan gerilerken Flamanların yaşadığı Flanders bölgesinin ekonomik gelişimi, aradaki uçurumu büyütüştür. Bunun etkisiyle kendilerini Belçikalı kabul eden Valonlar da milliyetçi politikalarla karşı duruş sergilemiştir. 1950’li yıllara gelindiğinde ise etnik ayrımcılığa maruz kaldıklarını savunan Flamanlar Belçika’dan ayrılmayı talep ederken, Valonlar da Belçika’nın bütünlüğünden yana olmuşlardır. XX. yüzyılın ikinci yarısında siyasi arenada boy gösteren bu iki etnik grup, ülkedeki dilsel bölünmeyi hızlandırmıştır. Bunun üzerine 1970 Anayasası ile Belçika’nın ulus-devlet yapısı değiştirilerek bölgesel/federal bir nitelik kazanmıştır. Ülkenin bütünlüğünü koruma amacını güden Anayasa, özellikle iki dili ve kimliği de temsil etmesi bakımından önemlidir. Bugün ise Flamların gerek ekonomik durum gerekse nüfus çoğunluğu (Flamanlar % 58, Valonlar % 31) bakımından ülkede gücü elinde bulundurmaktadır. Flamanların bu üstünlüğüne rağmen ayrılmaya yönelik talepleri devam etmektedir. Avrupa’nın birlik

¹⁹ İspanya’nın Bask sorunu ileriki bölümlerde örnek olay olarak ele alınmıştır.

olma yolunda çalışmalar yürüttüğü Brüksel'in böylesi bir sorunla karşı karşıya olması ise önemli bir tezatlı örneğidir (Okur, 2009).

Siyasetin dışında önemli derecede sosyolojik analizlere de ihtiyaç duyan İngiltere-Kuzey İrlanda ayrımı, XII. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. O dönem Kuzey İrlandalı kabileler arasındaki mücadelelere dahil olan İngiltere'nin bu kabileleri kendine katma girişimleri bu ayrımın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kolonyal politikalarla İngiliz Protestan aileleri Katolik İrlanda topraklarına yerleştiren İngiltere, bugün de varolan Protestan-Katolik çatışmasının ateşini de yakmıştır. XIX. yüzyıla değin ufak çaplı mücadeleler etrafında gelişen sorun, bu dönemde İrlanda'da yaşanan ekonomik kıtlıkla beraber Katolikler, milliyetçi politikalar sergilemeye başlamıştır. Kıtlığın yaşandığı sıralarda İrlandalıların göç etmek zorunda kalması -ki bunlar, ABD'deki İrlanda Diasporasını oluşturanlardır- ve İrlanda'ya yerleşmiş İngilizlerle İrlandalılar arasındaki toprak kavgalarının artması sorunun milliyetçilikle beraber büyümesine sebep olmuştur. Toprak konusunda yaşanan sorunların halledilmesi için kurulan İrlanda Toprak Birliği, aynı zamanda IRA'nın da kuruluşuna zemin hazırlamıştır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru İrlanda sorunu İngiltere'nin en önemli sorunu haline gelmiştir. İrlanda'da yaşayan zengin Protestanların sert tutumlarına karşılık Katolikler de aynı biçimde davranmışlardır. 1916'da Katolik parti Sinn Fein ve IRA kurulmuştur. 1918'de ilk seçimlerine giren parti 105 meclis üyesinden 73'ünü kazanırken, oluşan meclis İngiltere'yi tanımadığını ilan etmiştir. Seçim sonrası partili milletvekillerinin Sinn Fein ile Dublin'de "Milli Meclis" kurmasıyla 21 Ocak 1919'da başlayacak İngiltere-İrlanda Savaşı'nın nedeni ortaya çıkmıştır. Savaş bir yılını doldurmadan barış yapmayı kabul eden İngiltere, Serbest İrlanda Cumhuriyeti'ni, kendisine bağlılık şartıyla tanıyarak savaşı sonlandırmıştır. Ancak IRA'nın radikal tutumu, bu bağlılığı reddederken anlaşmayı yapanları önce "hain" ilan etmiş ardından da bu grup içindeki birçok kişiyi öldürmüştür. 1932'ye gelindiğinde ise IRA ve Sinn Fein, İrlanda'daki iktidarı ele geçirerek Eire Cumhuriyeti'ni kurmuş ve İngiltere ile bağlarını koparmıştır. Bu tarihten sonra gerek IRA ve Sinn Fein gerekse İngiliz hükümetleri sorunu şiddet yoluyla çözmeye çalışarak yaşanan etnik sorunu derinleştirmiştir. Sürecin doğal bir sonucu olarak 1968'de IRA birtakım bölünmeler yaşamış fakat örgüt eylemlerine

devam etmiştir. 1998'e kadar Kuzey İrlanda'nın özgürleşmesi amacıyla birçok eylemde bulunan IRA bu tarihte silah bırakmıştır. Dönemin İngiliz hükümetiyle yapılan müzakereler sonucu bugün önemli ölçüde uzlaşmaya varılmıştır (Laçiner, 2001; Okur, 2009).

Fransa, günümüzün en güçlü devletlerinden biri olarak AB'nin de lokomotif görevini üstlenmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Britanya'dan göç eden Britonlar, Fransa'ya bağlı olan Korsika Adası'nda yaşayan Koriskalılar ve ülkenin güneyinde yer alan ve İspanya Baskına komşu olan Basklılar, Fransa'nın başat etnik gruplarını oluşturmaktadır. Bu üç etnik grup içinden Korsikalılar ve Basklıların Fransa'yla yaşadığı sorunlar daha ön plandadır. Korsika Adası'nın Fransa'dan ayrılmasını isteyen Korsikalılar, bunun için Korsika Ulusal Hürriyet Cephesi (*FLNC-Front de Liberation Nationale Corse*)'ni kurmuştur. Korsika sorununun temelleri ise Napoleon'un, doğduğu yer olan Korsika'yı Fransa sınırlarına dahil etmesiyle başlamıştır. FLNC'nin eylemleri ve Fransa'nın söylenen talebi kabul etmemesi ile sorun büyürken Sarkozy hükümeti, son olarak 2008'de adada yaptığı kabine toplantısıyla ayrılık isteklerini azaltabileceği düşüncesinin gerçeği yansıtmadığını görmüştür. Fransa Baskı'nın da İspanya'dakine paralel olarak geliştiği söylemek mümkündür. Bu sorunla mücadelede Fransa, İspanya ile ortak hareket ederken ETA'nın Fransa Baskı'nı da içeren bağımsızlık talebini kabul etmemektedir. Şu an için önemli bir boyuta erişmemesine rağmen Britonlar, dillerini kullanamamaları ve dillerinin ikinci sınıf olarak kabul edilmesinden dolayı ayrımcılığa tabi tutulduklarını iddia etmektedirler. İleride Fransa'nın politik sorunlarına bir yenisini eklemesi beklenen Britonların sorunu da tıpkı Korsika ve Basklıların sorunu gibi askıya alınmıştır (Okur, 2009).

Yukarıda özetlenen sorunların bugüne kadar çeşitli politikalarla çözülmeye/desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak XX. yüzyılın inişli çıkışlı grafiği ve Soğuk Savaş sonrası bağımsızlık, adalet ve farklılıkların korunması gibi siyasi söylemlerin artması, etnik sorunların çözümünün ilk akla gelen yöntemlerle (baskı, ret, inkar, şiddet, terör vb.) çözülemeyeceği ortadadır. Bugün ise Avrupa'nın etnik sorunlar karşısındaki rolünü ve yöntemlerini, ekonomik entegrasyonun politik entegrasyona evrilmesiyle elde edilen güçten aldığını söylemek mümkündür.

Halihazırda etnik bir sorun olarak Bask Sorunu karşısında AB'nin (ardılları dahil olmak üzere), sorunun çözümüne olan yaklaşımları, bir örnek olay şeklinde incelenebilir.

3. 4. Örnek Olay: İspanya ve Bask Sorunu

Yaşadığımız yüzyılda, etnisiteye bağlı olarak ortaya çıkan anlaşmazlıklar, çoğu zaman çatışmalara ve hatta iç savaflara kadar gidebilmiştir. Bu noktada bazen uluslararası örgütler devreye girerek hakemlik yaparken bazen de self-determinasyon yöntemine başvurulmuştur. Ancak bu yöntem daha çok XX. yüzyılın ikinci yarısında etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Avrupa için ise durum biraz farklılık gözetmektedir. AB'ye giden süreçte, bu oluşuma dahil olmak isteyen ülkelerin daha demokratik bir yapıya dönüşmeleri ve kendi iç sorunlarının çözümüne katkı yapılması sağlanmıştır. Ancak İspanya'da, tarihsel bazı nedenlerin varlığı bunu zorlaştırmıştır. Bir de bunun üstüne yaşanan şiddet, durumu iyice içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Uzun çabalar sonucu, Bask Sorunu olarak addedilen konunun, Bask halkı ve İspanya için iyiye giden bir yola girmesi söz konusu olmuştur. Bugün için Basklıların tamamen farklı bir etnik grup olarak görülmesi sağlanmıştır Ancak sorunun daha iyi algılanması adına İspanya'nın siyasi ve etnik yapısına kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

3. 4. 1. İspanya

İspanya'nın bugünkü siyasi sistemi ele alındığında klasik anlamda ne üniter ne de ABD'de olduğu gibi federal bir yapıya sahiptir (Yılmaz, 1994: 89-90). Üniter yapısını koruyan ancak *otonomist* bir anlayışa da sahip olan İspanya, Avrupa'nın ulus-devlet anlayışı ile bütünleşme politikaları açısından ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

Başkenti Madrid olan İspanya, 40 milyon dolayındaki nüfusuyla ve 504.783 km karelik yüzölçümüyle Avrupa'nın en büyük ülkelerinden birisidir. Meşruti Monarşi ile yönetilen İspanya, batısında Portekiz, kuzeyinde Fransa ve kuzeydoğuda da Avrupa'nın en küçük ülkelerinden biri olan Andora ile sınır komşusudur. Bununla birlikte batısı, güneyi ve güneybatısı Akdeniz kıyılarını oluştururken, kuzeybatısı ise

Atlas Okyanusu'na kıyıdır. Ayrıca Akdeniz'deki Balear Adaları ile Atlas Okyanusu'ndaki Kanarya Adaları İspanya'ya dahildir (Arıboğan vd., 2000: 385).

İspanyol Krallığı tarihte bir sömürge imparatorluğu olarak bilinmektedir. XV. yüzyıl boyunca sahip olduğu kuvvetli donanması ile Atlas Okyanusu'nun büyük bir kısmına, Portekiz ile birlikte hükmeden İspanyol Krallığı elde ettiği sömürgelerini 1789 Fransız Devrimi sonucu ortaya çıkan milliyetçilik akımlarına teslim etmiştir. XIX. yüzyıl içinde gerçekleşen bu süreç İspanya'nın her iki dünya savaşına da katılmasını engellemiştir (Arıboğan vd., 2000: 385). Aynı zamanda 1898'de Amerika'daki savaşta da yenilgiye uğraması ile Amerika'daki kolonilerini de kaybeden İspanya'da iç karışıklıkların çıkmasına kadar giden süreç başlamıştır. Önce Monarşi yanlıları ile Cumhuriyet yanlıları çatışmaya tutuşurken buna, Monarşiyi destekleyen Kilise ile Cumhuriyetçileri destekleyen Liberallerin mücadelesi de eklenmiştir. İspanya iç savaşla da büyük darbe yemiştir. 1936-1939 arasındaki bu çatışma, ardından 36 yıl boyunca (1939-1975) sürecek Franco diktatörlüğünün önünü açmıştır (Şahin, t.y.: 179).

1975 sonrasında demokratikleşme yolunda ilerleyen İspanya, bugün de koruduğu ve sürekli olarak bir evrim halinde olan 1978 Anayasası'nı ilan etmiştir. Bu Anayasayla birlikte İspanya, kendine özgü siyasal sorunlarını demokratik yollarla çözme yoluna gitmiştir (Özçer, 1999: 11). Bunun ilk meyvesini de 1986'da, o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu (AT)'na dahil olarak almıştır. Bu sürecin de etkisiyle ekonomik anlamda sürekli büyüyen İspanya, Avrupa'nın önemli devletlerinden biri haline gelmiştir. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken konu ise Bask etnik milliyetçiliğinin, tarihten aldığı güçle gelişip ayrılma isteğine kadar geldiği hususudur. Bu noktada şiddeti araç olarak kullanan bir yöntemle ayrılmayı hedef seçen ETA (*Euskadi Ta Ascatasuna*) 1959'da ortaya çıkmıştır. Elbetteki bu konu, İspanya'nın siyasal tarihinde büyük bir yere sahiptir. Bugün dahi faal olan bu grup, dünyada kimi devlet ve uluslararası örgütlerce (ABD ve AB) terör örgütü, kimilerince²⁰ bir özgürlük hareketi olarak tanımlanmaktadır.

Sürekli olarak hükümetlerin devrilip yerlerine dikta rejimlerinin geçtiği bir tarihe sahip olan İspanya, siyasal istikrarını daha çok XX. yüzyılın ikinci yarısında

²⁰ Daha çok bu gibi yöntemlere haiz grupların desteklediği bu hareket, en önemli desteğini Büyük Britanya'da faaliyet gösteren IRA'dan almaktadır.

sağlamıştır. Büyük kısmını İspanyolların oluşturduğu ülkede kurulu olan dört özerk bölgede yaşayan İspanyol olmayanlar, bu toplam nüfusun % 25'ini oluşturmaktadır. Bu özerk bölgeler, Katalonya, Bask, Galiçya ve Andolucia (Endülüs)'dir (Öztürk, 2004: 219). Bu eyaletlerde yaşayanlar sırasıyla Katalanlar, Basklılar, Gallegler (Portekizliler) ve Andoluciler (Endülüsler) olarak ortaya konulabilir. Bunların dışında elbette ki İspanyollar (Kastilyalılar) bu etnik çeşitliliği oluşturan beş ana unsurdan biridir. Buna bağlı olarak ülkede halkın kullandığı diller de farklılık göstermektedir: Katalanca, Baskça, Gallego (Portekizce) ve Kastilyan (İspanyolca). Ancak İspanya devletinin temelinde Castile (Kastil) Krallığı bulunmaktadır. Bundan dolayı devletin resmi dili ve eğitim dili Kastilyan'dır (Şahin, t.y.: 219). Bu farklılık da bazı siyasal sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle Bask Bölgesi olarak bilinen kısımda sorunların tarihsel süreç içinde artarak devam etmesi ve bugün de varlığını sürdürmesi İspanya siyasal tarihi'nin belki de en önemli ve zor konusudur. İşte bu noktadan hareketle İspanya'da mevcut olan Bask Sorunu'nun varlığının sorgulanması gerekmektedir. Bunun için önce Bask Bölgesi ve halkının tanımlanmasıyla işe başlanabilir.

3. 4. 2. İspanya'da Bir Etnisite: Bask

Bask Halkı, coğrafi olarak İspanya'nın kuzeydoğusunda yer alan Pirene Dağları'nın eteklerinde ve güneybatı Fransa'da yerleşiktirler.²¹ Bölgede, 850 bini İspanya kısmında ve 130 bini Fransa kısmında olmak üzere 1 milyon civarında Basklı yaşamaktadır. Kullandıkları dil -yukarıda da ifade edildiği gibi- Avrupa'nın en eski dillerinden biri olan Baskça'dır. Avrupa'nın en eski kavimlerinden olduğu iddia edilen Basklılar, yine iddiaya göre M.Ö. 5000 ile 3000 yılından bu yana bu bölgede yaşamaktadırlar (Şahin, t.y.: 186). Ancak Basklıların ilk politik ideologu olan antropolog ve dilbilimci *Sabino Arana-Goiri*'ye göre dört ayrı soyismi olan, Baskça konuşabilen ve göçebe olmayan ve Bask bölgesinde yaşayanlar Basklıydı (MacClancy, 1997: 86).

Etnik köken olarak tam bir bilgiye ulaşılamamakla beraber Basklıların, ırki ve linguistik olarak Kafkasya'da yaşayan Abhazlarla akraba oldukları düşünülmektedir.

²¹ Belirtmek gerekir ki bu iki ayrı bölge, İspanya ile Fransa arasındaki kuzey-güney sınırını oluşturmaktadır.

Başka bir iddia da Basklıların, Abhask-Abhaz soyundan geldiği ve Kafkasya’da yaşayan halkın, Basklılara Baskheg²² şeklinde hitap ettikleri belirtilir (Aktaran; Sevim, t.y.). Bu muğlaklığa rağmen Basklıların Fransız ya da İspanyol olmadıkları daha genel geçer bir anlam taşımaktadır. Bu noktada Hakkı Açıklan’ın bir yazısından alınan ifadeler bunu ortaya koyabilir (Aktaran; Sevim, t.y.):

Hiç kimse Basklı küçük bir çocuğu, büyük İspanyol asil milletinin bir üyesi olduğuna inandıramaz. Çünkü o, İspanya İç Savaşı’nda, baskıcı Franco’nun askeri birliklerine karşı savaşırken büyük babasının öldüğünü bilir...

Tam da bu noktada, kendilerini farklı bir etnik gruba mensup gören Basklılar, İspanyol demografisi içinde yer alan bir etnik gruptur. Zira Basklıların bir ismi, dili, bağlılıklarını yıllardır sürdürdükleri bir coğrafi bölge ile İspanyol ve Fransız kültüründen farklı olarak ortak bir kültürel etkinlik sahibi oldukları bilinmektedir.

Bask Bölgesi’nin içinde yer alan kentlerden Bilbao, Guipuzcoa, Navarra, Alava ve Vizcaya en önemlileridir. Bununla birlikte Fransız sınırları içinde kalan Bask Bölgesi’nde ise Basse (Aşağı) Navarra, Labaurd ve Soule kentleri, Basklılar için büyük önem taşımaktadır (Öztürk, 2004: 219). Bu kentlerin birleştirilmesiyle bir bağımsız devlet kurulmak istenmektedir.

Yukarıda bahsi geçen dört bölgeden Katalonya, Galiçya ve Andolucia, mevcut İspanyol siyasi sistemine entegre edilmişken, Bask Bölgesi için aynı şeyi söyleyebilmek pek mümkün değildir. Bunun en büyük nedenlerinden biri, Bask’ın bulunduğu bölgenin oldukça dağlık ve engebeli olmasıdır. Bu, tarih boyunca, krallığın merkezi olan Madrid ile olan diyalogun geliştirilememesine neden olmuştur. Bununla birlikte, birçok ülkede olanın aksine İspanya’da endüstriyel gelişim daha çok bu etnik farklılık taşıyan bölgede (özellikle de Bask’ın en büyük ve gelişmiş kenti olan Bilbao’da) yaşanırken İspanyol sanayisini geride bırakmış olması, buradaki bölgesel talepleri giderek arttırmıştır. Bunun ilk somut örneğini ise İspanya Sosyalist İşçi Partisi ortaya koyarken federal bir cumhuriyet kurulması yönünde bir plan geliştirmiştir (Şahin, t.y.: 179).

Tarihleri boyunca, haklarını ve kültürlerini korumak için defalarca savaş yapmış olan Basklılara karşı ülke yönetimi, yükselen bölgesel taleplere cevap veremediğinden baskı uygulamaktan geri durmamıştır. Bunun sonucunda da Bask

²² Baskheg, “Abhask-Abhaz halkının akrabası” anlamına gelmektedir (Sevim, t.y.).

bölgesinde, milliyetçi fikirler gelişmiş ve nihayetinde de ayrılıkçı bir şiddet hareketinin doğmasına sebep olmuştur (Aktaran,; Öztürk, 2004: 219-220).

Bu noktada İspanya siyasal yaşamı için Bask Sorunu olarak bilinen ve bugüne kadar süregelen konunun başlangıç unsurlarına ve bunun sonucunda oluşan Bask milliyetçiliğine ve etkilerine bakılabilir.

3. 4. 3. Bir Etnik Sorun: Bask

Basklılar, *Euskera*'yı (Bask dili) korumak için birçok ulusla çatışmıştır. Bask Bölgesi başta Romalılar olmak üzere, Vikingler, Vizigotlar ve Müslüman Arapların işgali altında kalmıştır. Basklılar da bunların sistemlerine dahil olmamak için büyük mücadeleler vermişlerdir. Ancak Bask Bölgesi'nin günümüze kadar bir problem olarak kalmasının en önemli kaynağı, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru dönemin İspanya Kralı II. Ferdinand'ın ölmesiyle başlayan karışıklıklardır. Bu süreçte, kendilerini Karlist, Kralcı ya da Monarşi yanlısı olarak nitelendirenlerle Cumhuriyetçiler ve Liberaller arasında çatışmalar artarak devam etmiştir. Basklıların tavrı ise Karlist olmuştur. Bunu sağlayan unsur ise, Karlistlerin ve daha özelden Kralın, gelenekçi ve bölgesel yapılanmaları savunan bir anlayışa sahip olmalarıdır. Çatışmalar sonuçlandığında Karlistler kaybederken Basklılar da mücadeleden yenik çıkmışlardı. İşte bahsi edilen sorunlar da bu yenilgiden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. 1840'lardan itibaren Madrid yönetimi, Basklıların haklarına önemli sınırlandırmalar getirmişlerdir. Fakat Basklılar bu duruma kayıtsız kalmayıp 1873'te yapılan seçimleri boykot edip Bask Bölgesi'nin güneyinde kısmi bir özerklik elde etmişlerdir. Ancak bu, Karlist destekli gerilla savaşı yöntemiyle sağlanmıştır. Bir anlamda devlete karşı çıkan Basklılara karşı İspanyol Hükümeti gecikmeden ordunun Bask Bölgesi'ni işgal etmesiyle müdahalesini yapmıştır. Bu müdahale sonrasında durum daha da ciddileşirken önce Bask dilini konuşmak yasaklanmış ardından da Bask Bölgesi'ne 1812 Anayasası ile verilen otonomi 1876'da tamamen geri alınmıştır (Öztürk, 2004: 220).

Bask milliyetçiliği ise giderek büyüyen bir seyir izleyerek özellikle 1880-1890 arasında gelişim göstermiştir. Nitekim 1895'te Basklıların farklı bir etnik grup oldukları inancını benimsetmek için kurulan Bask Milliyetçi Partisi (*PNV-Partido Nacionalista Vasco*) ile ilk politik adım atılmıştır. Bu noktada PNV'nin başarısı,

İspanya İç Savaşı'na kadar olan süreçte, Bask için otonominin geri alınmasını sağlaması olmuştur. Bunun dışında parti, oldukça ırkçı ve Katolik olmasından dolayı tüm Basklılara hitap edememiştir (Öztürk, 2004: 221). Karlist düşüncenin gelenekselci ve Katolik yapısından ötürü özellikle kırsal kesimde yaşayan aşırı Katolik Basklılar ve Katolik din adamları tarafından destek görmesine karşın şehirli ve ekonomik durumu iyi olan Basklıların Bask milliyetçiliğine olan mesafeli duruşları ve İspanya ile olan gelişmiş ilişkileri sebebiyle PNV, tüm Bask'a hitap edememiştir (Okur, 2009).

1931'de Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Bask bölgesinin de içinde bulunduğu üç özerk bölgedeki (diğerleri Katalonya ve Galiçya) özerklikler konusunda yeni sınırlamalar getirilmiştir. Kendilerini İkinci Cumhuriyetçiler olarak adlandıran hükümet, ülkeyi yarı federatif-yarı üniter hale getirmiştir. Buna göre, İspanyol halkının egemenliği bir bütün olarak ele alınarak tüm bölgelere özerklik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Fakat bu özerklik her ne kadar bölgesel parlamentolarda belirlenecek olsa da Madrid'in de onayından geçmesi beklenecek ve sonra da tüm ülkede oylamaya sunulacaktı. Bu durum, Bask'ın ve diğer bölgelerin özerkliklerinin sınırlandırılması anlamına gelmekteydi. Fakat Bask Parlamentosu'nun hazırladığı metin, Madrid'e yollanmış ve ancak iç savaş arifesinde kabul edilmiştir. XV. yüzyıldan bu yana siyasal istikrarsızlıklarla boğuşan ve dolayısıyla ülkede bir bütünlük sağlayamayan İspanya'da, son hükümetin getirmeye çalıştığı bu sistem sonucunda -yani bölgelere bazı yetkiler devretme girişimi- İspanyol aşırı sağcılarında şiddetli tepkilerin doğmasına ve ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesine neden olmuştur (Şahin, t.y.: 180).

3. 4. 4. İspanyol İç Savaşı (1936-1939)

Cumhuriyet rejiminin bu ilk hükümetinin uygulamalarından bazıları sağcı olarak bilinen İspanyol milliyetçilerinin büyük tepkisine hatta bazı ayaklanmalar çıkarmalarına dek varmıştır. Örneğin, Mecliste yer alan solcu çoğunluğun da desteğini alan Cumhuriyetçiler, çıkarılan birçok yasa ile Kilise'nin varlığını güçsüzleştirmeye çalışmıştır. Bunun için Kilise okulları kapatılırken Kilise'nin mallarına da el konulmuştur. Bunun yanında köylülere yönelik toprak reformu sözü verilse de bunu gerçekleştirilmede yavaş kalınmıştır. Bu da köylülerin zor kullanarak

zenginlerden topraklarını almalarına neden olmuştur. Bunun üzerine, milliyetçiler 1933 seçimlerine oldukça iyi hazırlanarak solcuların her tarafta hezimete uğramalarını sağlamışlardı. 1936 seçimlerinde solcuların galip gelmesiyle şiddet ve çatışma daha da artmış ve en sonunda da milliyetçi lider Primo de Rivera ve Maliye Bakanı muhafazakar Calvo Sotelo'nun solcular tarafından öldürülmesiyle ordunun 17 Temmuz 1936'da ayaklanmasına ve İspanya İç Savaşı'nın fiilen başlamasına neden olunmuştur. İç Savaşın en önemli aktörü General Francisco Franco ise daha önce aynı yılın Şubat'ında başaramadığı darbe sonrası Kanarya Adaları'na sürülmüştü. Ancak durum ordu lehine gelişince Franco tekrar ordunun başına geçmiştir. Yaklaşık üç yıl süren savaş milliyetçilerin zaferiyle son bulmuştur. Savaşı sonlandıran ise Milliyetçilerin Madrid'i tamamen ele geçirmeleri (Mart 1939) ve Cumhuriyetçilerin üstünlüklerinin her tarafta kırılmış olmasıdır (Armaoğlu, 1994: 264-268).

İspanya İç Savaşı, Basklılar için de büyük gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim İç Savaş sırasında Basklıların bir kısmı –daha fazla otonomi isteyenler- Cumhuriyetçileri desteklerken, diğer kısmı –Kralcı ve aşırı Katolik olanlar- da Milliyetçileri desteklemişlerdir. Bask Bölgesi'nin ekonomik açıdan gelişmiş ve nüfus yoğunluğu fazla olan Guipuzcoa ve Vizcaya kentleri Cumhuriyetçilerin safında yer alırken ekonomik açıdan daha fakir ve nüfusu az olan Navarra ise milliyetçilerin kalesi olma niteliğini taşımıştır. İç Savaşın Basklılara olan bir diğer etkisi de Cumhuriyetçilerin desteğiyle kurdukları bağımsız hükümetin, Franco'ya bağlı Alman ve İtalyan birliklerinin Bilbao kentini işgal etmeleriyle sona erdirilmesidir. Üstelik Franco bununla kalmayarak, bölgeye verilmiş olan otonomiye tekrar tamamen kaldırmıştır (Öztürk, 2004: 221). Ayrıca, İspanya İç Savaşı sırasında Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği aktif rol üstlenmiştir. İspanya'nın içişlerine karışmamakla beraber İç Savaşın taraflarına yapılan askeri ve maddi yardımlar, İç Savaşın daha uzun sürmesine neden olmuştur. Almanya ve İtalya, o dönemde faşist rejimlerle yönetildiklerinden, İspanya'daki olaylar sırasında da Milliyetçilere destek vermiştir. Sovyetler ise solculara dolayısıyla da Cumhuriyetçilere destek olmuştur. Bunların dışında yanı başında karışıklık istemeyen Fransa ile İngiltere de bu mücadeleye dolaylı etki eden ülkelerdendir (Armaoğlu, 1994: 265-267).

İç Savaş sona ererken Bask bölgesi açısından sorunlar daha da karmaşık hale gelmiştir. Zira General Franco'nun İspanya yönetimini uzun yıllar bırakmaya niyeti yoktu.

3. 4. 5. Franco Yönetimi ve Bask (1939-1975)

İç savaş mücadelesinden galip çıkan ve iktidarı ele geçiren Franco, son hükümetin uygulamaya çalıştığı sistemde adem-i merkezîyetçi bir anlayışın olduğunu savunarak böylesine bir politikanın devletin bölünmesine davetiye çıkaracağını iddia etmiştir. Aynı şekilde Franco, oluşturulmaya çalışılan bölgeciliği, İspanya'nın ölümcül düşmanları olarak nitelediği Komünizm ile bir saymaktaydı. Bundan dolayıdır ki bölgecilik son bulmuştur. Bu doğrultuda tüm bölgesel liderler idam edilirken halk arasında Baskça ve Katalanca konuşmak yasaklanmıştır. Bask bölgesindeki tüm ayrılıkçı eğilimler şiddetle bastırılmakla kalmamış, bölgeye Güney İspanya'da yaşayan birçok Kastil yerleştirilmiştir. Nitekim bunun en somut örneğini, 1970'lerde Bask ve Katalonya'daki halkın % 37'sinin bu bölge dışından gelmiş olması göstermektedir (Şahin, t.y.: 180-181). Ancak Basklılar için yapılacaklar bunlarla sınırlı kalmamıştır. 36 yıllık dikta iktidarı süresince Franco, benimsemiş olduğu üniter İspanya fikrinin karşıtı olan Basklıları sürekli siyasal baskı altında tutmuştur. Navarra kenti dışındaki tüm Bask Bölgesi'nin ekonomik ve idari ayrıcalıkları kaldırılmıştır.²³ Bask'ın tüm otonomisini ortadan kaldıran Franco, Bask'ı "vatan haini topraklar" olarak niteleyerek 100-150 bin dolayında Basklının başka yerlere gönderilmesini sağlamıştır. Ayrıca, İç Savaş sırasında da Franco'yu zorlayan Bask kentleri Vizcaya ve Alava, 1966 yılına dek hiçbir biçimde ekonomik ve idari hak talep edememişlerdir (Öztürk, 2004: 221-222).

Bu arada PNV ise İspanyol muhafazakar partilerle ittifak haline girmiştir. Fakat İç Savaş döneminde Cumhuriyetçilerin özerklik teklifini kabul edince İç Savaşın kaybedenleri arasına giren PNV, II. Dünya Savaşı'nın ardından, ABD'nin büyük çabalarda bulunacağını ummuştu. Fakat II. Dünya Savaşı'nda faşist rejimlere karşı savaşan ABD, savaşa katılmamış olan İspanya'daki bu durumu değiştirmeye kalkmamış, aksine Franco'yu desteklemiştir. Bu düş kırıklığı üzerine PNV, Paris'te

²³ Navarra'nın ayrı tutulmasının nedeni, elbette bu kentin İç Savaş sırasında Franco'yu desteklemesindedir.

sürgünde bir Bask hükümeti kurmuş ve bu şekilde Franco döneminde varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Bunun üstüne, PNV'nin EGI (*Euzko Gaztedi Indarra-Bask Gençlik Gücü*)²⁴ adlı gençlik grubu, PNV'yi pasif siyaset yapmakla suçlamış ve partiden ayrılarak, farklı bir biçimde inançlarını sürdürme kararı almışlardır (Şahin, t.y.: 187).

1939-1975 arası hüküm süren Franco'nun amacı, etnik olarak farklılıklara sahip olan Katalonya ve Bask'ı, bu farklılıklarından tamamen arındırmaktı (Şahin, t.y.: 181). Ancak bunu başarması biraz güçleşmişti. Zira, II. Dünya Savaşı döneminde Franco yönetiminin iyiden iyiye artan baskıları, Bask'ta direniş hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu hareketlerdeki ilk somut sonuç ise 1952'de EGI mensubu Basklı bir grup öğrencinin, Fransa Bask'ında *Ekin* (Türkçesi, Yemin) isimli bir dergi çıkararak, bağımsızlık fikri etrafında insanları toplamaya çalışmalarıyla kendini göstermiş ve 1959'da da milliyetçi ve ayrılıkçı siyasal bir örgütlenmenin doğuşunu sağlamıştır (Öztürk, 2004: 222).

3. 4. 6. Çözüm Arayışları: Bağımsızlık ve Şiddet

Franco'nun baskıcı politikalarına karşı bir grup öğrencinin başlattığı faaliyetler, en nihayetinde bağımsızlık isteyen bir örgütün 1959'da oluşumuna neden olmuştur. ETA (Euskadi Ta Askatasuna-Bask Bağımsızlık Hareketi) adıyla bir amacı gerçekleştirme yoluna gidilmiştir. Diktatör Franco rejimine karşı mücadele vermesinden ötürü gerek Bask halkı tarafından gerekse uluslararası düzeyde destek gören (Yılmaz, 1994: 92) ETA'nın amacı güneybatı Fransa'daki ve İspanya'daki Bask bölgelerinin birleştirilerek bağımsız bir Bask ülkesinin kurulmasıdır. Ancak bu amaca ulaşmak için seçtiği yol silahlı mücadeleydi. ETA, silahlanmayı tercih ettikten sonra Nisan 1964'te *Bask'ın Muhafazası* adıyla bir manifesto yayınlayarak silahlı mücadele yöntemini ilan etmişti (Öztürk, 2004: 222-223). ETA'nın ilk ciddi eylemi 1968'de İspanya Gizli Polis Şefi Meliton Manzanar'sın öldürülmesidir (Arıboğan vd., 2000: 135). Gücünü ve kararlılığını gösterme çabasında olan ETA, hedef olarak ülkenin önemli şahsiyetlerini seçmiştir. Bu amaçla 20 Aralık 1973'te Madrid'de

²⁴ EGI, PNV'nin gençlik örgütlenmesinin adıdır. Örgütün varlık sebebi Bask ülkesi, Bask'ın otonom birliği, Navarra ve Kuzey Bask'ın varlığı olarak belirtilmiştir. Örgüt, insan hakları ve toplumların kimliklerine saygılı kadroların Basklı, demokratik, çoğulcu, katılımcı, özgürlükçü ve hümanist bir yapıya kavuşmasına destek olmayı amaçlamaktadır ("Sanal", 2009e).

Franco'nun halefi kabul edilen Başbakan Luis Carero Balnco, arabasına konan bombayla öldürülmüştür. Bu eylem, ETA için iki anlam taşıyordu. İlki, örgüt ilk kez Bask Bölgesi dışında bir eylemde bulunuyordu (Öztürk, 2004: 223-225). İkincisi ise öldürülen Başbakan Carero, Franco'nun sağ kolu ve varisiydi (Şahin, t.y.: 188).

Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden ETA, temel ideolojisini dayandığı Marksist-Leninist söylemle tabanını genişletmeye çalışırken İspanyol hükümeti de buna karşı her seferinde olağanüstü hal ilan etmiştir. ETA yürüttüğü mücadelede hedef olarak polis, diğer güvenlik görevlileri ve adalet hizmetlerinde çalışan yüksek makamlı kişiler gibi önemli bireyleri seçmiştir. ETA'nın uluslararası bağlantıları aracılığıyla da destek gördüğü bilinmektedir. Bunların en önemlisi Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığı için mücadele eden IRA'dır. Zaman zaman biraraya gelen bu iki örgüt, siyasi bir anlaşma da imzalamışlardır. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde ETA, Güney Yemen, Cezayir, Libya, Lübnan, Nikaragua gibi ülkelerden eğitim desteği almıştır. Ancak ETA'ya en büyük destek Fransa'daki Bask Bölgesi'nden gelmiştir ("sanal", 2004c). Bunun yanında İtalyan Kızıl Tugayları ve Türkiye'den Dev-Sol da örgüte yapısal destek veren grupları oluşturmuştur (Öztürk, 2004: 224).

Başlangıçta etnik ve kültürel söylemlerle etkin olmaya çalışan ETA daha sonra ekonominin de gücünü kullanmak istemiştir. Bu amaçla Bask bölgesinin, sanayisi gelişmiş olan kentlerinde ekonomik bağımsızlık çağrısında bulunmuştur. Fakat bu söylemle birlikte ülkenin sanayileşmiş bu bölgesine, İspanya'nın diğer bölgelerinden –daha önce de bahsedildiği gibi, aynı zamanda yönetimin zorlamasıyla- göç olmuştur. Bunun sonucunda da Basklılar arasında işsizlik oranı artmıştır. Böylelikle Bask Sorunu'na bir de ekonomik boyut eklenmiştir. Ekonomi, ETA ile birlikte, bağımsızlık dışında daha fazla özgürlük isteyen ılımlı Basklı gruplar için de yeni bir argüman haline gelmiştir (Öztürk, 2004: 222-223).

ETA 1968'den başlayarak Franco'nun öldüğü tarih olan 1975'e kadar, Madrid ile çok şiddetli bir mücadeleye girişmişken, faşizme karşı bir hareket olarak var olduğunu savunarak daha fazla taraftar toplamaya çalışmaktaydı (Öztürk, 2004: 223). Fakat ETA'da değişmeyen tek şey, İspanya'dan ayrı bir Bask Devleti'nin kurulmasını istemek olmuştur. Buna rağmen, 1975'te Franco'nun ölümü sonrası, bu

baskı rejimini devam ettirecek kimsenin de olmayışından, baskı rejimi sonrası ilk demokratik seçimlere gidilmiş, böylece Bask Halkı için yeni bir dönem başlamıştır.

3. 4. 7. Demokrasiye Geçiş ve Bask Halkı (1975 ve Sonrası)

İspanya'da yaşananlar, askeri diktatörlük rejimlerinin kendi kendine reform yapmakta yetersiz olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmıştır. İspanya deneyimi, demokratikleşme sürecinin, daha önceki rejimin kurumsal çatısından demokratik bir kopma olmadan rayına oturmayacağını ortaya koymuştur (Poulantzas, 1981: 122-123). Samuel P. Huntington'a göre, demokratikleşme çabaları ve Bask'ın otonom özelliğe sahip olması gibi etmenler ile diğer uygulamalarıyla İspanya'nın, Bask etnik sorununu çözdüğü ve bu haliyle demokratikleşmeye model olduğu iddiaları da mevcuttur (Aktaran; Yılmaz, 1994: 95). Bu deneyimin, Avrupa'nın etnik sorunlarına yaklaşımında etkili olduğu bir gerçektir. Fakat Franco diktatörlüğünün sona ermesi, İspanya'nın sorunlarını çözdüğü anlamına gelmemiştir.

1975'te Franco'nun ölümüyle son bulan diktatör rejim sonrasındaki ilk seçimlerde Bask Bölgesi'ndeki milliyetçi partiler ilk sırayı almışlardır. Böylece, Franco'nun baskı sonucunda geri aldığı özerkliklerin geri alınması için harekete geçilmiştir (Şahin, t.y.: 181). İspanya için demokrasiye giden bu politik değişim sürecinde Yeni Kral I. Carlos olmuş ve eskiden olduğu gibi yerel özerkliklere açık bir anlayış sergilemiştir. Bundan önce 1977'de genel af ilan edilmiş ve tüm Basklı siyasi suçlular serbest bırakılmıştır. Bunun yanında da bölgedeki askeri birliklerin sayısı azaltılmış ve fakat bölgenin ekonomik açıdan tam bağımsız olması ve Navarra'nın bölgeye dahil edilmesi istekleri kabul edilmemiştir. Ancak yine de bu, ılımlı Basklı liderlerin yeni Madrid yönetimiyle diyalogunu engellememiştir. Engellemeye çalışan ise ETA olmuştur. Bu uğurda ise ETA Bask'ın Vizcaya Eyalet Konseyi'nin Başkanını öldürmüştür. Bu da ETA'nın, savunduğu amaç doğrultusunda Basklıların dahi öldürülebileceğini göstermiştir. Buna rağmen, aynı ılımlı liderler, Madrid yönetimiyle bir antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşmaya göre, Bask Bölgesi'ne mali anlamda otonomi tanınacaktır. Fakat bir Bask eyaleti olan Navarra için bir mutabakata varılamamıştır. Burası için ayrı bir referandum düzenlenmiş ve referandum sonucunda, eyalette yaşayanların % 47'si Bask Bölgesi'ne katılma

konusunda hayır derken, ancak % 30'u evet demiştir. Geriye kalan %23'lük kesim ise kararsız kalmıştır (Öztürk, 2004: 224).

İspanya'da ilk tam demokratik seçimler ise 1977 yılında yapılmıştır. Bunun hemen ertesinde 1978 Anayasası kabul edilerek, demokrasiye dönüş hızlandırılmaya çalışılmıştır. Anayasanın Basklıları ilgilendiren en önemli kısmı ise şudur: “İspanyol ulusunun çözümez birliği, tüm İspanyolların ana vatanının ortak ve bölünmezliği üzerine kurulmuştur. Anayasa, onu teşkil eden tüm milliyetlerin ve bölgelerin otonomi hakkını ve onlar arasındaki dayanışmayı garanti eder...”.

Bundan sonra da 1979'da Bask ve Katalonya'nın otonomi kanunu çıkarılmıştır. 1980'de ilk bölgesel seçimler yapılarak bölgesel hükümetler kurulmuştur. Diğer bölge Galiçya için ise kanun ancak 1981'de çıkarılabilmıştır (Yılmaz, 1994: 89-91; Şahin, t.y.: 181-182).

Tüm bu gelişmelere rağmen ETA, verilen özerklikleri reddederek, bağımsız Bask talebini yinelemiştir. Bu doğrultuda eylemlerine hız veren örgüt, 1978-1980 arasında 240 kişinin ölümüne neden olmuştur. Aynı zamanda, demokratikleşme çabalarından faydalanarak, taleplerini siyasal düzlemde de sürdürmek amacıyla kendisinin siyasi kanadı olan *Herribatasuna*'yı kurmuştur (1978). Kurulan bu partinin ETA'nın güdümünde olduğu düşünülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise, partinin kuruluş aşamasındaki üyelerinin çoğunun eski ETA mensubu olmalarıdır. Buna karşılık İspanya hükümeti de ETA ile mücadelede farklı yöntemlere başvurmuştur. Bunlardan ilki ve belki de en başarısız olanı GAL (Group Antiterroriste de Liberation–Antiterörist Özgürlük Grubu), İspanya hükümetinin, ETA'ya karşı mücadelesinde, bugün “kirli savaş” olarak anılan boyutta olan bir faaliyeti oluşturmuştur (Öztürk, 2004: 225). Zira GAL, 1983-1987 arasında 27 kişinin ölümüne neden olurken bunların üçte birlik kısmı masum sivillerden oluşmaktaydı. Hükümet de duruma el koymak zorunda kalırken durumdan sorumlu tutulan, dönemin İçişleri Bakanı ve Emniyet Genel Müdürü onar yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Şahin, t.y.: 189).

GAL'ı kapatan hükümet, ETA ile mücadelesinde hiç zaman kaybetmek istemediğinden, 6 Kasım 1986'da dönemin Başbakanı Felipe Gonzales'in Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand ile yaptığı görüşme sonucunda terör konusunda bir mutabakata varmıştır. Buna göre, Fransa'nın ülke sınırları içindeki ETA mensubu

kişileri tutuklayıp İspanya'ya iade etmesi kararlaştırılmıştır. Buradaki önemli nokta Fransa'nın bugüne kadar böylesine bir hareketi yapmayışında, ETA'nın Fransa sınırları içinde herhangi bir silahlı eylemde bulunmamış olmasıdır. Bundan sonra ETA'nın önce lideri yakalanırken ardından da birçok üyesi İspanya'ya teslim edilmiştir. Bu durumda eylemlerini gerçekleştirmekte zorlanan ETA, militanlarının sokak savaşlarına başlamasına karar vermiştir. Ancak örgüt, bu eylemlerini gerçekleştirirken yine, ılımlı Basklı liderleri veya Madrid ile sürekli diyalogda olan Basklı siyasetçileri öldürmeyi sürdürmüştür. ETA bunun bedelini, halkın büyük çoğunluğundan aldığı desteği kaybederek çok ağır bir biçimde ödemiştir. 1990'larda gelişen bu süreç, ETA'nın Eylül 1998'de süresiz ateşkes ilanı ile son bulmuştur (Yılmaz, 1994: 92-93; Öztürk, 2004: 226).

Bu otuz yıllık süreç içinde birçok eylem gerçekleştiren ETA'nın ateşkes ilanından sonra Madrid yönetimi, bu çatışmaları tamamen sonlandırmak amacıyla, Başbakan Jose Maria Aznar liderliğinde Kuzey İrlanda barışına benzer nitelikte bir barış sağlamak için ETA ile doğrudan görüşmeler yapmıştır. 1998'in Kasım'ında başlayan görüşmeler, ETA'nın hükümetin kabul edemeyeceği bazı isteklerde bulunması ile çıkmaza girmiştir. Bunların başında, tüm ETA mensubu kişilerin tutukluluk hallerinin sona erdirilmesi, Fransa ve İspanya'da bulunan diğer ETA üyelerinin takibine son verilmesi, sürgüne gönderilmiş olan ETA üyelerine bir çare bulunması, ve Kasım 1997'de tutuklanan Herribatasuna'nın liderinin de aynı şartlardan yararlanması gibi istekler yer almıştır. Ancak İspanya hükümeti yaklaşık 500 ETA mensubunun tutuklu olduğunu gözeterek bu istekleri kabul etmemiştir. İlerleyen dönemlerde de değişen bir şey olmadığı için görüşmeler sona erdirilmiştir. ETA ise bu sürecin dışına çıkarak Aralık 1999'da yaptığı bir eylemle ateşkese son vermiştir (Şahin, t.y.: 190).

3. 5. AB ve Bask Sorunu

Bask Sorunu'nun başlangıç ve gelişimi dikkate alındığında sorunun kronik boyutunun devam ettiği görülmektedir. Bunu iki nedene bağlamak mümkündür (Poulantzas, 1981: 123). İlki, Franco yanlılarını temsil eden aşırı sağ siyasetin devam etmesidir. Ciddi bir halk desteğine de sahip olan aşırı sağcılar, beklenenin aksine devletin iç yapılanmasında *Frankist* görüşlerin hakimiyetini sürdürmüştür. Bu

hakimiyet elbette, frankist devlet yapılanmasına karşı örgütlenen ve mücadele eden demokratik yapılara karşı bir çeşit güç oluşturmaktadır. Örneğin, ETA'ya karşı kurulan anti-terör grubu, lağvedilmesine karşılık, devlet ve ordu içindeki yapılanmasını korumaktadır. Dolayısıyla sorunun kronik olarak devam etmesine sebep olmaktadır. İkincisi ise İspanyol burjuvazisinin yetersiz kalmasıdır. Bir anlamda çeşitli iç çelişkiler ve ideolojik yetersizlikler, İspanyol burjuvazisinin soruna karşı ortaya koyduğu siyasi tavrın da yetersiz olmasına sebep olmaktadır.

Peki tüm bunlar yaşanırken AB nasıl bir tavır takındı? İspanya'nın, Bask sorunu ile tam olarak yüzleşmesi, 1986'da sağlanan AT üyeliği ile başlamıştır. Demokrasiye geçişle birlikte yapılan reformlar ve bu yönde AT'ye girme çabası, 1976'da Başbakan olan Adolfo Surez ile başlamıştır (Şahin, t.y.: 188). En nihayetinde bu süreç sekteye uğramamış ve İspanya'nın 1986'da AT'ye üyeliği sağlanmıştır. Bu sonucun en önemli payını Basklılar elde etmiştir. Brüksel'in Basklıların haklarını güvence altına almasıyla ve hükümetin Topluluk nezdinde taraf olduğu bazı hukuki metinleri onaylamasıyla Basklıların daha geniş haklara ve güvencelere sahip olmaları sağlanmıştır. Bununla birlikte, sanayisi gelişmiş olan Bask'a daha geniş bir pazar imkanı sunulmuştur. AT sürecinin İspanya'ya ve Basklılara kazandırdığı en önemli unsur, Basklıların kendi çıkarlarını korumanın çözümününün tam bağımsız bir ülke kurmanın dışında da sağlanabileceğidir. Bu şekilde Bask milliyetçi söylemlerinin karşısında, Avrupa ekonomisine entegre olma aşaması devreye girerken yerel taleplerin bir kısmını karşılayan İspanya'nın çözümü sağlayabileceği inancı kuvvetlenmiştir (Öztürk, 2004: 225). Temmuz 1976'da ülkeye Başbakan olan Adolfo Suarez, Topluluğa katılabilmenin yolunun demokratik hakların artırılmasından geçeceğine inanmıştır. Bu inanca bağlı olarak hazırlanan 1978 İspanya Anayasası, 1979'da referanduma sunulmuştur. Ancak, Baskların geneli, anayasal süreçte elde ettikleri haklara rağmen tatmin olmamışlar ve Anayasanın hazırlanması sürecinde dışlandıklarını ileri sürerek oylamaya katılmama yönünde bir tavır takınmışlardır. Anayasa için yapılan referandumda Bask bölgesinde yaşayan nüfusun %54,5'i oy kullanmamış, sadece ETA değil, geleneksel Bask milliyetçiliği çizgisindeki PNV de oylamaya katılmama kararı alarak kitleleri bu doğrultuda davranmaya yönlendirmiştir. Bunun en önemli nedeni de Baskların tarihsel haklarını ifade eden "foral haklar"ın Anayasada tam olarak ifade edilmemiş

olmasıdır. ETA, Anayasada “halkların kendi kaderlerini tayin haklarının belirtilmemiş olması” sebebiyle eylemlerini sürdürme kararı almıştır (Şimşek, t.y.).

Ancak bu gelişmelere rağmen Basklılar AT'nin kurumsal yapısını model olarak sınır ötesi bir siyasi kurum oluşturmaya çalışmıştır. Bunun için 7 Şubat 1999'da Fransa ve İspanya Basklılarının yaşadıkları yerlerden 600'den fazla belediye başkanı ve belediye meclisi üyesi Bask tarihinde ilk kez toplanarak Basklıların kendi ülkelerini adlandırdıkları *Euskal Herria Belediye Temsilcileri Asamblesi* oluşturulmuştur. Bundaki amaç ise AB yapısının kullanılmasıyla daha fazla etnik politikalar geliştirmektir (Şahin, t.y.: 193).

ETA'nın hemen hemen tüm lider kadrosunun tutuklu bulunması, Herribatasuna'nın ateştekte etkili olmasını sağlarken parti, yeni liderlik kadrosuyla şiddetten uzak bir politika geliştirme yoluna gitmiştir. Zira 1998 Ekim'inde yapılan ilk seçimlere, parti adını *Euskal Harritarok* (Bask Vatandaşları) olarak değiştirerek girmiştir. Bu partiyle birlikte, PNV ve Halk Partisi'nin Bask Şubesi de seçimlerden oy artışlarıyla çıkmıştır. ETA ise ateşkes süreci sonunda asıl amacından vazgeçmemiştir. İspanyol hükümeti de Navarra konusunda geri adım atmamak istememiş ve ETA'nın istediği doğrultuda bir referanduma gitme riskini alamamıştır. Bundaki en büyük etkenlerden biri de Bask'ta yapılacak bir referandumun arkasından Katalonya ve Galiçya'nın da aynı istekle hükümetin karşısına çıkabilecek olmasıdır (Şimşek, t.y.).

Basklıların -özellikle de Navarristler²⁵- *bölgecilik* (regionalism) ekseninde ulus milliyetçiliği yaptığı intibasını uyandıran bazı fikirler içinde olduğu da düşünülmektedir. Bask, otonom bir bölge olmasına karşın, bu fikirde olanların sürekli olarak yeni imtiyazlar istediği ve aslında kendi kendini yönetme arzusunda olduğu görülmektedir. Bu da İspanya'da kimliklerin mücadelesinin devam edeceği anlamına gelmektedir (MacClancy, 1997: 96-97).

14 aylık (Ekim 1998-Aralık 1999) ateşkesin sonrasında ETA, stratejisini biraz değiştirerek, uluslararası öğeler koymayı istemiştir. Bunun için ETA kişilerden çok kurumları hedef almaya başlayıp Bask dışındaki tüm İspanya'ya yönelmiştir. Uluslararası havaalanları, turistik bölgeler ve büyük alışveriş merkezleri gibi insan

²⁵ Navarristler (*Navarran*), en ateşli Basklıların bulunduğu Navara kentinin ismi üzerinden bölgecilik yaparak İspanya'dan ayrılmasını savunanlardır.

kalabalıklarının yoğun olduğu bölgelerde saldırılar düzenleyen ETA, gerçekleştirdiği eylemlerle ateşkesin sona erdiği tarihten Eylül 2001'e kadar 35 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. ETA'nın bu saldırıları gerçekleştirmesi sonucunda, askeri gücünü koruduğu ortaya çıkmıştır. Fakat aynı oranda halk desteğinden yoksun kalmıştır. Bunun en somut göstergesini 2001'de yapılan bölgesel seçimlerde, Euskal Harritarok'un yenilgi almasıdır. Oysaki, bir Bask partisi olan ve aynı zaman da ETA'ya muhaliflik yapan PNV ise Bask Parlamentosu'ndaki 73 sandalyenin 43'ünü kazanmıştır. Dolayısıyla ETA'nın 1990'ların sonundan itibaren bir düşüş trendine girdiği görülmektedir. Bu noktada Basklılar ETA'nın silahlı mücadelesini başarısız bularak, isteklerini demokratik yollarla açıklamanın daha verimli olduğunu savunmuşlardır (Öztürk, 2004: 227).

İspanya'nın AET ile başlayan kurumsal ilişkileri 1986'da AT'ye üyelikle en üst seviyesine çıkmıştı. Bu süreç içinde İspanya'nın Bask sorunu ile ilgili olarak gerçekleştirdiklerini Avrupa'nın bütünleşmesi amacıyla ilişkilendirmek mümkündür. Zira Avrupa'nın asıl amacı da bu gibi anlaşmazlık ve çatışmaları ortadan kaldırmak veya olumsuz etkilerini en aza indirmektir. Bu nedenle Franco sonrası İspanya'da politik alanda yaşanan gelişmelerin Bask sorununu daha iyimser bir noktaya getirdiği ortadadır. Özellikle bazı sayısal istatistiklerin (yukarıdaki örneklerde olduğu gibi) ışığında Bask sorunu İspanya'nın ulusal bir sorunu olmaktan ötede, Avrupa'nın da çözülmesi gereken bir sorunu olarak algılanmaktadır.

Sonuçta bugün AB'nin, üyeleri üzerindeki etkisinin ulusal düzeydeki sorunlara yönelik doğrudan bir etkisi olmamasına rağmen dolaylı yollardan ciddi etkiler sağladığını söylemek gerekmektedir. Buna göre, AB'nin Avrupa'daki etnik sorunlar konusundaki etkilerini, farklı ve benzer örneklerle açıklamak yerinde olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB VE ETNİK SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ

Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir çabayla siyasi istikrarı sağlama yoluna girmiştir. Bazı Avrupa devletleri kendi içlerinde siyasi çatışmalar (Britanya'da IRA, İspanya'da ETA ve Almanya'da Nazi'ler gibi) yaşıyorlarsa da bunlar hem süreklilik göstermemekte hem de faaliyette oldukları ülke sınırları dışına çıkmamaktadır. Üstelik bu tür faaliyetlerin hemen hepsi AB için birer terörist eylem olarak kabul edilmiş olduğundan bu konuda birlik düzeyinde ortak karar bulunmaktadır. Bu da aslında etnik sorunların Avrupa'nın da bir sorunu olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Avrupa'nın II. Dünya Savaşı ile maruz kaldığı yıkımı ve bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için, her ulusun "evet" diyebileceği bir ulusüstü oluşuma gitmesi gerekti. Bu da ekonomik bütünleşmeden başka bir şey olamazdı.

Avrupa'nın ekonomik entegrasyona girişmesi, hem savaştan yeni çıkmış olan Avrupa'yı yeniden yapılandırmış hem de Avrupa uluslarının politik, ekonomik ve kültürel bazda yakınlaşmalarını sağlamıştır. Bunun en dikkat çekici örneği, Almanya ile Fransa arasındaki ezeli düşmanlığın, bugün yerini uzlaşmaya bırakması almıştır. Ancak burada dikkati çeken, söz konusu ekonomik entegrasyonun bu denli başarı sağlamış olmasıdır. Nitekim, ekonomik yapıları ve gelişimleri birbirine çok yakın olan altı ülkeyle²⁶ bu işe başlanmış olması, bu başarının anahtarını oluşturmuştur. Savaştan henüz çıkmış olan bu ülkelerin hedefleri özgürlüğü korumak, barışı sürekli kılmak ve toplumlarının refah seviyesini arttırmaktır (Gümrükçü, 2002a: 156-157).

Bu duruma genişlemenin pratiği açısından bakıldığında da aynı düşünceyi görmek mümkündür. AKÇT'nin ardından AET'ye oradan da AT'ye en nihayetinde de AB'ye dönüşen bu organizasyona, süreç içerisinde, söz konusu düşünceyi koruyup buna katkı sağlayacağı düşünülen her Avrupa ülkesi dahil edilmiştir. Ancak buradaki ilginç nokta ise ekonomik bir dev niteliindeki Birliğe, dahil olunma kriterlerinin son dönemlerde daha çok siyasi olmasıdır. Bunun da nedeni basittir. Özellikle belli sürelerle baskı rejimleriyle yönetilmiş olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya ile Sovyet etkisinden henüz kurtulmuş olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin

²⁶ Bu ülkeler Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, Fransa ve İtalya'dır.

üyeliklerinin siyasal güven temeline oturtulmak istenmesi bu nedendir (Gümrükçü, 2002a: 157-158).

Avrupa'nın ortak tarihi AB açısından bir varlık sorunudur. AB, üyeliğe tarihsel bir motivasyonla da bakarak birlik hedeflerini ve çıkarlarını ortaya koymaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliğe kabul edilmesindeki en önemli etken, Avrupa'nın tarihsel arkaplanı olduğu kadar siyasal, ekonomik, kültürel, sosyal ve stratejik nitelikli yapısal varlığıdır. Örneğin, Avrupa ulusları içinde barınan azınlıkların korunması ya da bunlarla bağlantılı yürütülen politikaların etkisi, Avrupa'nın geleceği açısından son derece hassas bir konudur. Polonya'daki ya da Çek Cumhuriyeti'ndeki Alman azınlık barış için büyük önem taşımaktadır (Canbolat, 1994: 239-244). Amaç Avrupa'nın yaşadığı sorunların ya da yaşananların yeniden birer sorun olmamasını sağlamaktır. Bir de buna ortak dini ve kültürel öğelerin politik alana olan etkisi eklendiğinde, durum Avrupa için uygun hale gelmiştir.

Sonuç olarak, Avrupa'nın 1951'den bu yana çabaladığı bu eylemin önemli belirleyicileri mevcuttur. Roma Antlaşması'ndan sonraki süreçte organizasyonun büyümek için ortaya koyduğu zorunluluklar içindeki siyasal istikrar ve barışın sürdürülebilirliği, ekonomik bir güç olarak dünya politikasında var olma ile ortak tarihi ve kültürel değerleri koruma amacını güden bir Avrupa'nın, 1951'den bu yana ne denli işlerlik kazandığı bugün görülebilmektedir. Lakin bu işlerlik, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Avrupa'da da yaşanan etnik sorunların önüne geçmemiştir. Konusu itibarıyla de Avrupa entegrasyonu ve Avrupa'nın içinde barındırdığı etnik sorunlar birbirinden farklı ancak birbirini etkileyen iki başlıktır. Bu nedenle AB'nin Avrupa'da sağlanmak istenen istikrar ve sürekli barış ortamının aktörüdür. Zira AB'nin karşısına dikilen yegane sorun, Avrupa bütünleşmesi ile ulus-devlet arasındaki ayrımdır.

Yöntemi ne olursa olsun bütünleşmenin, ulus-devlet anlayışının korumak istediği kendine has statükoşuyla sürekli bir çarpışmaya gittiği göz önüne alındığında, bir ulus-devlet sorunu olan etnisitenin çözümünde de aynı derecede etki ve yetki sorununun yaşandığını ifade etmek olanaklıdır.

4. 1. Etnik Sorunların Çözümünde AB'nin Etkisi ve Yetkisi Sorunsalı

AB Komisyonu 2004'te on ülkenin üyeliğe alınmasından sonra yaptığı bir açıklamada, bu en büyük genişlemenin tarihte önemli bir yeri olacağını ifade etmiştir. Özetle: “Avrupa değerlerinin, özgürlük, dayanışma, hoşgörü ve insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gözetilerek, genişleme ve entegrasyon çabaları ile tüm Avrupa'ya yayılmasını amaçlamaktayız. Bir Avrupa vatandaşlığı tezahürü ile farklılıkların birarada yaşamasını öngören anlayışın, bugünden sonra daha da büyüyeceğini söyleyebilirim. Ayrımcılıkların vatandaşlarımız ve kurumlarımız tarafından kabul görmeyeceği açıktır” (Rehn, 2005).

AB antlaşmaları tüm yasama organ ve işlemleri için temel teşkil eder ve değişik alanlarda yasa çıkarmak için çeşitli yollar ortaya koyar. Birliğin yasama prosedürlerinin bir önemli özelliği de üye devletlerden biri ya da parlamento üyelerinden ziyade neredeyse her zaman Avrupa Komisyonu tarafından teklif edilebilir olmasıdır. Diğer iki önemli unsur ise Avrupa Parlamentosu'na hazırlanan bir yasa tasarısını veto edebilme hakkını veren *ortak karar mekanizması* ve Parlamentosunun birlik liderlerine bağlayıcılığı bulunmayan öneri ve eleştirilerde bulunabilmesidir. Birçok durumda yasa tasarılarının Zirve'de onaylanması gerekir (Craig and De Burca, 2007: 117-118).

AET'nin kurucu antlaşması olan, 25 Mart 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması'nın öncelikli olarak 28-30. maddeleri, üye ülkelerin ticarete engel koymalarını ve sürdürmelerini yasaklayan *malların serbest dolaşımı ilkesine* ilişkindir. AB'nin ekonomik entegrasyon sürecinin basından beri güvence altına alınan dört temel serbesti -malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı- içinde malların serbest dolaşımı ağırlıklı bir öneme sahiptir. AB entegrasyon sürecinin temel hedefi olan iç pazar oluşumu malların serbest dolaşımı ile başlarken diğer serbestiler onu takiben ya da onu sonuçlandırmak amacıyla uygulamaya koyulmuştur (İKV, t.y.: 1). Her ne kadar Roma Antlaşması'nın zemini ekonomik entegrasyonu öngörse de konu, ileriye dönük olarak siyasi bütünleşmenin temelini oluşturmaktır. İspanya için düşünüldüğünde bu durum,

Franco'nun dış politik davranışlarına etki etmiştir. Zira İspanya'nın ileride AT olarak yoluna devam edecek olan AET'ye yakınlaşmasını sağlamıştır.

Aynı şekilde 1986'da İspanya'nın AT üyeliğine kabul edilmesi süreci de yaşanan etnik sorunla birebir bağlantılıdır. Buna göre AT'ye üye olabilmek için gerekli düzenlemeleri yapan İspanya'nın Bask Sorunu'na ilişkin olarak da bazı değişimleri gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Diktatörlük döneminde İspanya'nın, 1950'lerin sonunda itibaren ABD ile kurduğu ticari ve askeri ilişkilerin 1970'lere kadar yükselen bir eğri biçiminde gelişmesi ve ancak bu tarihten sonra düşüşe geçerek yönelişin AT üyelerine olmasıyla İspanya'nın Avrupa'da olup biten dönüşüme kayıtsız kalamadığını göstermektedir (Poulantzas, 1981: 19). Franco'nun ölümünden sonraki süreçte İspanya'nın hiç vakit kaybetmeden AT'ye yakınlaşması bunun kanıtı niteliindedir. Öte yandan Topluluk üyesi devletlerin ve geniş halk kitlelerinin diktatörlüğe karşı takındığı tavır, İspanya'nın Avrupalılık bilincine ulaşmasındaki temel argümanlardan biridir (Poulantzas, 1981:23).

İspanya'nın Franco rejimi, uluslararası siyaset açısından bir *sabıka* niteliği de taşımaktadır. Franco'nun İspanya İç Savaşı'nı kazanmasından sonra İspanya'nın dış politikasında da büyük değişimler yaşanmıştır. O dönemde Almanya ve İtalya'daki faşist yönetimlere verdiği destek bunun başlangıcı olmuştur. Bundan sonra da gerek küresel gerekse Avrupa çapındaki ekonomik ve siyasi işbirliği gözeten antlaşmalara yanaşmamıştır. Bunun üzerine İspanya, BM'nin kuruluş sürecine dahil edilmezken 1946'daki kuruluş bildirgesinin ilanından sonra bu örgüt tarafından takındığı politik tutum nedeniyle kınanmıştır. Bu dönemde İspanya'nın Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi ekonomik örgütlerde üyeliği de yoktur. Avrupa'da da Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) ve Avrupa Konseyi gibi siyasi oluşumlara da Franco İspanyası kabul edilmemiştir. Bu da İspanya'nın Avrupa siyasi işbirliği ve bütünleşme planlarının dışında kaldığını göstermektedir (Poulantzas, 1981: 22-24; BİTAV, 2005: 42).

1953'te ABD ile imzalanan askeri ve ekonomik antlaşmaların etkisiyle önce 1955'te BM'ye ardından da 1959'da OEEC'ye -sonra OECD'ye (Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne) dönüşür- katılmıştır. *Realist* uluslararası siyasetten uzak duramayan İspanya, "istikrar planı" adıyla ortaya koyduğu uygulamaları

sonucunda dünyanın geri kalanıyla ekonomik işbirliğine ilk adımlarını atmıştır. Değişen bu siyasi iklim İspanya'yı AT'ye yakınlaştırdı. AT ile ticari ilişkilerin hacmi ve AT'nin ortak tarım politikaları bu yakınlaşmanın ana sebepleri idi. Fakat bu yakınlaşma birtakım tepkilere de yol açtı. Özellikle AT içindeki sol gruplar, partiler ve sendikalar, faşist bir yönetime sahip olan İspanya ile yürütülen bu ilişkileri eleştirmektedir (BİTAV, 2005: 43).

AB'yi hayata geçiren Maastricht Antlaşması Avrupa toplumlarını birbirine daha fazla yakınlaştırdı. Bu yakınlaşma da üye ülkelerdeki kültürel ve politik sorunların aşılmasında önemli bir motor görevi üstlenmiştir. Bu nedenle etnik sorun gibi ulus-devletlerin aşması zor görünen sorunlarına karşı da Birliğin ortak çözümlerinin geliştirilmesi sağlanabilmiştir. Antlaşmanın en önemli kısmını ise AB vatandaşlığı oluşturmuştur. Bununla AB'ye üye ülkelerin vatandaşlarının ulusal kimliklerine ek olarak *Avrupalı* kimliği vermiştir ve bu kişilere bazı özel haklar sağlamıştır. Maastricht Antlaşması'nda oluşturulan Avrupa vatandaşlığı²⁷ kavramı, Amsterdam Antlaşması'nda daha da geliştirilerek koşulları iyileştirilmiştir. Bu antlaşmada Avrupa vatandaşı olmanın, ulusal kimliğin yerini almadığı, onu yalnızca tamamladığı da belirtilmiştir. Avrupa vatandaşlığının sağladığı özel koşullardan konu itibarıyla en dikkat çekici olanları, ulusal kimliği nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa uğramama garantisi ve AB kurumlarına AB'nin resmi dillerinden veya imtiyazlı dillerinden herhangi biriyle yazılmış dilekçeyle başvurabilme ve aynı dille yanıt alabilme hakkıdır ("Sanal", 2009a).

Ancak Maastricht Antlaşması gerek içeriği gerekse işlevi bakımından ekonomik entegrasyonun temel yapıtaşı olsa da etnik sorunlar için yeterli olmamaktadır. Çünkü AB, konuyu her zaman üye ülkeler, yani ulus-devletler bazında ele alırken insan hakları ve eşitlik gibi temel söylemler haricinde, ulus-devletlerin iç düzenlemelerine çok fazla karışmamaktadır. Ancak siyasal entegrasyonda kaydedilen ilerlemeler, gelecekte AB'nin ulus-devletlerin iç yapıları üzerinde daha etkili olabileceği ve bunu "Avrupalılık" gibi üst bir kimliğe bağlayabileceği izlenimini vermektedir. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması gibi Lizbon Antlaşması da entegrasyonu güçlendiren bir etkiye sahiptir. Uygulanma şansı

²⁷ Avrupa vatandaşlığı, AB'ye üye ülkelerden herhangi birinin vatandaşı olma durumuyla ortaya çıkar ("Sanal", 2009b).

bulamayan AB Anayasası'nın tüm maddeleri olmasa da birçok açıdan benzerlik oluşturan kararları ve maddeleriyle Lizbon Antlaşması da Avrupalılık bilinci etrafında şekillenen entegrasyon çabalarının son atılan adımı olmuştur.

Lizbon Antlaşması'nın 2. maddesi, Avrupa Birliği'nin amacını, “Avrupa’da kalıcı bir barışın sağlanması” olarak belirlemiştir. Aynı maddede “Avrupa’nın politik bütünlüğü yanı sıra kültürel bütünlüğünü sağlamasının öngörüldüğünden” de bahsedilmektedir (European Union, 2007: 14). Antlaşmanın 5b maddesi “ırk, etnisite, cinsiyet, din, inanç, kültür gibi bireylerin temel özelliklerine vurgu yaparak, birlik içindeki ayrımcılıklarla mücadele edileceğini” ifade etmektedir (European Union, 2007: 67).

Ancak AB'nin tezin konusu itibariyle etnisiteden kaynaklı sorunların çözümüne dair asıl dikkat çeken argümanlar 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesi'nde bulunabilir. Zirvede alınan en çarpıcı karar elbette, üyelik için gerekli görülen şartların sınıflandırılmasıydı. Buna göre, *Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler ve Topluluk Müktesebatına Uyum* olarak sınıflandırılabilir bu koşullar, bir Avrupa ülkesinin AB üyeliğine kabul edilebilmesi için sahip olması gereken temel nitelikleri saptamaktaydı. Bunlardan konumuz itibariyle en dikkat çekici olanı Siyasi Kriterlerdir. Burada, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve bunların korunmasını garanti eden kurumların varlığından bahsedilmektedir (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 85).

Bu ve daha fazlasını Avrupa ülkelerinin yaptığı hukuki antlaşmalarda da bulmak olanaklıdır. 1 Şubat 1995'te imzalanan ve 1998'de yürürlüğe giren *Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi*'ni imzalayan devletler, “çoğulcu ve demokratik bir toplumun, ulusal bir azınlığa mensup herkesin yalnızca etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliğine saygı göstermekle kalmayıp ayrıca onların bu kimliğini ifade etme, koruma ve geliştirmeleri için uygun koşullar yaratması gerektiğini de göz önünde bulundurmamak durumunda” olduğunu kabul etmektedir. (İnanç, 2004: 75-86). Avrupa Konseyi'nin bu sözleşmedeki akitlerinin ve ifadelerinin AB üyesi tüm ülkeler tarafından da kabul edildiği düşünüldüğünde etnik sorunların aşılmasında demokratik ilkelerin uygulanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu, Avrupa'nın her türlü farklılığa karşı yaklaşımını da belirlemektedir. Bunlara ek olarak AB adayı ülkeler için düzenli olarak her yıl Avrupa Komisyonu tarafından

sunulan İlerleme Raporları da sayılabilir. Özellikle AB'ye girmek isteyen devletlerin, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde üyeliğe uygun duruma getirilmesi durumu, etnik sorunları da bağlayan bir konumdadır. Buna göre, etnik sorunları insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi temel argümanlar etrafında çözmemiş olmak ya da bu gayreti inandırıcı bir şekilde sunmamış olmak üyeliğin gerçekleşmesini hatta bazen ilerlemesini engellemektedir.

SONUÇ

AB'ye yeni ülkelerin katılması üye ülkelerde çok sık politik malzeme durumuna gelmiştir. Bu sürecin destekçileri yeni üye katılımlarının, bu ülkelerde demokrasinin gelişimine katkıda bulunduğunu savunmanın yanı sıra büyümenin ekonomiye katkılarını da ele alırlar. Genişleme karşıtlarıysa Birliğin politik veya kültürel bakımdan kaldırabileceğinden daha öte sınırlara ulaşmasının yapıya zarar vereceğinden kaygı duymaktadırlar. 2004'te on, 2007'de de iki olmak üzere Birliğe on iki yeni ülkenin katılmasından bu yana, Avrupa toplumunun bununla ilintili olan yaklaşımları daha çekimser olmuştur.

Entegrasyon AB'nin önem verdiği fakat zaman zaman ulusal düşüncelerin Birliğinle çeliştiği bir başka politik konudur. Üye ve aday ülkeler arasındaki uyumu arttırmak amacı güden entegrasyon süreci, AB'nin işlevlerinden kuşku duyan kişileri, ulusal benliklerini yitirme konusunda kaygılandırmaktadır. 2004'teki AB Anayasası oluşturma önerileri, üye devlet başkanları arasında kabul edilirken Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda reddedilince hiçbir zaman yürürlüğe girememiştir. Ekim 2007'de son biçimi verilen ve üye ülkelerde referanduma sunulan Lizbon Antlaşması, yürürlüğe girmemiş olan bu Anayasa taslağı içindeki pek çok şerhi kapsar ancak anayasal bağlayıcılıktan yoksundur.²⁸

Lizbon Antlaşması'nın 2009'da tüm üye ülkelerde kabul edilmesinin ardından resmen yürürlüğe girmiştir. Bu şekilde Konsey'de oylama yöntemlerine değişiklik gelirken çoğunluk oylaması sistemine geçilmiştir. Antlaşma ayrıca Birliğin üç sütun sistemini²⁹ de feshetmeyi öngörmektedir. Onaylamayla birlikte, birçok dış politika konusu da Birlik içinde uluslararası kurumlara tabi olmuştur.

²⁸ Antlaşmada yer alan Madde 188L belirli şartlar dahilinde AB'nin bir ya da daha fazla üçüncü devlet ya da uluslararası kuruluş ile, Birlik kurumları ve üye devletler üzerinde bağlayıcı etkiye sahip anlaşmalar (agreements) yapması öngörülmüştür. Fakat, Nihai Senede ekli 24 Nolu Bildiri'de AB'nin hukuk kişiliğine sahip olmasının, Birliği antlaşmalarda üye devletler tarafından kendisine verilen yetkiler dışında yasama yapma ya da faaliyette bulunmaya hiç bir şekilde etkilemediği vurgulanmıştır (Zhussipbek, 2009: 146).

²⁹ Sistem, Maastricht Antlaşması'nın içinde yer alarak AB'nin kuruluş biçimini ortaya koymaktadır. Buna göre sistem Avrupa Birliği, Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile adalet ve güvenlik konularında üyeler arası işbirliğinden oluşmaktadır. Üyeler, daha çok ekonomik içerikli ilk sütun için birliğin verdiği kararlara uymak durumundadırlar. Ancak ağırlıklı olarak siyasi konuları kapsayan diğer iki sütunla ilgili olarak üye devletlerin bağlayıcılığı bulunmamaktadır ("Sanal", 2009f).

AB'nin içişleri ve adalet alanında sahip olduğu yetkilerin büyük bölümü 1985 yılında on üye devletin altısının arasında sınır kontrollerinin yavaş yavaş azaltılmasını öngören Schengen Antlaşması'ndan gelmektedir. Antlaşmayı uygulayabilmek için katılımcı ülkeler azaltılmış sınır kontrollerinin etkilerinin karşılanması, sığınma hakkı sorunları, dışarıdan göç ve ceza hukuku gibi konuları içeren önlemler almışlardır. Maastricht Antlaşması, Schengen müktesebatını AB'ye aktarmıştır. Maastricht Antlaşması, AB'ye sözleşme ve aile hukuku gibi konularda ortak sivil kurallar yükleyerek vatandaşların hareket özgürlüğünü kolaylaştırmıştır. Maastricht Antlaşması ayrıca Birliğe üye ülkelerin vatandaşlarına bir de AB vatandaşlığı kimliği vermiştir ("Sanal", 2009a).

Bu antlaşmaları iyileştirmek için toplanan Amsterdam Antlaşması ise bir *Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı* yaratarak AB'ye yeni hedefler yüklemiştir. Antlaşma ayrıca adalet ve içişleri alanında yasa çıkartmayı daha kolay hale getirirken üye ülkelerin bu yasa tasarılarını veto etmesini güçleştirmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri bazı konularda üye devletlerin ortak karara varması koşuluna bağlanarak daha da arttırılmıştır ("Sanal", 2009a).

AB, insan haklarının korunması konusunda etkin bir görev üstlenmiştir. Cinsiyet ve ırk ayrımcılığına karşı antlaşmalarında ve kararlarında yayınladığı yasaklar köklü bir geçmişe sahiptir. Amsterdam Antlaşması da ırk, din, bedensel engel ve cinsiyet bakımından insanlara ayrımcılık yapılmasını yasaklayarak bu kararları bütünlemiştir. Bu yetkileri kullanarak AB, mevzuatında işyerinde cinsiyet, ırk ve yaş ayrımcılığına karşı düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir ("Sanal", 2009a).

1950'de çıkartılan AİHS'yi imzalamış olmak AB üyesi olabilmek için temel koşullardandır ancak bu antlaşma Birliğin kurumlarını kapsamamaktadır. AB bir antlaşma ya da tüzük değişikliği olmadan bu sözleşmenin altına imza koyamadığından, kendisi Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi adı altında bir tüzük oluşturmuştur. Bu bildirme yalnızca AİHS'nin maddelerini kapsamakla kalmaz, ayrıca kendi antlaşmalarında önceden kabul ettiği hükümlerle BM kararlarını da içine alır. Bu hüküm ve kararlar ekonomik ve politik haklardan, iyi yönetim ve temiz çevre hakkı gibi üçüncü kuşak haklara kadar geniş bir yelpazeye yayılan toplumsal hakları içerir. Temel Haklar Bildirgesi, 2000'de yayınlanmasına karşın hala yasal bir bağlayıcılığı yoktur. Reform antlaşması olarak anılan Lizbon Antlaşması uyarınca bu

bildirge AB için bağlayıcı duruma gelmiş ve Birlik, AİHS'ye dahil olmuştur. Böylece AB, şu an kendisinden tümüyle bağımsız olan ve Avrupa'da insan hakları konusunda en yetkin kurum olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına tabi olmuş ve bu mahkeme Birliğin mevcut tüm adalet birimlerinden yüksek duruma geçmiştir. Ancak AB, buna katılmadan bile Adalet Divanı ve AİHM karar ve tüzüklerinin birbirlerinininkiyle çelişmemesine önem vermiştir. Bu nedenle Adalet Divanı'nın AİHS'yi zaten mevzuatının bir parçası olarak uygulamakta olduğu söylenebilir ("Sanal", 2009a).

AB'de konuşulan tüm dil ve lehçeler arasında yirmi üç tanesi resmi statüye sahiptir.³⁰ Yasama kararları gibi, birlikte ele alınan tüm konuların belgeleri Birliğin her resmi diline çevrilir. Avrupa Parlamentosu tüm Genel Kurul belgelerini yine tüm bu resmi dillere çevirterek üyelerine sunar. Birlik içindeki bazı kurumlar (içişleri gibi) ise kimi konularda yalnızca ilgili ülkelerin dilini kullanır. Bu belgeler haberleşme ve iletişim konuları için kısmen çevirtilebilir. Dil politikası her üye ülkenin kendi sorumluluğundadır ancak AB kurumları da bünyesindeki resmi dillerin öğrenilmesini teşvik eder ("Sanal", 2009a).

Yirmi üç resmi dilin yanı sıra, AB içinde ortalama 50 milyon kişi tarafından yaklaşık 150 bölgesel dil ve azınlık dili konuşulmaktadır. Bunlar arasında, yalnızca İspanya'da konuşulmakta olan bölgesel dillerden Baskça, Katalanca ve Galiçyaca ile AB vatandaşları Birliğin resmi kurumlarına başvuruda bulunabilirler. AB zaman zaman özel programlarla azınlık dillerini ya da yerel dilleri desteklese de toplumların dil haklarını korumak üye devletlerin kendi sorumluluğundadır ("Sanal", 2009a).

Birlik içinde entegrasyon sürecine destek verenler çoğunlukla Antik Yunan, Antik Roma, Feodalizm, Rönesans, Aydınlanma, XIX. yüzyıl Liberalizmi ve dünya savaşları gibi kıtanın tarihini ve gelişimini etkilemiş olayları çevreleyen ortak kültürel ve tarihi bir mirastan söz etmektedirler. Dolayısıyla Avrupa değerlerinin de bu ortak değerler çerçevesinde inşa edilmesi savunulmaktadır. Bu birikim ve anlayış dikkate alındığında bir tek ülkenin sistemi, kültürü, sosyal yaşamı, dili gibi unsurları örnek alıp diğer tüm devletleri buna entegre etmek olanaklı değildir. Her üye ülke

³⁰ Bu diller: Almanca, Bulgarca, Çekçe, Danca, Estonca, Felemenkçe, Fince, Fransızca, İngilizce, İrlandaca, İspanyolca, İsveççe, İtalyanca, Lehçe, Letonca, Litvanca, Macarca, Maltaca, Portekizce, Rumence, Slovakça, Slovence ve Yunancadır.

kendi içindeki, özellikle otokton³¹ topluluklara, bunu dayatmaktadır. Bu tezin ana sorunsalıyla ilgili olan da entegrasyon kavramıdır. Belirli bir sistemi baz almadan yeni bir sistem oluşturarak üye ülkeleri bu kurgu sistem içine entegre ederek reel bir sistem yaratmak da ayrıdır. İşte AB entegrasyonunun büyüğü de buradadır. ABD'deki *Kuzey İttifakı*, herkesi kendi sistemine entegre etmiştir ama AB öyle değildir. Yeni, çokuluslu ve çok sistemli bir yapıyı üstte yeni bir sistemle yeniden birleştirme, Avrupa entegrasyonunun özetidir. Bu, çok tabanlı sistem anlamına da gelir. Dolayısıyla entegrasyon sürecinin sancılı geçmesi olağan görülebilir. Böyle olduğu için entegrasyon kavramı tam anlamıyla doğru düşmektedir. Oysa bugün tek tek ülkelerin kendi içindeki azınlıkları entegre etmek için başka kavramlar önerilmektedir. Örneğin, *exclusion* (dışarıda tutma) ve *inclusion* (dahil etme). Yani var olan sistem düşünüldüğünde insanların bu verili sisteme alınması/içerilmesi anlamında inclusion daha uygun gözükmektedir.

Günümüzde etkisi gitgide artan insan hakları, kültürel çoğulculuk, farklı etnik ve dini inançların ifade edilmesi çerçevesindeki talepler, ulus-devletin temellerini zorlamaktadır. Böylece ulus-devletin yurttaşlık anlayışı ile farklılıklara saygıyı temel alan insan hakları siyaseti arasında bir gerilim ortaya çıkmaktadır. AB'ye üye birçok ülke bugün, farklı kültürlerden, farklı etnik kökenlerden gelen, değişik diller konuşan yeni yurttaşlarının kültürel kimliklerini, edindikleri yurttaşlık üst kimliği içinde sürdürebilmeleri için kanunlarını yeniden düzenlemekte, birey haklarını gözetken ortak anlayışlara yönelmektedir.

Etnisiteyi tanımlarken yapılacak geleneksel ve muhafazakar (örneğin, etnisite=dil, etnisite=ırk ya da etnisite=ötekini dışlayan birim) tanımlamaların, etnisite olgusunu ve bu olguya dair toplumsal ve kültürel alandaki algılamaları doğru değerlendiremeyecek hale dönüştürebileceği gözden kaçmamalıdır. Bir anlamda etnisitenin ırksal ya da kültürel farklılık, toplumsal bölünme, dilsel engeller ve örgütlü düşmanlık gibi nedenlerden kaynaklandığını düşünmek, gerek etnik grupların sınırlarını koruma isteğine gerekse ulus-devletin baskısının yaşanmasına sebep olabilecektir (Barth, 2001: 13-14).

³¹ Otokton, bir ulus-devletin oluşumu sırasında ulus-devletin sınırları içinde yer alan farklı etnik grupları ifade eder.

Etnisiteye dair farklı ve ortak görüşlerin bulunduğu birkaç önemli nokta bulunmaktadır. Soya ve kimlik göstergelerine yüklenen sembolik önemin dışında, dil ve kültürün de ayrı ayrı etki alanları mevcuttur. Dil, evrensel bir unsur olarak etnik gruplar için belirleyici sosyal farklılık ögesidir. Kültürün rolü ise insanların kolektif bilincini ortaya koyan ve bunu bir anlamda somutlaştıran noktadadır (Fenton, 1999: 81-82). Bu anlamda etnik farklılıklardan doğan sorunların çözümünde kullanılmış olan şiddet ve baskı içerikli yöntemlerin sonuç getirmediği ortadadır. Çoğu yerde görülmeye devam edilen bu yöntemlerin dışında etnisiteyi oluşturan, genel olarak kültüre dayalı kolektivizmin bir hak olarak tanınması ve buna göre demokratik çoğulcu bir anlayış çerçevesinde çokkültürlülüğü hedef alan gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en yoğun görüldüğü bölge ise Avrupa'dır. Gerek Avrupa'nın siyasi bütünleşme çabaları gerekse entegrasyondan kaynaklı düzenlemeler, Avrupa vatandaşlığının da ötesinde daha kabul edilebilir bir yöntemi ortaya koymaktadır. Bu da yukarıda belirtildiği gibi farklı kimliklere sahip olan bireylerin kolektif biçimde dahil edilmesidir.

Etnik gruplar, tarihsel ve kültürel kimlik yapısı olarak siyasallaşır. Yurttaşlık, ayrımcılık, ırkçılık, ayrılıkçılık, eşitlik, soykırım, toplulukçuluk, çokkültürlülük, çoktürçülük, öteki, kültür, ulus, uyrukluk, dil, soy, akrabalık, din, sömürgecilik, kölelik ve azınlık gibi kavramlarla yakından ilgilidir. Sosyologlar arasında bazen asimilasyonun yerini alan etnisite ile çoğulculuk, siyasal isyan, eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı dayanışmayı anlatır olmuştur. Dolayısıyla bunları insan hakları ekseninde toplamak gerekmektedir. Avrupa'nın insan haklarına dair geçmişi, oldukça sağlam bir altyapının olduğunu göstermektedir. Nitekim Soğuk Savaşın sona erişinin ardından Avrupa ülkelerinde yaşanan gelişmeler ulusal egemenlik, kendi kaderini tayin hakkı ve etnik sorunların çözümü ekseninde teorik ve siyasi tartışmaların ve planlamaların gün geçtikçe arttığını göstermektedir (Preece, 2001: 8).

İnsan hakları ve bu haklara anayasalarda yer verilmesi için yapılan siyasi mücadelelerin en önemlileri XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılanlardır. Öncesinde 1689 Temel Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile ilk kez İngiltere'de, vatandaşların bazı temel hakları tek tek sayılmıştır. Bu şekilde Kralın, ancak parlamento onayıyla bunlara müdahale edebileceği vurgulanmıştır. 1776 Amerikan Virginia İnsan Hakları

Bildirisi'nde tüm insanların doğal olarak özgür oldukları ve doğuştan vazgeçemeyecekleri, devredemeyecekleri bazı haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Söz konusu bu belirtilenlere, aynı yıl yayınlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde de yer verilmiştir. Böylece, M.Ö. IV. yüzyılda Eski Yunan sofist düşüncesinde ve sonraki Stoacı felsefede yer alan, insanın doğal olarak bazı haklara sahip olduğuna dair savunulan tabii hukuk anlayışı, ilk kez anayasal özellik taşıyan belgelerde canlanmıştır. 1791 ABD Anayasasının ilk on maddesinde temel hak ve özgürlüklere yer verilerek değişikliklere zemin hazırlanmıştır: 1865'te kölelik yasaklanmış, 1870'te de zencilere oy hakkı tanınmıştır. 1791 Fransız Anayasası açısından da durum aynıdır. Amerika'daki gelişmelere paralel olarak, 1789'da gerçekleştirilen Fransız Devrimi insan hakları alanında yeni çığırılar açmıştır. Bu Anayasada da insan hakları alanındaki bilgisizlik, ilgisizlik, unutkanlık ve insan haklarına saygısızlığın, tüm talihsizliklerin ve hükümetlerin başarısızlıklarının başlıca nedenleri olduğu vurgulanmıştır. Anayasanın giriş bölümünde, insanların doğuştan eşit haklara sahip oldukları, bunun hep böyle kalacağı belirtilmiş ve insanlar arasındaki farklılıkların ise sadece onların topluma yaptıkları katkılarla haklı kılınabileceği vurgulanmıştır. 1789'da yayınlanan Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nde de yer almış olan bu ve bunun gibi tüm ilkeler, ifade edildiği gibi önce Fransız Anayasası'nda olmak üzere, ufak tefek değişikliklerle tüm Avrupa ülkelerinin anayasalarında yer almaya başlamıştır.³² Böylece, insanın doğal kimliği yanında vatandaş olarak siyasi ve kültürel kimliği de açığa vurulmuştur. Ayrıca bu bildirinin başlığından da anlaşılacağı gibi ilk kez bireyin devlet yönetimine katılmasını sağlayan seçme ve seçilme hakkı gibi siyasi haklardan da söz edilmiştir (Ünal, 1997: 32).

Başta da belirtildiği gibi bu süreçteki mihenk taşları XVIII. ve XIX. yüzyıllarda kendini göstermiştir. Fakat bu konuda toplumların sürekliliği sağlama konusunda ciddi çalışmalar yaptıklarını da görmemiz mümkündür. Bu da XX. yüzyıldaki belgelerle ispatlanmış durumdadır.

1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, sadece tavsiye niteliğinde olan ve bağlayıcılığı olmayan, moral değer ve siyasi normlar açısından önemli etkileri olmuş bir belgedir. Belge, doğrudan insan kişiliğini ilgilendiren haklar, yurttaşlık

³² Tüm dünyada 1830'lu yıllara kadar 70 dolayında anayasa bu şekilde ilen edilmiştir.

hakları, siyasal haklar ve sosyo-ekonomik haklar olarak dört ana grupta hazırlanmıştır (Arıboğan vd., 2000: 374). 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki temel hak ve özgürlükleri, bazı yaptırımlara bağlamak amacıyla Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmıştır. İnsan haklarına saygı esasını ilk maddesinde ve amaçları arasında saymıştır. Avrupa'da imzacı devletleri bağlayıcı nitelikte olan bu belge yaşama hakkı, köleliğin, angaryanın ve işkencenin, onur kırıcı hareketlerin yasaklanması, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yargılanma, haberleşmenin dokunulmazlığı, inanç ve din özgürlüğü, sendika ve dernek kurma hakkı gibi birçok hakkın imza edenlerce korunması gerektiğini şart koşturmuştur (Arıboğan vd., 2000: 85-86).

XVII. ve XX. yüzyıllar arasındaki dönem, Avrupa ve Kuzey Amerika'da, insan haklarının gelişerek kökleştiği bir dönem olmuştur. Avrupa'daki demokrasileri tahrip eden II. Dünya Savaşı ve onun yıkıcı sonuçları, savaş sırasında ayaklar altına alınan insan haklarının değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Bu nedenle savaş sonrası doğal hukuk öğretisine dayalı insan hakları anlayışı iyice kökleşmiş ve BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile başlayan yeni ve somut bir boyut ve anlam kazanmıştır (Ünal, 1997: 34-35).

XX. yüzyıl, insan haklarının ulusal sınırlar dışına taşarak evrenselleştiği bir dönem olmuştur. Böylece insan hakları, ahlaki yükümlülüğünün yanında siyasi bir anlam da kazanmıştır. Her ne kadar bu durum, siyasi partiler için bir araç haline dönüşmüşse de XX. yüzyıl, insan haklarının gelişip boyattığı bir dönem olmuştur. Bu hakların korunması ve geliştirilmesine paralel olarak, uluslararası düzeyde de birtakım güvenceler sağlamaya çalışılmış ve bazı kurumlar oluşturulmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrası faşist rejimler süresince ve II. Dünya Savaşı sırasında insan haklarını ortadan kaldıran yöntemlerin uygulanması ve liberal demokrasi savunucularının savaştan galip çıkmasıyla insan hakları kavramı daha da önem kazanmıştır. Nitekim savaş sonrası BM örgütü, ana tema olarak barışın ve insan haklarının korunmasını da görev edinmiştir. Bu amaçla birçok uluslararası belge de imzalanarak insan haklarının korunması uluslararası düzeyde sağlanmaya çalışılmıştır (Arıboğan vd., 2000: 373-374).

Etnik sorunların çözümünde uluslararası hukukun ürettiği azınlıkların korunmasına yönelik şartlar, etnik farklılıkların ulus-devlet içinde nasıl barınacağına

ilişkin açık bir çerçeve sunamamaktadır. Bu yüzden de etnik sorunların giderilmesi ve etnik grupların ulus-devlet içine entegre edilmesiyle ilgili birtakım modeller ortaya atılmıştır. Örneğin, asimilasyon, çokkültürcülük, federasyon/izm, azınlık statüsü, kolektif haklar ve kültürel özerklik gibi. Ancak tüm bunlara rağmen etnik sorunların çözümü konusunda sonuca tam olarak ulaşılması mümkün olmamıştır. Örneğin, önceki bölümlerde de tartışıldığı gibi Bask sorunu ya da Korsika sorunu uygulanan birçok yöntem olmasına karşın çözülememiştir.

Buradan hareketle etnik sorunların aslında bir insan hakkı ihlali olduğunu düşünmek gerekmektedir. Bu haliyle insan hakkı kavramının bile ulusal anayasalarla uluslararası akitlerdeki tanımının farklılığı göze çarpmaktadır. Avrupa'nın etnik sorunlarını çözme noktasında da uygulamaya koyduğu teorilerin büyük çoğunluğu, sorunun temelinde inmekte zorluk çekmektedir. Bu noktada devreye entegrasyonun girmesi bu çabayı bir nebze olsun geliştirmektedir. Fakat bu da ekonomik entegrasyonun ağır basması ve üye ulus-devletlerin içişlerini Avrupa bütünleşmesinden uzak tutmaya çalışmalarıyla ortaya çıkmaktadır. AB Anayasası'nın kabul edilmeyişindeki ve bunun Lizbon Antlaşması'yla iyiden iyiye yumuşatılmasındaki sebep budur. Bir başka ifadeyle ulus-devlet anlayışı, etnik sorunların çözümünde hala büyük direnç gösterebilmektedir.

Yine de küreselleşmenin etkisiyle azınlık statüsünde kabul edilen tüm farklılıkların haklarına dair belirgin bir gelişme vardır. Soğuk Savaş sonrası insan ve azınlık hakları kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Doğu Bloku'nun dağılması ve Batı Bloku'nun galibiyeti Batı'nın savunduğu değerleri yüceltmıştır. Dolayısıyla Batı altyapısıyla ekonomiyi geliştirirken altyapısıyla da insan ve azınlık haklarını odak noktası olarak kabul etmiştir. Batı'nın -özelde Avrupa'nın- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) sürecini Sovyet müttefiklerine dayatmasının sebebi de burada bulunabilir. Bunun da etkisiyle Sovyetlerden ayrılan "yeni" ülkeler uluslar arası örgütlere (örneğin, BM) girmek istemişlerdir ve bunu yaparken de insan ve azınlık haklarını kabul etmişlerdir. Aynı zamanda Afrika ve Asya'dan Avrupa'ya yönelik göçler de hem gittikleri ülkelerde kalıcı olmaları hem de farklılıklarından ötürü yaşanan sıkıntılar sebebiyle gittikleri ülkelerin azınlık oluşturmuşlardır. Bu Avrupa devletlerinin azınlık haklarına daha fazla eğilmesine neden olmuştur. Sovyetlerin çöküşüyle tek parti rejimli ülkeler de çok partiliğe

geçmişlerdir (Örneğin Irak). Tam anlamıyla demokratik yönetime ulaştıkları söylenemese de eskiye oranla insan haklarına daha fazla önem vermek durumunda kalmışlardır (Oran, 2000: 115-116).

Bununla birlikte azınlık haklarının bulunduğu alan kadar niteliğinin de güçlendiği görülmektedir. Ayrımcılığın önlenmesinden azınlık haklarının korunması yönündeki politikaların kalıcı ve genişleme gösteren bir yöntem olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira ayrımcılığın önlenmesi, farklılıkların sorunlarının çözümünde geçici ve tekrar eden bir anlayıştır. 1990'daki AGİK Paris Yasası'nda olduğu gibi devlet, ayrımcılığı engellemek yerine farklılıkların korunmasına yardımcı olmakla yükümlü hale getirilmiştir. Hatta Avrupa Komisyonu'nun Ulusal Ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi, devletin korumaya yardımcı olması yönündeki koşulları yaratmasını önermektedir. Buna ilişkin 1995 Çerçeve Sözleşme'de olduğu gibi bireysel taleplerden (dil ve eğitim gibi) kolektif haklara doğru bir eğilim de gösterilmektedir. Bu şekilde bir devletin azınlıklarını kendisinin belirlemesinin önüne geçilmektedir. Ulusal azınlık ya da etnik azınlık gibi kavramlar kullanılarak bu grupların dil, din ve kültür bakımından çoğunluktan farklı oldukları ortaya konmaktadır. Bir başka deyişle azınlıklara ilişkin sözleşmeleri imzalayan devletler "azınlığa sahip değilim" diyememektedir. Tüm bunların vardığı nokta itibarıyla 1991'de toplanan AGİK Cenevre Azınlık Uzmanları, ulusal azınlıklar konusunu devletlerin içişleriyle sınırlı tutmamaktadır. Konunun "meşru uluslararası ilgi konusu" olması sağlanmıştır. Aynı zamanda insan hakları ve azınlıklarla ilgili ulusal ve uluslararası sivil örgütlenmelerin sayılarının artması ve azınlık hakkı ihlallerinin ırkçılıkla örtüştürülmesi, başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde insan ve azınlık haklarının güçlenmesine katkıda bulunmuştur(Oran, 2000: 116-117).

Etnisite de kendine yine insan hakları konusunda yer bulmaktadır. Avrupa'nın insan hakkı ihlallerinin sebebiyet vereceği karmaşaları yaşamak istemediği ortadadır. Bunu entegrasyonun temelinde görmek mümkündür. Dolayısıyla Avrupa'nın etnik sorunlara olan yaklaşımında temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi yaklaşımını gözetmek gerekir. AİHS, Lizbon Antlaşması ve Kopenhag Kriterleri gibi akitlerin de ortaya koyduğu üzere AB, etnik sorunların çözümünde etkili bir konumdadır. Bunu yaparken de entegrasyonu bir araç olarak kullanmaktadır.

Entegrasyonun sonuç itibariyle Avrupa bütünleşmesini öngörmesi de buradan kaynaklanmaktadır. Zira problemlerini çözememiş veya çözemeyen bir Avrupa'nın bütünleşmesi de düşünülemez.

Bu noktada Avrupa'nın etnik sorunlar karşısında gerekli yetkiye sahip olup olmadığı tartışması da önceki bölümlerde anlatılanların ışığında belirtilebilir. AB şu an itibariyle üye devletlerin iç sorunlarına bizzat etki edebilme şansına sahip değildir. Fakat bunu temel akitlerin sağladığı belli bir hareket alanı içerisinde yapmaya çalışmaktadır. Özellikle aday ülkeler üzerinde hissedilen bu etki, aday ülkenin varolan etnik sorunlarını çözme aşamasına gelmesini direktmesiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin Bulgaristan'ın, Türk azınlığa tanıdığı haklar bu şekilde cereyan etmiştir. Bulgaristan'ın üyelik sürecindeki en önemli sorunu olan Türk sorununun çözümlenmesi çalışmaları da bu çerçevede gelişmiştir (Özgür, 1999).

O halde çözüm, hem etnik grupların kimliklerinin korunması hem de bu farklılıkların toplum düzeyinde olumsuz etkileşimlere sebebiyet vermemesini sağlayacak, ulus-devletin bütünlüğünün zarar göreceği şeklindeki korkularını ortadan kaldıracak, devletin gerçek demokrasi ve eşit vatandaşlığı öngören teorik ve pratik düzenlemeleri sağlayacak bir anlayış ortaya konulmalıdır. Bu sayılanlardan hiçbiri tek başına yeterli olmayacaktır. Zira belli gruplara birtakım özel hakların tanınması ile bu sorunların halledilmesi olanaksızdır (Kurubaş, 2008: 39-41).

Alain Touraine bu paradoksal durumun nasıl olacağına dair birkaç öneride bulunmaktadır. Buna göre ilkin, geçmişteki toplumsal modellerin yaşatılmaya çalışılması gerektiğini belirtmektedir. Ortak bilinç, vatandaşlık ve yasalar bu modeli oluşturan unsurlardır. Ancak Touraine, küreselleşme ve bireyciliğin bu modelin gücünü azalttığını belirterek eskiden ideolojilerin farklı olanı kabul etmek üzerine olan anlayışının dışlamak için kullanıldığına dikkat çekmektedir. İkinci önerisinde farklılıklarla ulus-devlet arasındaki varolan kopukluğun derinleştirilmesi ve bunun bir kurtuluş olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Postmodernizmin toplumsal ve tarihsel tanımlamaların önüne geçtiğini belirterek kopuşun kaçınılmaz olabileceğini belirten Touraine, postmodernizmin yaratacağı etki ile sadece ekonomik politikaların veya pazarın toplumsal düzeni sağlayacağını ifade etmektedir. Fakat bununla da aitliklerin etkisini azaltmaya yöneleceğini ve böylece şiddet, ayırım ve ırkçılığın karşısında güçsüz kalınacağını belirtmektedir. Son olarak Touraine,

farklılıklar olsa da birlikte yaşayabilmenin yolunu “toplumsal oyunun kurallarına uymak” olarak açıklar. Bir başka ifadeyle demokrasi ve onu güçlendiren kurallar yanında, kişisel ve ortak özellikleri güvence altına alan, çıkarların temsil edilmesini örgütleyen, kamusal tartışmaları düzenleyen ve hoşgörüyü kurumsallaştıran bir Anayasa yurtseverliğini önermektedir. İçinde bulunulan topluma ait olma bilinci, salt tarihsel yazgıyla bir topluluğun içinde bulunmak olarak kabul edilmemelidir. Demokratik Anayasa yoluyla belirlenen ve korunan özgürlük, adalet ve hoşgörü ilkelerine uyan siyasal bir toplum oluşturmak gerekmektedir (Touraine, 2000: 18-19).

AB, etnik sorunların çözümünde kullandığı yöntemleri geliştirerek ileriye dönük olarak siyasal bütünlüğün de amacı olan çözüm odaklı politikalar geliştirme anlayışına ulaşabilecek bir kurumsal, tarihsel ve hukuki altyapıya sahip gözükmektedir. Etnik sorunların yapısına bakıldığında da tıpkı Avrupa'nın barış ve huzuru sağlama yolundaki temel sebeplerde olduğu gibi yeni sebeplerle karşılaşılacaktır. Etnik sorunlar da rasyonel biçimde değil, tarihsel ve sosyolojik sebeplerden ileri gelmiştir. Ancak buradaki farklılık Avrupa'nın, tarihsel sorunlarını rasyonel yaklaşımlarla çözüme yoluna girdiği ve AB gibi bir oluşumda ortaklaşılmasıdır.

Hitler'in çöküşüyle ve Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla ortadan kalktığına inanamayacağımız bu tipteki sorunlar karşısında Avrupa toplumsal modelini savunmak mümkündür. Yeterli kuramsal ve toplayıcı (topluca harekete geçirici) güce sahip olmasa da siyasal istençten yoksun olsa da Avrupa, bütünleşmiş bir toplum yaratmada iyi bir örnektir (Touraine, 2000: 23).

Sonuç itibariyle yapılması gerekenin, sorunun tarafları olan etnik grupların ve ulus-devletin rasyonel hareket etmeleridir. Duygusal ve milliyetçi yaklaşımların hiçbir zaman ulus-devlet ile etnik gruplar arasındaki sorunları çözmede etkili olamayacağı bilinmektedir. Bir başka deyişle etnik grupların ayrılıkçı hareketlerden uzaklaşmaları kadar ulus-devletin de baskıcı, yok edici ve asimilasyoncu politikalarından vazgeçmesi gerekmektedir. Etnik grupların içinde doğdukları toplumun bir parçası olarak görülmesi ve devletlerine karşı sadakatlerini gösterme fırsatının verilmesi uygun görülmelidir. Aksi halde etnik grupların daha fazla

demokrasi, hak ve özgürlük talebi olacak ve etnik çatışmalara kadar gidecek olan süreçlerin yaşanmasına sebep olunacaktır.

Ulus-devletin yapısında varolan “toplumu homojenleştirme” gayretlerinden vazgeçmesi, farklılıkların dil, din, kültür, inanç ile toplumsal ve tarihi gerçeklerini kabul etmesi ve yasaları tüm bunların birarada yaşayabileceği bir biçime dönüştürerek yaşatması ve koruması gerekmektedir. Bu da Touraine'nin bahsettiği gibi Anayasal vatandaşlık yoluyla gerçekleştirilebilir. Her devlet sisteminin alt yasa ve uygulamalarını şekillendiren onların Anayasalarıdır. Dolayısıyla farklılıklarını içinde barındırmayan, onlara yer vermeyen ve korumayan Anayasalar, devletlerin de çoğunluğu elinde tutan etnik grupların da farklılıklara tahammülünü engellemektedir. Çatışma ya da iç savaşların yaşanmaması için asimilasyonu tercih etmeyen, aksine kendini bulunduğu toplumun *asli* unsuru gören her etnik grubun siyasi, sosyal ve kültürel alanda söz hakkının olması gerekmektedir. Bu da gerek siyasi partiler gerek çeşitli sivil örgütlenmeler gerekse akademik kuruluşlarla gerçekleştirilebilir. Ancak farklılıkların her alandaki söz haklarının demokratik ilkeler ve yukarıda da tanımlanan biçimdeki Anayasaların dışında başka sınırlamalara tabi tutulmaması gerekmektedir. Bu, farklılıklara yaşadıkları toplumun bir parçası olduklarını hissettirecek pratik çözümlerden biri olarak çeşitli alanlardaki temsiliyeti ortaya koyacaktır. Tarih içinde ulus-devlet ve etnik gruplar arasında yaşanmış olan şiddet olayları için de toplumsal vicdanı biraraya getirecek ortak bir zemin oluşturulması önemlidir. Zira toplumların, kendi tarihlerinden beslenmediğini iddia etmek mümkün değildir. Bu nedenle yaşanan acıların, çatışmaların ve savaşların ortak tarihe atfedilmesi olanaksız değildir. Bu şekilde farklılıkları yoketmeye çalışan ırkçı görüşlerin ortadan kaldırılması ve ulus-devletin korku ve şiddete yönelmesine sebep olan ve her nasılsa “devlet için çalışan” devlet dışı örgütlenmelerin ve sorumlularının cezalandırılması da kolaylaşabilecektir. Kapitalist dünya ekonomisinin dayattığı ve farklılıkların varlığını kabul etmeyen sosyo-ekonomik politikalardan uzaklaşılmasını ve her etnik grubun bulunduğu devletin ekonomik gelişimine etkin bir biçimde katkı sunmasını sağlayacak bir anlayış ortaya konulmalıdır. Bu biçimde ulus-devletlerin, dış politikanın ve mevcut dünya ekonomisinin dayatmalarından kurtulma alanı yaratabilmesi mümkün olabilecektir.

AB ve entegrasyonun anlamı ve gereği de burada ortaya çıkmaktadır. Entegrasyonun bir asimilasyon aracı olmadığı önceki bölümlerde ortaya konmuştu. Avrupa, tarihinde ilk kez bunca devleti biraraya getirme fırsatını yakalamış gözüküyor. Entegrasyon fikri de bunun ana temasını oluşturmaktadır. Entegrasyonun sürekliliği ve etkisi sağlanmış olmakla birlikte daha alınması gereken çok yolun olduğu kesin olarak ortadadır. Entegrasyon ve bunun araçlarının da etnik sorunların çözümlenmesi için yeterli olmadığı görölmektedir. Entegrasyonla sağlanacak bütünleşme ve barış duygusunun mutlaka uygun ve pozitif yöndeki politikalarla desteklenmesi, bunların kurumsallaştırılıp yasalarla korunması gerekmektedir. O halde AB entegrasyon sürecinde etnik sorunların çözümünün zorlu ve fakat gözle görölebilecek kadar da olanaklı olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acun, Fatma (2005). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Laiklik. (Editör: Mustafa Yılmaz, Yonca Anzerlioğlu ve Yasemin Doğaner). *Avrupa Birliği: Çağdaş Uygarlığın Yolu Mu, Ulusal Egemenliğin Sonu Mu?* (Aynı adlı panelde sunulan bildiriler). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Aktar, Cengiz (2002). *AB'nin Genişleme Süreci*. İstanbul: İletişim.
- Arı, Tayyar (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma Hegemonya, İşbirliği* (2. Baskı). İstanbul: Alfa.
- Armaoğlu, Fahir (1994). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1980*. İstanbul: Alkım.
- Arsava, Füsün (2003). *Nice Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Balibar, Etienne (2000). Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji. (Editörler: Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein). *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (4. Baskı). (Çeviren: Nazlı Ökten). İstanbul: Metis.
- Banks, Marcus (1996). *Ethnicity: Anthropological Constructions*. New York: Rotledge.
- Barth, Fredrik (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*. (Editör: Fredrik Barth). (Çevirenler: Ayhan Kaya ve Seda Gürkan). İstanbul: Bağlam.
- Bernasconi, Robert (2000). *İrk Kavramını Kim İcat Etti?*. (Çevirenler: Zeynep Direk, İsmail Esiner, Tendü Meriç ve Nazlı Ökten). İstanbul: Metis.
- BİLTES (Anatolian Science and Technology Strategies Research Institute / Anadolu Bilim ve Teknoloji Stratejileri Araştırma Enstitüsü Derneği). (1999). *World Racism Report: 1998*. İstanbul: Graphis.
- Bozkurt, Veysel (1993). *Avrupa Birliği*. Bursa: Ezgi.
- Bumlar, Simon, Scott, Andrew (1994). *Economic And Political Integration In Europe: Internal Dynamics And Global Context*. (Edited by: Simon Bumlar and Andrew Scott). Oxford and Cambridge: Blackwell Press.
- Canbolat, İbrahim (1994). *Uluslarüstü Sistem Avrupa*. İstanbul: Ezgi.
- Ceyhan, Ayşe, (1991). *Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: AFA.

- Cowles, M. G. and Smith, M. (2000). *The State of EU*. Oxford: Oxford University Press.
- Craig, Paul and De Buca, Grainne (2007). *EU Law: Text, Causes And Materials*. (Fourth Edition). Oxford: Oxford University Press.
- Çakır, Armağan E (2001). *Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları*. İstanbul: Beta.
- Çalış, Şaban H. (2001). *Türkiye AB İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel.
- Çelebi, Aykut (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*. İstanbul: Metis.
- Danda, Ajit K. (1999). Theoretical Concepts. (Edited by: Ajit K. Danda). *Ethnicity, Nationalism And Integration*. Calcutta: Arunima Printing Works, 13-45.
- Delanty, Gerard (2004). *Avrupa'nın İcadı*. (Çeviren: Hüsamettin İnaç). İstanbul: Adres.
- Den Boer, Pim (1995). Europe to 1914: The Making of An Idea. (Edited by: Kevin Wilson and Jan van der Dussen). *The History Of The Idea Of Europe*. London: Routledge.
- Donnan, Haslings ve Wilson, Thomas M. (2002). *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*. (Çeviren: Zeki Yaş). İstanbul: Ütopya.
- Fenton, Steve (1999). *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*. (Çeviren: Nihat Şad). Ankara: Phoenix.
- Gellner, Ernest (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. (Çevirenler: Simten Coşar, Saltuk Özertürk ve Nalan Soyarik). İstanbul: İletişim.
- Glazer, Nathan and Moynihan, Daniel P. (1975). *Ethnicity: Theory And Experience*. Cambridge: Harvard College Press.
- Gower, Jackie and Redmond, John (2000). *Enlarging The EU: The Way Forward*. Ashgate: Aldershot Press.
- Gümrükçü, Harun (2002a). *Türkiye ve AB: İlişkinin Unutulan Yönleri, Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Beta.
- Hayward, Jack, Barry, Brian and Brown, Archie (2003). *The British Study of Politics in the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.

- Kadıoğlu, Ayşe (2008). Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları. (Editör: Ayşe Kadıoğlu). *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*. (Çeviren: Can Cemgil). İstanbul: Metis.
- Kahraman, Sevilay (2003). AB Genişleme Politikası. (Editör: Muhsin Kar ve Harun Arıkan). *AB, Ortak Politikalar ve Türkiye: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*. İstanbul: Beta.
- Karlık, Rıdvan (2003). *AB ve Türkiye* (7. Baskı). İstanbul: Beta.
- Kourvetaris, George A. and Moschonas, Andreas (1996). *The Impact Of European Integration: Political, Sociological And Economic Changes*. (Edited by: George Kourvetaris and Andreas Moschonas). Westport: Praeger Publishers.
- MacClancy, Jeremy (1997). At Play With Identity In The Basque Arena. (Edited by: Sharon Macdonald). *Inside European Identities: Ethnography In Western Europe*. New York: Berg Publishers.
- Mutimer, David (1994). Theories of Political Integration. (Edited by: Hans Michelmann and P. Soldatas). *Theories of European Integration*. New York: University Press of America.
- Oran, Baskın (2004). *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*. İstanbul: TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı) Yayınları.
- Oran, Baskın (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. (3. Baskı). Ankara: İmaj.
- Ortaylı, İlber (1999). Avrupa Siyasi Birliği ve Avrupalılar. (Editör: TC Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü). *Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye*. Ankara: TC Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü.
- Özçer, Akın (1999). *İspanya Siyasal Tarihinde Bask Milliyetçiliği*. Ankara: Doğan.
- Özgür, Nurcan (1999). *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*. İstanbul: Der.
- Öztürk, Ümit (2004). Bask Bölgesi: İspanya’da Ayrılıkçılık Sorunu. (Editör: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman). *Dünya Çatışma Bölgeleri*. Ankara: Nobel, 251-261.
- Palabıyık, Serdar ve Yıldız, Ali (2006). *Avrupa Birliği*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık

- Panayi, Panikos (2000). *An Ethnic History Of Europe Since 1945: Nations, States and Minorities*. London: Longman Press.
- Pearson, Raymond (1996). Hungary: A State Truncated A Nation Dismembered. (Edited by: Seamus Dunn and T. G. Fraser). *Europe And Ethnicity: The First World War And Contemporary Ethnic Conflict*. London and New York: Routledge.
- Poulantzas, Nikos (1981). *Portekiz, İspanya ve Yunanistan'da Geçiş Süreci*. İstanbul: Belge.
- Preece, Jennifer J. (2001). *Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi*. (Çeviren: Ayşegül Demir). İstanbul: Donkişot.
- Redmond, John and Rosenthal, Glenda G. (1998). *The Explain EU: Past, Present and Future*. New York: Columbia University Press.
- Robertson, David (1993). *A Dictionary Of Modern Politics* (2. Edition). Oxford: Europa Publications Limited.
- Sander, Oral (2001). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e (1. Cilt), Siyasi Tarih: 1918-1994 (2. Cilt)*. İstanbul: İmge.
- Smith, Anthony D. (1994). *Milli Kimlik*. (Çeviren: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim.
- Smith, Anthony D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (Çeviren: Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir). Ankara: Dost.
- Stevens, Jacqueline (2001). *Devletin Yeniden Üretimi*. (Çeviren: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Şahin, Mustafa (t.y.). *Avrupa Birliği Politikası*. Ankara: Nobel.
- Tacar, Polat (1996). *Kültürel Haklar, Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. İstanbul: Gündoğan.
- Touraine, Alain (2000). *Eşitliklerimizle ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Çeviren: Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülgen, Sinan (2005). *AB İle Müzakere Sürecinin El Kitabı: Ne Bekliyoruz? Ne Olacak?*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, Şeref (1997). *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Yetkin
- Volkan, Vamık D. (1999). *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*. İstanbul: Bağlam.

- Von Benda-Beckmann, Keebet and Verkuyten, Maykel (1995). Introduction: Identity And Development In Europe. (Edited by: Keebet Von Benda-Beckmann and Maykel Verkuyten). *Nationalism, Ethnicity And Cultural Identity In Europe*. Utrecht: ERCOMER (European Research Centre On Migration And Ethnic Relations, Utrecht University).
- Wallace, William (2000) EU Enlargement: A Neglected Subject. (Edited by: M. G. Cowles and M. Smith). *The State of EU*. Oxford: Oxford University Press.
- Wallace, William (1990). The Dynamics Of European Integration. (Edited by: Willam Wallace). *The Dynamics Of European Integration*. London and New York: Pinter Publishers.
- Wallace, William (1996). From Czechs And Slovaks To Czechoslovakia And Czechoslovakia To Czechs And Slovaks. (Edited by: Seamus Dunn and T. G. Fraser). *Europe And Ethnicity: The First World War And Contemporary Ethnic Conflict*. London and New York: Routledge.
- Wallerstein, Immanuel (2000). Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik. (Editörler: Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein). *Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (4. Baskı). (Çeviren: Nazlı Ökten). İstanbul: Metis.
- Yılmaz, Aytekin (1994). *Etnik Ayrımcılık: Türkiye, İngiltere, Fransa, İspanya*. Ankara: Vadi.
- Yinger, John M. (1994), *Ethnicity: Source of Strenght?, Source of Conflinct?*. New York: State University of New York Press.

Makaleler

- Acar, Demet Ş. (2009). Kafdağı'nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi (The Journal Of Black Sea Studies)*, 22, 21-42.
- Alp, Mustafa (2004). Avrupa Birliği Temel Sosyal Hakları ve Türk İş Hukuku. *Dokuz Eylöl Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 1-41.
- European Union (2006). Consolidated Versions Of The Treaty On European Union. *Official Journal Of The European Union*, 321, 5-36.

- Kaya, Ayhan (2004). Avrupa Birliği, Avrupalılık ve Avrupa Türkleri: Tireli ve Çoğul Kimlikler. *Cogito*, 39 (Avrupayı Düşünmek Özel Sayısı), 324-332.
- Kurubaş, Erol (2008). Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 44, (Etnisite Özel Sayısı), 11-41.
- Laçiner, Sedat (2001). İngiltere, Terör, Kuzey İrlanda Sorunu ve İnsan Hakları. *Avrasya-Bir Vakfi Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Ankara Çalışmaları Dizisi*, 6.
- Sağır, Meral Ö. ve Akıllı, Serkan (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1), 1-22.
- Zhussipbek, Galym (2009). 2007 Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak Avrupa Birliği'nin Nitelikleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 1 (8), 139-164.

Tez

- Karataş, Abdurrahman (2006), *Asimilasyon ve Entegrasyon: Almanya'daki Türkiyeli Göçmenler Özelinde*. Sosyal Antropoloji Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sözlük ve Ansiklopediler

- Arıboğan, Ülke, Ayman, Gülden ve Dedeoğlu, Beril (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Editör: Faruk Sönmezoğlu). İstanbul: Der.
- BİTAV (Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı) (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi* (Editör: Desmond Dinan). (Çeviren: Hale Akay). İstanbul: Kitap.
- Encyclopedia Britannica. (1957). Cilt 8. Chicago: Encyclopedia Britannica Press.
- Seyyar, Ali (2002). *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Beta.
- Özcan, Hüseyin (1985). *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, Zekeriya (2003). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Timaş.

İnternet

BBC News, *Treaty Of Lisbon*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6901353.stm>,
Erişim Tarihi: 14.11.2009.

European Commission (2007), *Treaty Of Lisbon*,
http://ec.europa.eu/ireland/lisbon_treaty/index_en.htm, Erişim Tarihi:
14.11.2009.

European Commission, (2004). *2004 Regular Report On Turkey's Progress Towards Accession*,
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/rr_tr_2004_en.pdf, Erişim Tarihi: 16.10.2009.

European Union (2007). *Treaty Of Lisbon*.
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cg00014.en07.pdf>, Erişim Tarihi: 16.10.2009.

Ford, Peter (2005). What Place For God In Europe. *USA Today*.
http://www.usatoday.com/news/world/2005-02-21-god-europe_x.htm, Erişim Tarihi: 16.10.2009.

Gümrükçü, Harun (2002b). *Avrupa Birliği'nden Avrupa Konvansiyonu'na*.
<http://www.ab.tgd.de//modules.php?op=modload&name=XForum&file=viewthread&fid=3&tid=8>, Erişim Tarihi: 18.01.2009.

İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) (t.y.). *Malların Serbest Dolaşımı*.
<http://www.ikv.org.tr/pdfs/82bc0b69.pdf>, Erişim Tarihi: 16.10.2009.

Kahraman, Hayrettin (t.y.). *Avrupa İslamı*.
<http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0211.htm#bas>, Erişim Tarihi:
01.10.2010

Koçöz, Remzi (t.y.). *Tarihten Günümüze Avrupa*.
<http://www.caginpolisi.com.tr/54/33-34-35-36.htm>, Erişim Tarihi: 12.09.2009.

Okur, Eren (2009). *AB'de Ayrılıkçı Bölgeler ve Topluluklar*.
http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=437:abde-ayrilkc-boelgeler-ve-topluluklar&catid=70:ab-analizler&Itemid=134, Erişim Tarihi: 16.09.2009.

- Poettering, Hans G. (2007) *Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşma*.
<http://www.euoparl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&type=IM-PRESS&reference=20070208IPR02888>, Erişim Tarihi: 16.10.2009.
- Rehn, Olli (2005). *Values Define Europe, Not Borders*.
<http://www.delmkd.ec.europa.eu/en/whatsnew/2005/03%20Olli%20Rehn%20article%20Values%20define%20Europe.htm>, Erişim Tarihi: 16.10.2009.
- “Sanal” (2009a). *Avrupa Birliği*. http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi,
 Erişim Tarihi: 12.09.2009.
- “Sanal” (2009b). *AB Vatandaşlığı*.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birli%C4%9Fi_vatanda%C5%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1, Erişim Tarihi: 17.09.2009.
- “Sanal” (2004c), *Bask'ın Ayrılıkçı Hareketi: ETA* (haber).
www.hurriyetim.com.tr/haber.htm, Erişim Tarihi: 15.08.2009.
- “Sanal” (2009d). *Sicco Mansholt*. http://en.wikipedia.org/wiki/Sicco_Mansholt,
 Erişim Tarihi: 15.10.2009.
- “Sanal” (2009e). *Euzko Gaztedi*. http://en.wikipedia.org/wiki/Euzko_Gaztedi, Erişim Tarihi: 17.08.2009.
- “Sanal” (2009f). *EU History*. http://www.ecolex-az.org/action/ENP/EU_history.htm,
 Erişim Tarihi: 13.12.2009.
- “Sanal” (2009g), *Pan Avrupa*.
<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=pan%20avrupa>, Erişim Tarihi: 13.10.2009.
- “Sanal” (2009h), *Schuman Bildirgesi*,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Schuman_Bildirgesi, Erişim Tarihi: 11.10.2009.
- “Sanal” (2009i), *Schuman Planı*,
<http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=schuman%20plan%C4%B1>, Erişim Tarihi: 11.10.2009.
- Sevim, Anıl (t.y.). *Euskadi ve Baskların Sesi: Egunkaria*.
www.circassiancanada.com.tr/arastirma/euskadi_ve_baskların_sesi.htm,
 Erişim Tarihi: 15.08.2009.

- Şimşek, Yılmaz (t.y.). *İspanyol Terör Örgütü ETA'nın Profil Analizi*.
<http://usgat.org/genel/ispanyol-teror-orgutu-eta%E2%80%99nin-profil-analizi-2/>, Erişim Tarihi: 15.08.2009.
- T. C. Adalet Bakanlığı. (Ocak 2007). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*.
<http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihs/aihsmetni.htm>, Erişim Tarihi: 10.10.2009.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Fırat BİLİR			
Doğum Yeri:	Şırnak			
Doğum Tarihi:	16.08.1981			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Orhan Uysal		Şırnak	1991
Ortaöğretim	Diyarbakır Anadolu Lisesi		Diyarbakır	1996
Lise	Bursa Anadolu Lisesi	Türkçe Matematik	Bursa	1999
Lisans	Selçuk Üniversitesi İİBF	Uluslararası İlişkiler	Konya	2004
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Uluslararası İlişkiler	Konya	2010
Becerileri:	Konuşmak, yazmak, gitar çalmak, futbol oynamak			
İlgi Alanları:	Müzik, Spor, Sinema, Siyaset			
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Serhat UĞUR (Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen)			
Tel:	0541 843 11 81			
E-Posta:	serhatugur@hotmail.com			
Adres	Şırnak Lisesi			